

UNIVERZITA KARLOVA
Právnická fakulta

Eliška Beranová

Mezinárodní trestní právo jako
nástroj ochrany životního prostředí

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Karolina Žáková, Ph.D.

Katedra: Právo životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 4. 2. 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 171 933 znaků včetně mezer.

Eliška Beranová, diplomantka

V Praze dne 4. 2. 2019

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat JUDr. Karolíně Žákové, Ph.D., Ph.D. za cenné připomínky a podporu při psaní této práce. Dále děkuji své rodině za materiální i psychickou podporu v průběhu mého vysokoškolského studia, které mi umožnilo svobodně se rozvíjet v oblasti práva životního prostředí, jež je mému osobnímu zaměření nejbližší.

Obsah

Úvod	1
1. Základní hodnotová a pojmová východiska práce	4
1.1 Odpovědnost za škody na životním prostředí v mezinárodním právu	4
1.2 Mezinárodní trestní právo	6
1.3 Průsečíky mezinárodního trestního práva a mezinárodního práva životního prostředí	8
2 Ochrana životního prostředí v době míru	11
2.1 Mezinárodní právo životního prostředí	11
2.2 Návrh článků o odpovědnosti států za protiprávní chování	12
2.3 K odpovědnosti osob soukromého práva, včetně nadnárodních korporací	16
2.3.1 Odpovědnost osob v mezinárodním právu	16
2.3.2 Odpovědnost osob v národních právních řádech	21
2.3.3 Potenciál Mezinárodního trestního soudu	27
2.4 Shrnutí	29
3 Ochrana životního prostředí ve válečných a ozbrojených konfliktech	31
3.1 Vliv ozbrojených konfliktů na životní prostředí	31
3.2 Haagské úmluvy	32
3.3 Ženevské úmluvy	33
3.4 Dodatkové protokoly a ENMOD	34
3.5 Římský statut	37
3.6 Shrnutí	39
4 Případová studie: krvavé diamanty v Sieře Leone	41
4.1 Důvod pro výběr případu	41
4.2 Pozadí občanské války v Sieře Leone	42
4.3 Diamantový průmysl v Sieře Leone	43
4.3.1 Situace před občanskou válkou	43
4.3.2 Boj o nerostné bohatství v období občanské války	46
4.4 Těžba konfliktního dřeva a její vliv na občanskou válku	49
4.4.1 Konfliktní dřevo	49
4.4.2 Ekologické a sociální důsledky odlesňování	51
4.5 Právní posouzení případu	53
4.5.1 Jurisdikce Zvláštního soudu pro Sierru Leone	53
4.5.2 Rozsudek Zvláštního soudu pro Sierru Leone	56
4.5.3 Shrnutí	58
5. Návrhy de lege ferenda	60

5.1. Myšlenková východiska pro formulaci návrhů	60
5.2. Rozšíření jurisdikce Mezinárodního trestního soudu	60
5.2.1. Zločin ekocidy	61
5.2.2. Zločin zvláště závažného (hrubého) poškození životního prostředí ...	64
5.2.3. Změna souvisejících ustanovení Římského statutu	66
5.3 Ochrana životního prostředí skrze alternativní pojetí spravedlnosti.....	67
6. Závěr.....	69
Seznam použitých zdrojů.....	71
Abstrakt: Mezinárodní trestní právo jako nástroj ochrany životního prostředí .	83
Abstract: International Criminal Law as an Instrument of Environmental Protection	85

Úvod

„Nebude to terorismus, náboženské války ani finanční krize, co způsobí lidstvu v jedenadvacátém století největší problémy – člověk bude muset v první řadě nalézt udržitelné způsoby soužití s ostatními ekosystémy,“¹ glosuje stávající situaci výstižně odbornice na mezinárodní trestní právo z University of Southampton Regina Rauxloh. Přestože globální environmentální problémy patří mezi nejpálčivější problémy nastupujícího století, mezinárodní trestní právo jakožto právní odvětví, jehož účelem je vymezení celosvětově nejzávažnějších společenských jednání a zajištění trestní odpovědnosti jejich pachatelů, dosud staví tato témata na samý okraj svého zájmu.

Na trend přehlížení environmentálních témat v oblasti trestního práva upozorňují již několik desetiletí kriminologové napříč světadíly. Například americký profesor Michael J. Lynch volá na počátku 90. let 20. století po zformování nové vědecké disciplíny zvané zelená kriminologie.² Tato by se na rozdíl od převažujícího proudu klasické kriminologie, jejímž ústředním tématem dodnes zůstává často banální majtková trestná činnost páchaná obvykle sociálně slabšími vrstvami obyvatelstva, měla zabývat pro lidstvo palčivější problematikou poškozování životního prostředí, kterého se v nejvyšší míře dopouštějí ekonomicky silné subjekty jako státy nebo nadnárodní korporace.³ Podobná hodnotová východiska se objevují také u Evropské skupiny pro studium deviace a sociální kontroly (*European Group for the Study of Deviance and Social Control*), která vešla ve známost zformováním proudu kritické kriminologie. Kritická kriminologie se na rozdíl od klasické kriminologie nezabývá pouze trestnou činností definovanou pozitivním právem, ale také popisem a analýzou dalších relevantních společensky škodlivých jevů, které „přestože nejsou stávajícím právním řádem definovány jako trestné činy, jsou svými důsledky pro společnost stejně tak škodlivé.“⁴ Jedná se o takzvané sociologické pojetí kriminality, jež v oblasti výzkumu závažného poškozování životního prostředí nabízí ve srovnání s právně

¹ RAUXLOH, Regina. The Role of International Criminal Law in Environmental Protection. In: BOTCHWAY, Francis N. (Ed.). *Natural Resource Investment and Africa's Development*. Cheltenham: Edward Elgar, 2011, str. 423.

² LYNCH, Michael J a Paul B STRETESKY. *Exploring Green Criminology: Toward a Green Criminological Revolution*. Farnham, Surrey: Ashgate, 2014, str. 3.

³ Ibid., str. 2.

⁴ SOLLUND, Ragnhild Aslaug. Introduction: Critical Green Criminology – An Agenda for Change. In: *Green Harms and Crimes*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015, str. 3.

pozitivistickým pojetím kriminality širší pole působnosti. Vedle analýzy čistě protiprávního chování umožňuje kritická kriminologie také studium samotných trestněprávních systémů, kapitalistického systému či právem aprobovaného chování států i jiných právnických a fyzických osob, která mohou mít z přírodovědeckého hlediska na životní prostředí mnohdy ničivější dopad než právem reprobované činnosti.⁵

Studium zelené kriminologie v rámci mého zapojení do programu Erasmus na Univerzitě v Oslo se stalo důležitým inspiračním zdrojem pro napsání této diplomové práce. Rozhodla jsem se do hloubky prozkoumat stávající aspekty mezinárodního trestního práva a nalézt v něm instituty potenciálně sloužící ochraně životního prostředí. Stejně tak bych ale chtěla poukázat na fakt, jak velká část společensky škodlivých činností, jejichž důsledkem je poškozování životního prostředí zůstává mezinárodním trestním právem opomíjena. Zformuluji také několik doporučení, která by trestněprávní ochranu životního prostředí mohla do budoucna příznivě ovlivnit, avšak zamyslím se i nad úskalími a potenciálními problémy přepjatě trestněprávního přístupu.

Cílem práce je prozkoumat potenciál mezinárodního trestního práva jakožto instrumentu k řešení globálních environmentálních problémů, který by zvyšoval vymahatelnost norem mezinárodního práva životního prostředí. V první kapitole jsou nastíněna základní hodnotová a pojmová východiska, která spočívají zejména v pojetí mezinárodního trestního práva jako nástroje *ultima ratio* sloužícího k ochraně mezinárodní bezpečnosti a zdraví lidstva, tedy identických hodnot, jež jsou na počátku 21. století globálními environmentálními problémy závažně ohrožovány. Druhá kapitola se zabývá mezinárodněprávní ochranou životního prostředí v době míru, přičemž je akcentována neexistence funkčních odpovědnostních mechanismů, které by plnění daných norem ze strany států i osob soukromého práva byly schopny zajistit. Pro případ nejzávažnějších porušení je přitom do budoucna navrhováno právě větší využití potenciálu mezinárodního trestního práva. Třetí kapitola pojednává o mezinárodněprávní ochraně životního prostředí ve válečných a ozbrojených konfliktech, která se do norem pozitivního mezinárodního trestního práva (na rozdíl od porušení norem mezinárodního práva životního prostředí v době míru) alespoň částečně promítá, nikdy se však nejedná o normy čistě environmentální, které by na

⁵ SOLLUND, Ragnhild Aslaug . Op. cit., str. 2.

ochranu životního prostředí cílily přímo. Ve čtvrté kapitole jsou na případové studii občanské války v Siere Leone demonstrovány konkrétní problémy, které se v rámci dosahování mezinárodní spravedlnosti s neexistencí environmentálních norem na poli mezinárodního trestního práva pojí. Přestože daný ozbrojený konflikt obsahoval výrazné environmentální prvky (nerostné suroviny v podobě diamantů a tropického dřeva byly použity k financování a prodlužování celého konfliktu), při posouzení případu Zvláštním soudem pro Sierru Leone s ohledem na značně antropocentricky pojaté pozitivní právo nebyly v podstatě žádným způsobem zohledněny. Pátá kapitola přináší návrhy *de lege ferenda*, které by význam mezinárodního trestního práva při ochraně životního prostředí do budoucna posílily. Ústředním tématem je rozšíření jurisdikce Mezinárodního trestního soudu a hledání nejvhodnější formulace skutkové podstaty nového trestného činu. Stručně jsou zmíněny také alternativní nástroje dosahování mezinárodní a environmentální spravedlnosti, které jsou vůči posilování vlivu mezinárodního trestního práva značně skeptické. V šesté kapitole jsou shrnuty závěry práce s důrazem na nezbytnost důkladnější mezinárodní ochrany životního prostředí, mimo jiné i prostřednictvím odpovědnostních mechanismů.

Práce vychází z právního stavu ke dni 31. ledna 2019.

1. Základní hodnotová a pojmová východiska práce

1.1 Odpovědnost za škody na životním prostředí v mezinárodním právu

Ačkoli odpovědnostní normy obecného mezinárodního práva veřejného jsou v obecné rovině relativně dobře rozvinuty, ve specifické oblasti odpovědnosti za škody na životním prostředí (*liability for environmental damage*) stojí mezinárodní odpovědnostní normy teprve na počátku svého vývoje a vyžadují proto do budoucna hlubší rozpracování.⁶ Škoda na životním prostředí je v mezinárodněprávních dokumentech definována jako poškození „*fauny, flory, půdy, vody nebo klimatu*“, případně „*materiálních statků (včetně archeologického a kulturního dědictví)*“ anebo „*krajiny a inherentních hodnot životního prostředí*“⁷ případně jako kombinace výše zmíněného. V následujících kapitolách práce se zabývám především poškozením globálního životního prostředí, tedy takovými škodami na životním prostředí, které přesahují hranice jednotlivých států a vyžadují proto v souladu s principem 22 Stockholmské deklarace z roku 1972 „*spolupráci jednotlivých států v rozvoji mezinárodního práva ve vztahu k odpovědnosti a kompenzaci škod na životním prostředí.*“⁸

Odpovědnost v mezinárodním právu lze rozdělit do několika podkategorií. Předně je v této práci rozlišována mezinárodní odpovědnost států (včetně dalších subjektů podle mezinárodního práva, jako jsou například mezinárodní mezivládní organizace) a mezinárodní odpovědnost osob soukromého práva, kde je s ohledem na rostoucí ekonomický a mocenský význam nadnárodních korporací kladen důraz právě na odpovědnost těchto soukromoprávních subjektů.

Mezinárodní odpovědnost státu chápou široce, nejen jako „*povinnost státu nést odpovědnost za porušení mezinárodního práva,*“⁹ a také jako „*povinnost nést odpovědnost za škodlivé následky činností nezakázaných mezinárodním právem.*“¹⁰ Porušení mezinárodního práva může být podle článku 2 Návrhu článků o odpovědnosti států z roku 2001 spácháno jak aktivním konáním, tak i pouhou

⁶ SANDS, Philippe, Jacqueline PEEL, Adriana FABRA a Ruth MACKENZIE. *Principles of international environmental law*. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, str. 700.

⁷ Ibid.

⁸ Princip 22 Stockholmské deklarace z roku 1972.

⁹ DAVID, Vladislav, Pavel BUREŠ, Martin FAIX, Pavel SLADKÝ a Ondřej SVAČEK. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Leges, 2011, str. 339.

¹⁰ Ibid., str. 347.

nečinností (například nepromítnutím určitého závazku vyplývajícího pro stát z mezinárodní smlouvy do jeho vnitrostátního právního řádu, případně tichým tolerováním či povolováním činností rozporných s takovýmto závazkem). Způsoby uplatňování odpovědnosti vůči státu porušivšímu konkrétní mezinárodněprávní normu se liší podle toho, zda došlo k porušení dispozitivní nebo kogentní normy (*jus cogens*) mezinárodního práva, přičemž v prvním případě může odpovědnostní nárok vznést pouze stát přímo poškozený daným jednáním, zatímco v případě porušení kogentní normy tak může učinit jakýkoliv ze států, neboť je implikováno poškození zájmů celého světového společenství.¹¹ Stran porušení norem *jus cogens* ze strany státu je v práci používán také pojem mezinárodní zločin státu, který vychází z pojmosloví Komise pro mezinárodní právo, jež tento pojem poprvé použila v průběhu 70. let při tvorbě Návrhu článků o odpovědnosti států za protiprávní chování.¹²

V oblasti odpovědnosti osob soukromého práva rozlišují rovinu odpovědnosti civilní a trestněprávní. Zatímco v případě mezinárodního trestního práva lze o odpovědnosti osob soukromého práva za poškození životního prostředí dosud uvažovat pouze teoreticky a v rovině *de lege ferenda*, v rovině civilní odpovědnosti existuje několik mezinárodních úmluv, které upravují minimální standardy, jež musí národní státy promítnout do svých vnitrostátních právních řádů. Obecně se jedná o dílčí úmluvy upravující odpovědnost za důsledky vysoce rizikových činností, jako jsou škody způsobené jadernou činností¹³, nebezpečnými látkami¹⁴ včetně odpadů¹⁵ anebo živými modifikovanými organismy¹⁶, jež byly zpravidla přijaty v reakci na závažné environmentální havárie. Pokusy o přijetí všeobecně závazné mezinárodní úmluvy, která by se zabývala nastavením obecného rámce civilní odpovědnosti za poškození životního prostředí konkrétně nespecifikovanými činnostmi, dosud nebyly úspěšné. Dne 21. června 1993 byla na konferenci Rady Evropy v Luganu přijata

¹¹ Problematika *jus cogens* ve vztahu k ochraně životního prostředí je podrobněji rozebrána v podkapitole 2.2. pojednávající o Návrhu článků o odpovědnosti států za protiprávní chování.

¹² Pro více informací o Komisi pro mezinárodní právo a její činnosti viz podkapitola 2.2 Návrh článků o odpovědnosti států za protiprávní chování.

¹³ Pařížská úmluva o odpovědnosti za jaderné škody z roku 1960, Vídeňská úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody z roku 1963 a Společný protokol pro Pařížskou a Vídeňskou úmluvu z roku 1988.

¹⁴ Bruselská mezinárodní úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené ropným znečištěním ze dne 27. listopadu 1992, Bruselská mezinárodní úmluva o zřízení Mezinárodního fondu pro náhradu škod způsobených ropným znečištěním ze dne 27. listopadu 1992 a Mezinárodní úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené znečištěním ropnými palivy ze dne 23. března 2001.

¹⁵ Článek 12 Basilejské úmluvy o pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států z roku 1989 a Basilejský protokol o odpovědnosti a náhradě škody v případě škod způsobených přeshraničním pohybem a zneškodnění nebezpečného odpadu z roku 1999.

¹⁶ Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti z roku 2000.

Úmluva o civilní odpovědnosti za škody vzniklé činnostmi nebezpečnými pro životní prostředí (*Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment*), zvaná také Luganská úmluva, která o podobný cíl usilovala, avšak žádný ze států ji dosud neratifikoval a úmluva tak nevstoupila, a nejspíš už ani v budoucnu nevstoupí, v platnost.¹⁷ Hovořím-li proto v kapitole 2.3. o neexistenci závazných právních dokumentů, které by se v oblasti mezinárodního práva odpovědností osob soukromého práva zabývaly, mám tím na mysli právě všeobecně platné dokumenty nastavující obecný rámec civilní odpovědnosti za blíže nespecifikované činnosti závažně poškozující globální životní prostředí. Výše uvedeným mezinárodním smlouvám se proto v práci nevěnuji; jakkoli jsem si vědoma jejich významu, domnívám se, že svou sektorovou povahou a zaměřením na specifická odvětví lidské činnosti s tématem mé práce souvisejí pouze okrajově.

Přestože je práce primárně zaměřena na mezinárodní trestní právo a s ním související individuální trestněprávní odpovědnost osob soukromého práva a mezinárodní zločiny států, narážím v následujících kapitolách také na obecnější problém týkající se vymahatelnosti mezinárodního práva životního prostředí, s nímž souvisejí i výše nastíněné ostatní kategorie odpovědnosti, jimiž se práce v nezbytném rozsahu zabývá také.

1.2 Mezinárodní trestní právo

Tato práce je založena na hodnotovém chápání mezinárodního trestního práva jakožto souhrnu norem zakazujících takové chování, které „*ohrožuje mezinárodní společenství jako celek (...) a které porušuje základní hodnoty chráněné mezinárodním právem.*“¹⁸ Podle Římského statutu Mezinárodního trestního soudu (*Rome Statute of the International Criminal Court*)¹⁹ jde o základní hodnoty lidství, jejichž porušení „*ohrožuje mír, bezpečnost a blaho světa.*“²⁰ Mezinárodní trestní právo je tedy odvětvím, které kriminalizuje taková jednání, jež mezinárodní

¹⁷ SANDS, Philippe, Jacqueline PEEL, Adriana FABRA a Ruth MACKENZIE. Op. cit., str. 766.

¹⁸ CRYER, Robert. *An introduction to international criminal law and procedure*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2010. str. 6 – 7.

¹⁹ Římský statut je mezinárodní smlouva zakládající stálý Mezinárodní trestní soud, který má jurisdikci vůči nejzávažnějším zločinům, jimiž je dotčeno mezinárodní společenství jako celek (konkrétně jde o zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a genocidu). Byl přijat na Diplomatičké konferenci v Římě dne 17. července 1998 a vstoupila v platnost dne 1. července 2002. Ke dni 3. února 2019 Římský statut ratifikovalo 123 států včetně České republiky.

²⁰ Třetí řádek preambule Římského statutu..

společenství považuje za společensky nejškodlivější, a jejichž trestní stíhání by proto mělo být v zájmu celého lidstva.

Mezinárodní trestní právo čerpá zejména ze tří základních konceptů – přirozenoprávní koncepce všeobecných lidských práv a svobod, mezinárodního humanitárního práva a trestněprávních systémů jednotlivých národních států.²¹ Ve vztahu k všeobecným lidským právům je mezinárodní trestní právo jedním z instrumentů zaručujících ochranu práva na život a lidskou důstojnost každého jednotlivce v případě selhání státní moci, která by tato práva svých občanů měla primárně zajišťovat. Ve vztahu k humanitárnímu právu reaguje mezinárodní trestní právo na bezprecedentní krutosti páchané lidstvem v průběhu 20. století a vyžaduje globální potrestání nejhrubších porušení norem odrážejících zásady humanity při vedení válek a jiných ozbrojených konfliktů. Trestněprávní systémy jednotlivých národních států pak slouží především jako inspirační zdroje pro formulaci základních hmotněprávních i procesněprávních institutů nově vznikajícího právního odvětví.

V užším smyslu je mezinárodní trestní právo definováno jako odvětví, které se na rozdíl od většiny oblastí mezinárodního práva veřejného zabývá primárně porušením mezinárodních trestněprávních norem jednotlivci,²² a nikoli státy jakožto tradičními subjekty mezinárodního práva.²³ V širším smyslu se však vedle zločinů podle mezinárodního práva, které spočívají přímo ve vzniku individuální trestněprávní odpovědnosti, za součást mezinárodního trestního práva považují také takzvané mezinárodní zločiny států, jež vyvolávají odpovědnost státu jakožto porušitele imperativních norem mezinárodních práva vůči všem členům mezinárodního společenství. Například významný teoretik a zpravodaj *Komise pro mezinárodní právo* Pella definoval roku 1950 mezinárodní trestní právo jako „*disciplínu, která vzhledem k ochraně mezinárodního řádu vymezuje zločiny proti míru a bezpečnosti lidstva, předvídá sankce a stanoví podmínky odpovědnosti jednotlivců, států a jiných právnických osob.*“²⁴ S vědomím odlišností mezi individuální trestněprávní odpovědností a odpovědností států se pro potřebu této práce přikláním právě k

²¹ CASSESE, Antonio. *International criminal law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, str. 1 – 2.

²² Výjimkou z tohoto pravidla je mezinárodní zločin agrese, kterého se ze své podstaty dopouštějí převážně samotné státy.

²³ Srov. například CASSESE, Antonio. Op. cit., str. 1. CRYER, Robert. Op. cit. str. 3. aj.

²⁴ Yearbook of ILC, 1950, vol II, str. 294 cit in. ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinců podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002, str.30.

Pellově definici, neboť považují za stěžejní prozkoumání co nejširšího spektra možností ochrany životního prostředí jak ve vztahu ke státům, tak i jednotlivcům.²⁵

1.3 Průsečíky mezinárodního trestního práva a mezinárodního práva životního prostředí

Předpokladem pro zformování základů mezinárodního práva trestního bylo po první světové válce jednak vytvoření Společnosti národů, jejíž poslání spočívalo v ochraně míru skrze mezinárodní právo a s tím související potrestání válečných zločinů, stejně jako zrod nově převažujícího právně-filozofického směru zvaného solidarismus.²⁶ Solidarismus odmítá nauku právního pozitivismu, jenž v mezinárodním právu spatřuje pouhé abstraktní vyjádření vůle svrchovaných států, a klade důraz na všeobecnou hodnotu lidství a solidarity jednotlivců napříč hranicemi národních států, které by měly působit jako základní stavební kameny pro tvorbu nového světového uspořádání.²⁷ Přestože trvalo další půlstoletí plné chladnokrevné brutality počínaje druhou světovou válkou a konče občanskými válkami na Balkánském poloostrově a ve Rwandě v 90. letech, než došlo k institucionálnímu zabezpečení nově vznikajícího právního odvětví, byl i nadále přetrvávající princip solidarismu potvrzen rozsudkem odvolacího senátu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (*International Criminal Court for the former Yugoslavia, ICTY*) v kauze *Tadić* následujícími slovy: „*Přístup orientovaný na státní suverenitu je postupně doplňován přístupem orientovaným na lidské bytosti. (...) Mezinárodní právo, ačkoli řádně zajišťuje legitimní zájmy států, musí postupně přistupovat také k ochraně lidských bytostí.*“²⁸

Podobný trend nacházíme i v oblasti ekologie a mezinárodní ochrany životního prostředí. Sociolog *Anthony Giddens* na příkladu ekologické katastrofy z konce roku 2004, vlně tsunami vzniklé vinou zemětřesení na dně Indického oceánu, vysvětluje vzájemnou propojenost přírodních procesů a jejich důsledků pro celé světové společenství. Vlna v průběhu dne zasáhla pobřeží hned několika států –

²⁵ Z praxe navíc vyplývá, že ačkoli právní teorie tyto dva instituty tradičně odděluje, v nejzávažnějších případech porušení základních hodnot chráněných mezinárodním právem spolu úzce souvisejí.

²⁶ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinců podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002, str. 27.

²⁷ ŠTURMA, Pavel. Op. cit. str. 28.

²⁸ *Tadić ICTY Appeal Chamber, rozsudek ze dne 2.10.1995, odstavec 97.*

Indonésie, Thajska, Srí Lanky a Malediv, přičemž připravila o život až 175 000 lidí, včetně několika tisíců turistů pocházejících ze všech koutů světa. Solidarita s oběťmi katastrofy tak zdatně přesáhla národní hranice států a nabrala vsutku globálních rozměrů.²⁹

Již od počátku sedmdesátých let 20. století si světové společenství uvědomuje stále zdatnějši propojenost mezi lokálními a globálními ekologickými problémy, které ohrožují samotnou existenci a bezpečnost lidstva, a v souladu se zásadou příroda nezná hranic vzniká v rámci mezinárodního práva mladé odvětví mezinárodního práva životního prostředí.³⁰ Přestože v posledním půlstoletí došlo ke zformování základních principů celého odvětví a byly přijaty významné právní dokumenty z oblasti ochrany biodiverzity, ovzduší, vody či změny klimatu, „*současné mezinárodní právo stále ještě nedisponuje dostatečnými nástroji k efektivnímu zdolávání problémů životního prostředí na mezinárodní úrovni.*“³¹ Na rozdíl od národních právních řádů s pouhým regionálním dosahem však mezinárodní právo poskytuje vhodné fórum pro formulování celosvětově závazných a vymahatelných pravidel v oblasti práva životního prostředí, bez jejichž pomoci reálně nedojde k vyřešení globálních environmentálních problémů, jako jsou například změna klimatu, degradace půdy, ztráta biodiverzity, destrukce ozónové vrstvy či znečišťování vod.

Jak trefně poznamenává Zygmunt Bauman, „*dnes módní pojem globalizace vyjadřuje (...) nepřijemný dojem, že se nám věci vymykají z rukou.*“³² Národní státy ztrácejí kontrolu nad ovlivňováním světového dění a dosud neexistuje celosvětová instituce, která by nad událostmi převzala efektivní kontrolu.³³ Tato všeobecná konstatování lze přiléhavě aplikovat také na environmentální problematiku, přičemž světoví vědci usilující o její vyřešení volají po „*neotřelém myšlení, rafinovaných strategiích a nových mechanismech pro mezinárodní spolupráci.*“³⁴

²⁹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, 6. vydání. Praha: Argo, 2013, str. 149.

³⁰ SANDS, Philippe. *Principles of International Environmental Law*, 2. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, str. 3.

³¹ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 99.

³² BAUMAN, Zygmunt. *Globalizace: Důsledky pro člověka*. Praha: Mladá fronta, 1999, str. 75.

³³ *Ibid.*, str. 72 - 75.

³⁴ ESTY, Daniel a Maria IVANOVA. Globalisation and Environmental Stewardship: A Global Governance Perspective. In: ZOETEMAN, B. C. J, Frank WIJEN a Jan PIETERS. *A handbook of globalisation and environmental policy: national government interventions in a global arena*. Cheltenham: Edward Elgar, 2005, str. 550.

Jak bude rozvedeno níže, jednu z takových strategií by mohlo představovat právě posílení významu mezinárodního trestního práva v oblasti ochrany životního prostředí. Domnívám se, že obě tato odvětví sdílejí podobná hodnotová východiska orientovaná primárně na zajištění ochrany života každého jednotlivce před nejzávažnějšími společenskými jednáními, ať už jde o svévolné chování vrcholných představitelů státu v době občanské války vůči civilistům anebo o svévolné chování vrcholných představitelů státu vůči životnímu prostředí, které civilisty stejně nepříznivě ovlivňuje z dlouhodobějšího hlediska. Abychom však pochopili nutnost zavedení nových či rozšíření stávajících institutů v oblasti mezinárodního trestního práva, je nejprve nutné podrobněji rozebrat stávající instituty mezinárodního práva životního prostředí a vysvětlit, v čem je spatřována jejich nedostatečnost při řešení nejzávažnějších případů poškozování životního prostředí.

2 Ochrana životního prostředí v době míru

2.1 Mezinárodní právo životního prostředí

Přestože je mezinárodní právo životního prostředí relativně mladým právním odvětvím, dochází v posledních desetiletích k jeho dynamickému rozvoji. Základním stavebním kamenem pro pozdější vývoj se roku 1972 stala první celosvětová mezinárodní konference o životním prostředí konaná na základě rezoluce Valného shromáždění OSN č. 2398 - XXIII. ve Stockholmu. Nejvýznamnějším a dodnes důležitým přínosem Stockholmské konference bylo vytvoření Programu pro životní prostředí (*United Nations Environmental Program* UNEP) jakožto instituce OSN, jejíž primární úlohou je ochrana životního prostředí, a která v rámci OSN koordinuje otázky v této oblasti.³⁵ Dodnes významným dokumentem se stala také na konferenci přijatá Stockholmská deklarace (*Stockholm Declaration on the Human Environment*), která vyjadřuje 26 právně nezávazných principů ochrany životního prostředí. Tyto principy se týkají například ochrany oceánů, udržitelnosti, populačního růstu, mezinárodní spolupráce v oblasti životního prostředí nebo odstranění zbraní hromadného ničení. Převládá názor, že „Stockholmská konference rozšířila a usnadnila způsoby mezinárodní spolupráce dříve limitované nedostatečným vnímáním environmentálních problémů a restriktivním pojetím suverenity států.“³⁶

Po Stockholmské konferenci narůstá počet dvoustranných i mnohostranných úmluv zabývajících se otázkami ochrany životního prostředí. Není účelem této práce podat jejich vyčerpávající seznam, nicméně jako příklad dobré praxe zmiňuji alespoň Vídeňskou úmluvu na ochranu ozónové vrstvy (*Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer*) z roku 1985 doplněnou následně Montrealským protokolem z roku 1987 nebo Basilejskou úmluvu o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států (*Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes*) z roku 1989. Tyto dodnes platné mezinárodní úmluvy jsou vyjádřením vůle států společnými silami se zasazovat o řešení světových environmentálních problémů a naplňují tak základní ideové východisko Stockholmské deklarace.

³⁵ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. Op. cit. str. 101.

³⁶ CALDWELL, Lynton K. *International Environmental Policy: From the Twentieth to the Twenty-First Century*. Durham, North Carolina: Duke University Press, 1996, str. 55.

Navzdory dynamickému rozvoji mezinárodního práva životního prostředí však zůstává celý jeho systém „*pomalý, těžkopádný, drahý, roztržitý a nespolehlivý*.“³⁷ Pro každou mezinárodní smlouvu existuje odlišný způsob vymáhání, často chybí sankce za jejich porušení a neexistuje zastřešující orgán, který by dodržování všech smluv monitoroval. Přestože se díky mezinárodnímu vývoji po Stockholmské konferenci podařilo zvýšit všeobecné povědomí o globálních environmentálních problémech a přimět státy k intenzivnější spolupráci, stávající mezinárodněprávní mechanismy ani zdaleka nestačí držet krok s akcelerující rychlostí prohlubující se celosvětové environmentální destrukce.³⁸ Kritičtější hlasy dokonce tvrdí, že role mezinárodních organizací v ochraně životního prostředí je pouze symbolická a k reálnému vymáhání mezinárodních závazků *de facto* vůbec nepřispívá.³⁹

2.2 Návrh článků o odpovědnosti států za protiprávní chování

Z teoretického hlediska je další možnou cestou ochrany životního prostředí aplikace přísnějších odpovědnostních mechanismů vůči státům, které neplní své mezinárodněprávní závazky v této oblasti. V následujících odstavcích se proto budu zabývat takzvanými mezinárodními zločiny států, jejichž kodifikací se Komise OSN pro mezinárodní právo⁴⁰ při svém působení zabývala. Zatímco v rámci národních trestněprávních systémů je stát suverénem a jeho trestněprávní odpovědnost je ze své podstaty vyloučena, mezinárodní právo v tomto směru nabízí potenciálně širší pole působnosti. Přestože v neprospěch tohoto konceptu může mluvit restriktivní pojetí tradiční svrchovanosti států, vývoj na poli mezinárodního práva životního prostředí od počátku 70. let ukazuje na dobrovolné omezování suverenity států v oblastech, kde zájem přírody i lidstva převažuje nad partikulárními zájmy států. Pokud by k omezování suverenity států v této oblasti nedocházelo, dostali bychom se do

³⁷ PALMER, Geoffrey. *New Ways to Make International Environmental Law. American Journal of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, 86 (2), str. 267.

³⁸ *Ibid.*, str. 264.

³⁹ LEVY, Marc A. a kolektiv. *Improving the Effectiveness of International Environmental Institutions*. In: HAAS, Peter M. *Institutions for the Earth: Sources of Effective Environmental Protection*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1993, str. 397.

⁴⁰ „*Komise OSN pro mezinárodní právo byla zřízena Valným shromážděním jako jemu odpovědný orgán pro kodifikaci a progresivní rozvoj mezinárodního práva. Skládá se z 34 znalců mezinárodního práva volených Valným shromážděním OSN na dobu 5 let. Předkládá návrhy článků k přijetí ve formě úmluvy nebo rezoluce.*“ HENDRYCH, Dušan, Miroslav BĚLINA, Josef FIALA, Pavel ŠÁMAL, Ivana ŠTENGLOVÁ a Pavel ŠTURMA. *Právní slovník*. 3. podstatně rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009,

paradoxní situace, kdy by princip svrchovanosti států, jehož primárním cílem je zajistit přežití států a lidstva, svou restriktivní aplikací nakonec začal existenci samotného lidstva i států ohrožovat.⁴¹ Například v oblasti klimatických změn proto považují přísnější vymáhání odpovědnosti států nedodržujících závazky z přijatých mezinárodních smluv za naprosto klíčové a rozhodující pro případný úspěch v boji proti fatálním důsledkům globální změny klimatu. Slovy sociologa Anthonyho Giddense „*musí být státy primárními aktéry v řešení problému klimatických změn.*“⁴² Nečiní-li tak a ohrožují tím bezpečnost celého lidstva, je nutné uvažovat o jejich mezinárodněprávní odpovědnosti, a to v nejzávažnějších případech právě o takzvaných mezinárodních zločinech států.⁴³

Pojem mezinárodního zločinu státu vznikl v polovině 70. let 20. století při práci Komise pro mezinárodní právo, která tou dobou připravovala první verzi Návrhu článků o odpovědnosti států za protiprávní chování (*Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*).⁴⁴ Cílem práce Komise, která se nakonec protáhla téměř na polovinu století, bylo kodifikovat obvyčejově ustálené normy právních následků protiprávního chování států, přičemž finální verze Návrhu článků byla roku 2001 vzata na vědomí rezolucí Valného shromáždění č. 56/83 a poskytuje první autoritativní vyjádření těchto právně závazných obecně platných obvyčejových pravidel ve psané formě.⁴⁵

Článek 19 první verze kompletního Návrhu článků z roku 1996 (tzv. *the first-reading text*) přitom rozlišoval dvě kategorie protiprávních činů – mezinárodní delikty a mezinárodní zločiny. Mezinárodním zločinem bylo podle článku 19 odstavce 2 takové „*mezinárodní protiprávní chování, kterým stát poruší závazek tak zásadní povahy pro ochranu mezinárodního společenství, že je toto společenství jako celek pokládá za zločin.*“⁴⁶ Podle demonstrativního výčtu článku 19 odstavce 3 písmene d) bylo tímto zločinem také závažné porušení závazku, „*který má zásadní význam pro*

⁴¹ Srov. například ELLEFSEN, Rune, Ragnhild Aslaug SOLLUND a Guri LARSEN. *Eco-global crimes: contemporary problems and future challenges*. Farnham, Surrey, Velká Británie: Ashgate, 2012, str. 50 – 51.

⁴² GIDDENS, Anthony. *The politics of climate change*. Cambridge: Polity Press, 2009, str. 94.

⁴³ Srov. SPAPENS, A. C., R. D WHITE a Marieke KLUIN. *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Farnham, Surrey, Velká Británie: Ashgate, 2014, str. 27.

⁴⁴ ŠTURMA, Pavel. Op. cit., str. 11 – 12.

⁴⁵ ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. Praha: Beck, 2008, str. 572.

⁴⁶ POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. Praha: Beck, 2000, str. 9.

*ochranu a zachování životního prostředí lidstva, jako je zákaz podstatného znečištění atmosféry nebo moří*⁴⁷

Na rozdíl od mezinárodního deliktu, který vytváří dvoustranný odpovědnostní vztah mezi poškozeným státem a státem porušujícím danou mezinárodněprávní normu, zaváděl koncept mezinárodního zločinu odpovědnost porušujícího státu *erga omnes*, tedy vůči všem členům mezinárodního společenství.⁴⁸ Nárok na uplatnění odpovědnostní povinnosti, jejímž obsahem je dle obecného mezinárodního práva vedle povinnosti porušitele upustit od protiprávního chování také povinnost reparační spočívající podle povahy škody v restituci, kompenzaci či satisfakci, případně v kombinaci výše zmíněného,⁴⁹ by proto mohl uplatnit každý člen mezinárodního společenství. V oblasti ochrany životního prostředí by taková možnost mohla vést k proaktivnějšímu jednání jednotlivých států při faktickém vymáhání závazků z mezinárodněprávních smluv, jimiž se k ochraně jednotlivých složek životního prostředí všichni členové mezinárodního společenství zavázali, ač je fakticky mnohdy nedodržují.

Zavedení konceptu mezinárodního zločinu je podle profesora a člena Komise pro mezinárodní právo Pavla Šturmy „*logickým promítnutím existence pravidel jus cogens v mezinárodním právu.*“⁵⁰ *Jus cogens*, neboli imperativní normu mezinárodního práva přitom článek 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (1969) definuje jako takovou normu, která byla mezinárodním společenstvím států jakožto celkem přijatá a uznaná za normu, od níž není dovoleno se odchýlit, a která může být pozměněna pouze novou normou obecného mezinárodního práva stejné povahy. Podle názoru profesora Šturmy je pravidlem *jus cogens* právě také výše zmíněný zákaz značného znečištění životního prostředí.⁵¹

Ačkoli došlo při druhém čtení Návrhu článků k vypuštění výše zmíněného článku 19, přejímá koncept mezinárodního zločinu *de facto* kapitola III finální verze Návrhu článků z roku 2001 nazvaná Závažná porušení závazků podle kogentních norem mezinárodního práva veřejného (*Serious Breaches of Obligations under Peremptory Norms of General International Law*). Přestože pro pojmenování

⁴⁷ POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. Op. cit. str. 9.

⁴⁸ ŠTURMA, Pavel. Op. cit. str. 12.

⁴⁹ Podrobněji viz ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. Praha: Beck, 2008, str. 633 – 652.

⁵⁰ ŠTURMA, Pavel. Op. cit. str. 12.

⁵¹ ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. Op. cit. str. 113.

mezinárodního zločinu používá méně kontroverzní výraz „závažná porušení“ (*serious breaches*), jde ze své podstaty o stále stejný institut.⁵² Pro potřebu doktríny je navíc nutné brát v potaz obě dvě verze Návrhu článků, neboť ani jedna z nich nemá podobu právně závazného dokumentu, obě pouze podávají autoritativní výklad nepsaných obyčejových pravidel a „*dokumentační část konečného znění řečeného Návrhu článků je chudá, a bez přihlédnutí k dokumentaci textu v tzv. prvním čtení by byla i nedostatečná.*“⁵³

Navzdory skutečnosti, že je tedy odpovědnost států za porušení zákazu značného znečištění životního prostředí v obyčejovém právu s přihlédnutím k výkladu Komise pro mezinárodní právo zakotvena, „*zatím pro nedostatečnou stabilizaci nefunguje.*“⁵⁴ Za porušení kogentního práva nebyla například označena ani Černobylská havárie z roku 1986. Přestože si některé státy vyhradily právo vznést proti Sovětskému svazu své nároky na reparace, žádný z nich tak s ohledem na vypjatou politickou situaci nakonec neučinil.⁵⁵ Podle vyjádření švédské ambasády sice podle mezinárodního obyčejového práva „*existují principy, které by případný nárok vznesený proti Sovětskému svazu mohly podpořit. Situace je ovšem jak z právního tak z technického hlediska natolik komplikovaná, že vyžaduje pečlivého uvážení.*“⁵⁶

Přestože se situace od roku 1986 změnila ve prospěch většího rozvoje mezinárodního práva životního prostředí a obecného rozšíření povědomí o akcelerující závažnosti environmentálních otázek, precedent uplatnění odpovědnosti státu za závažné poškození životního prostředí v době míru dosud neexistuje. Uvedení institutu v život proto vyžaduje zejména větší angažovanost jednotlivých států v environmentálních otázkách, neboť samotný názor doktríny globální environmentální problémy nevyřeší, jakkoliv mluví ve prospěch ochrany životního prostředí příznivě. Při aplikaci pak jistě vyvstane řada otázek, počínaje institucí, u níž případný nárok z odpovědnosti státu uplatnit, přes vymezení pojmu „značné znečištění životního prostředí“ až po určení činitele odpovědného za dané poškození,

⁵² Srov. ŠTURMA, Pavel. Op. cit. str. 14.

⁵³ ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. Praha: Beck, 2008, str. 582.

⁵⁴ ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. Op. cit. str. 114.

⁵⁵ SANDS, Philippe, Jacqueline PEEL, Adriana FABRA a Ruth MACKENZIE. *Principles of international environmental law*. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, str. 718.

⁵⁶ Korespondence Švédské ambasády v Londýně ze dne 10.12.1987, cit. *ibid.*

kteřé má z hlediska ekologie často množství příčin a určení pouze jednoho či několika málo pachatelů je velmi složitou otázkou.⁵⁷

2.3 K odpovědnosti osob soukromého práva, včetně nadnárodních korporací

Na závažném poškozování životního prostředí se vedle států významně podílejí také osoby soukromého práva. V následujících podkapitolách demonstrují, že mezinárodní právo dosud nedisponuje efektivními mechanismy, jak dané osoby přivést k právní odpovědnosti. Vysvětlím také, proč pouhé spoléhání se na vymáhání odpovědnosti soukromých osob národními státy není ve stávající globalizované společnosti udržitelné.

2.3.1 Odpovědnost osob v mezinárodním právu

Mezinárodní právo se ve vztahu k činnostem osob soukromého práva mnohem více než na samotnou odpovědnost soustřeďuje na prevenci.⁵⁸ V mezinárodním právu životního prostředí jde konkrétně o celosvětově rozvinutý mechanismus posuzování vlivů na životní prostředí (*environmental impact assessment*, EIA) v případě aktivit, u nichž je pravděpodobné, že budou mít znatelný nepříznivý dopad na životní prostředí.⁵⁹ Z judikatury *Gabčíkovo-Nagymaros* a *Pulp Mills* Mezinárodního soudního dvora (*International Court of Justice*, ICJ) přitom vyplývá, že EIA se v průběhu let vyvinula v jeden z všeobecně uznávaných principů mezinárodního práva a státy jsou povinny ještě před schválením aktivity osoby soukromého práva,

⁵⁷ Jak demonstruje Martin O'Brien ve svém článku *Criminal degradation of consumer culture* na příkladu produkce a konzumace krevet v moderní kapitalistické společnosti, podíváme-li se na určitý společensky škodlivý jev z širší perspektivy a vezmeme-li v úvahu všechny jeho činitele „od kolébky až do hrobu“, získáme dlouhý seznam morálně odpovědných subjektů, které zdaleka přesahují odpovědnost samotných států. Například v případě produkce a konzumace krevet mezi činitele výsledné ekologické újmy patří zejména „ozbrojené gangy usilující o kontrolu území, kde se krevety nacházejí, vlády usilující o vyšší finanční podporu od Světové banky, petrochemické společnosti usilující o rozšíření trhu s jejich zbožím a službami, spotřebitelé usilující o co nejlevnější zboží a odpadově-hospodářský průmysl usilující o co největší zisk z hromad odpadu“ O'BRIEN, Martin. *Criminal degradation of consumer culture*. In SOLLUND, Ragnhild. *Global Harms. Ecological Crime and Speciesism*. New York: Nova Science Publishers, 2008, str. 12.

⁵⁸ V případě odpovědnosti se mezinárodní právo soustřeďí převážně na odpovědnost států jakožto tradičních subjektů mezinárodního práva, a nikoli na odpovědnost osob soukromého práva, kterou mám v souvislosti s níže popisovanou problematikou na mysli.

⁵⁹ Viz například princip 17 Deklarace z Rio de Janeiro o životním prostředí a rozvoji.

jejíž dopad na životní prostředí by mohl přesahovat hranice státu, zjištění z EIA ve svém rozhodnutí zohlednit.⁶⁰ Ačkoli tento vývoj považují za příznivý, není pro ochranu životního prostředí dostatečný. Zejména v rozvojových zemích přetrvává značné znečišťování životního prostředí navzdory aplikaci pravidel EIA jako jeden z nejzávažnějších společenských problémů.⁶¹ Ačkoli je prevence v environmentálních otázkách naprosto klíčová, bez následných odpovědnostních mechanismů, které nastoupí v případě jejího selhání, zůstane mezinárodněprávní ochrana životního prostředí neúplná. Za stěžejní přitom považují právní odpovědnost nadnárodních obchodních korporací, jejichž ekonomická činnost s sebou mnohdy nese dalekosáhlé negativní externality v podobě poškozování životního prostředí a porušování základních lidských práv.⁶² Jako příklady lze uvést únik toxických plynů z chemičky vlastněné dceřinou společností americké korporace Union Carbide v Indii při Bhópalské katastrofě roku 1984, který způsobil ztrátu životů tisíců lidí; případ Trafigura z roku 2006, kdy loď najatá nadnárodní korporací Trafigura přivezla do Pobřeží slonoviny 500 tun toxického odpadu, který byl umístěn na 12 skládkách ve městě Abidjan a způsobil úmrtí 17 osob a onemocnění tisíců dalších; anebo masivní ropná znečištění v nigerijském regionu Ogoniland způsobená bezohledným přístupem společnosti Royal Dutch Shell.⁶³ V následujících odstavcích se budu zabývat nástroji, které stran odpovědnosti nadnárodních obchodních korporací mezinárodní právo přináší. Dosud se však jedná pouze o nástroje soft-law, jejichž právní vymahatelnost je tudíž ze své podstaty nemožná, a může na ně proto být odkazováno jen v rámci politického či morálního apelu.

Roku 1976 přijala Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development*, OECD) na svou dobu inovativní Doporučení pro nadnárodní podniky (*Guidelines for Multinational Enterprises*), která obsahují doporučení týkající se mimo jiné lidských práv a ochrany životního prostředí.⁶⁴ Inovativnost Doporučení spočívá v závazku národních států vytvořit takzvaná Národní kontaktní centra (*National Contact Points*, NCPs), na něž

⁶⁰ SANDS, Philippe, Jacqueline PEEL, Adriana FABRA a Ruth MACKENZIE. Op. cit., str. 622.

⁶¹ ALSHUWAIHKAT, Habib M., Strategic environmental assessment can help solve environmental impact assessment failures in developing countries. *Environmental Impact Assessment Review*. Amsterdam: Elsevier, 2005, 25(4), str. 311.

⁶² KNOX, John. *Transnational Corporations and Environmental Harm*. In: ohchr.org [online]. 11.3.2014 [cit. 21.11.2018]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Environment/TransCorpAndEnvironmentalHarm.pdf>.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 435.

se mohou občané v případě domnělého porušení zásad formulovaných v Doporučeních obrátit. Dané kontaktní centrum poté může zprostředkovat případnou mediaci mezi stěžovatelem a dotčenou nadnárodní korporací.⁶⁵ Ačkoli se například při sporech mezi zaměstnanci a korporací může jednat o vhodné fórum řešení sporu, v případě závažného poškození životního prostředí je mediace nedostatečným a nepříliš efektivním nástrojem.⁶⁶

Dalším dokumentem reagujícím na stejný problém je Tripartitní deklarace o zásadách týkajících se nadnárodních podniků a sociální politiky (*Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy*) sjednaná roku 1977⁶⁷ pod záštitou Mezinárodní organizace práce (*International Labour Organization, ILO*). Tato se dotýká ochrany životního prostředí pouze nepřímo v bodech 43. – 46., které upravují bezpečnost a zdraví na pracovišti,⁶⁸ a stejně jako v případě výše uvedených Doporučení se jedná pouze o politickou deklaraci a nikoli o závazný právní dokument. Nenajdeme zde žádné sankce za její porušení a je tedy čistě otázkou svědomí a politické vůle nadnárodních korporací a států, zda budou zásady v Tripartitní deklaraci fakticky vynucovat. Praktická ochrana při závažném poškození životního prostředí tak v žádném případě není dosažena.

Roku 1999 vznikla v rámci OSN iniciativa *Global Compact*, jejichž deset principů vyjadřuje doporučení pro odpovědné chování nadnárodních korporací v globalizované ekonomice ve vztahu k lidským právům, pracovním podmínkám, životnímu prostředí a korupci. Doporučení vztahující se k životnímu prostředí zahrnují princip předběžné opatrnosti, prosazování větší ekologické odpovědnosti a podporu vývoje ekologicky šetrnějších technologií.⁶⁹ Jedná se však opět pouze o nástroj *soft law*, který nedisponuje žádnými sankcemi vůči porušitelům výše zmíněných principů. Neexistuje žádný nezávislý monitorovací orgán, jenž by na dodržování principů dohlížel, a je tedy spoléháno pouze na dobrou vůli jednotlivých obchodních korporací.

⁶⁵ OECD. *Guidelines for Multinational Enterprises* [online]. Paris: OECD Publishing, 2008,. str. 34, bod 2 d) [cit. 21.11.2018]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/investment/mne/1922428.pdf>

⁶⁶ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 435.

⁶⁷ Aktuální verze je platná ve znění dodatků z let 2000, 2006 a 2017.

⁶⁸ ILO. *Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy* [online]. Geneva: International Labour Office, 2017, páté vydání, str. 11 – 12 [cit. 21.11.2018]. Dostupné z: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---multi/documents/publication/wcms_094386.pdf

⁶⁹ UN. The Ten Principles of the UN Global Compact. In: *unglobalcompact.org* [online]. 1999, principy 7 – 9 [cit. 21.11.2018]. Dostupné z: <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>

Odpovědností obchodních korporací se zabývala také Subkomise OSN pro prosazování a ochranu lidských práv (*United Nations Sub-Commission for the Promotion and Protection of Human Rights*), která roku 2003 zformulovala Normy o odpovědnosti nadnárodních korporací a ostatních podnikatelských útvarů týkající se lidských práv (*Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights*). V odstavci desátém a jedenáctém preambule Norem je poukazováno na stále vzrůstající moc nadnárodních korporací, jejichž ekonomický vliv přesahuje možnosti jednotlivých národních států, a který může mít řadu společensky škodlivých důsledků, včetně poškozování životního prostředí.⁷⁰ Z preambule také vyplývá povinnost nadnárodních obchodních korporací dodržovat důležité mezinárodní smlouvy o ochraně životního prostředí, jako je například Úmluva o biodiverzitě (*Convention on Biological Diversity*), Úmluva o civilní odpovědnosti za škodu způsobenou znečištěním ropou (*International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage*) nebo Úmluva o civilní odpovědnosti za škody způsobené činnostmi nebezpečnými životnímu prostředí (*Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment*).⁷¹ Tato povinnost je potvrzena také ve článku 14 Norem, který ukládá nadnárodním korporacím a ostatním podnikatelským subjektům povinnost vykonávat jejich aktivity v souladu s národní legislativou stejně jako „s relevantními mezinárodními úmluvami, principy, cíli, povinnostmi a standardy vztahujícími se k životnímu prostředí“ a obecně vykonávat jejich činnost „způsobem přispívajícím k naplnění cíle udržitelného rozvoje.“⁷² Dochází tak k jistému posunu v chápání subjektů mezinárodního práva veřejného, kde se vedle tradičních subjektů práv a povinností v podobě států objevují jako nositelé práv a povinností nově také subjekty práva soukromého, které však svým faktickým vlivem přesahují možnosti efektivní regulace jednotlivými národními státy, a vyžadují proto i nadnárodní regulaci.

Oproti dřívějším relevantním mezinárodněprávním dokumentům navíc Normy ve člancích 15 – 19 obsahují obecná ustanovení o jejich implementaci. Podle článku 15 je každá nadnárodní korporace povinna „přijmout, rozšiřovat a implementovat

⁷⁰ UN Economic and Social Council. *Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights* [online]. New York: United Nations, 26.8.2003, str. 3 [cit. 21.11.2018]. Dostupné z: http://digitallibrary.un.org/record/501576/files/E_CN.4_Sub.2_2003_12_Rev.2-EN.pdf

⁷¹ Ibid., odstavec 4, str. 2.

⁷² Ibid., článek 14, str. 6.

interní pravidla v souladu s těmito Normami.“⁷³ Normy musí dodržovat také při všech jednáních se svými obchodními partnery.⁷⁴ Článek 16 dále stanoví povinnost provádět u nadnárodních korporací pravidelné monitorování Organizací spojených národů i dalšími mezinárodním i národními mechanismy, ať už existujícími nebo těmi, které teprve vzniknou. Podle článku 18 mají dále korporace povinnost rychle, efektivně a adekvátně nahradit škodu ve formě reparace, restituce a kompenzace všem subjektům, které utrpěly újmu v souvislosti s porušením Norem danou nadnárodní korporací.⁷⁵

Navzdory pozitivnímu vývoji v celé oblasti panuje s ohledem na implementaci Norem řada problémů a nejasností. Nejzásadnější nevýhodou je, že Normy nejsou právně závaznou mezinárodní smlouvou, nýbrž pouhým instrumentem *soft law*, který stejně jako dříve jmenované dokumenty spoléhá především na iniciativu jednotlivých států, jež články Norem k zajištění jejich reálné právní vymahatelnost musí promítnout do svých vnitrostátních právních řádů. Ustanovení o implementaci Norem jsou navíc velmi obecná, což sice dává prostor budoucímu dynamickému vývoji, ale zároveň nastoluje určitou nejistotu. Například není jasné, u kterého mezinárodního nebo národního soudu má poškozený požadovat případnou náhradu škody, což je v případě nadnárodních korporací působících často pod několika právními řády jednou z klíčových otázek.⁷⁶ Není také specifikováno, která konkrétní instituce má primárně provádět periodické monitorování, a namísto toho je spoléháno na široký okruh pouze obecně vymezených subjektů.

V souhrnu lze tedy říct, že ačkoli se vývoj ohledně právní odpovědnosti osob soukromého práva v mezinárodním kontextu ubírá směrem k ideji větší odpovědnosti a vymahatelnosti práva, stále neexistuje žádný nástroj z oblasti *hard law*, který by cíle proklamované ve výše zmíněných dokumentech politického rázu skutečně efektivně vynucoval.⁷⁷ Někteří autoři dokonce tvrdí, že nadnárodní korporace si podporou

⁷³ UN Economic and Social Council. Op. cit., článek 15, str. 6.

⁷⁴ Ibid., článek 15, str. 6.

⁷⁵ Ibid., článek 18, str. 6.

⁷⁶ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 437.

⁷⁷ Za výjimku lze považovat skutky naplňující definici zločinu proti lidskosti nebo genocidy podle Římského statutu mezinárodního trestního soudu. I v těchto případech je však odpovědnost limitována pouze na osoby fyzické, a nikoli právnické, které přitom v této oblasti hrají naprosto stěžejní roli. O zločinech proti lidskosti a genocidě jako možných nástrojích ochrany životního prostředí je v práci podrobněji pojednáno v kapitole 3 zabývající se ochranou životního prostředí v době války. Tyto kategorie zločinů se však stejně tak vztahují i na dobu míru, přestože za války je jejich spáchání obvyklejší. Z tohoto důvodu jsem podrobnější výklad o nich zařadila právě až do sekce zabývající se ochranou životního prostředí ve válčených a ozbrojených konfliktech.

podobných deklarácí pouze myjí ruce a odklánějí tak pozornost od svých skutečných environmentálně škodlivých praktik.⁷⁸

2.3.2 Odpovědnost osob v národních právních řádech

S ohledem na analýzu neuspokojivé situace stran odpovědnosti soukromých osob v oblasti mezinárodního práva se nabízí otázka, zda by přece jen nebylo vhodnější a účelnější využít právních instrumentů jednotlivých národních států. V případě působení nadnárodních korporací se nabízejí dvě možnosti – aplikace právního řádu hostitelského státu, na jehož území obchodní korporace fakticky vykonává svou činnost s potenciálně škodlivým vlivem na životní prostředí, anebo aplikace právního řádu domovského státu, podle jehož práva byla obchodní korporace založena.

První řešení vychází z logiky, že je ve vlastním zájmu každého státu regulovat činnosti prováděné na jeho území. V realitě však tato koncepce naráží na řadu problémů. Především v regionu rozvojových zemí, které jsou vůči environmentálním problémům nejzranitelnější⁷⁹, se nadnárodní korporace zpravidla těší beztrestnosti i v případech nejzávažnějších ekologických katastrof.⁸⁰ Je tomu tak proto, že tyto státy mnohdy nejsou schopny nebo ochotny chování daných osob na vlastním území efektivně regulovat,⁸¹ Neschopnost vymáhat či implementovat do národních právních reálně fungující environmentální normy je předně způsobena existencí závažných společensko-ekonomických potíží jako jsou vleklé občanské války, nefunkční státní

⁷⁸ Viz například GREER, Jed. *Greenwash: The Reality Behind Corporate Environmentalism*. Lanham US: Rowman & Littlefield Publishers, 1997.

⁷⁹ Ekonomika rozvojových zemí je z podstatné části závislá na zemědělství, pro jehož udržitelnost je zdravé životní prostředí klíčovým. Nachází se zde také nejvyšší podíl vysoce citlivých ekosystémů, jejichž zachování je v zájmu celého lidstva i budoucích generací. V případě ekologických katastrof pak tyto státy nedisponují dostatečnými technologickými a finančními zdroji k jejich případné nápravě. Viz RAUXLOH, op. cit., str. 438.

⁸⁰ DONNELLY-SAALFIELD, James. Irreparable Harms: How the Devastating Effects of Oil Extraction in Nigeria Have Not Been Remedied by Nigerian Courts, the African Commission, or U.S. Courts. *Hastings Environmental Law Journal* [online]. San Francisco: UC Hastings College of the Law 2009 [cit. 21.11.2018], 15(2,) str. 371. Dostupné z: https://repository.uclaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1205&context=hastings_environmental_law_journal

⁸¹ RATNER, Steven S. Corporations and Human Rights: A Theory of Legal Responsibility. *Yale Law Journal*. Yale: The Yale Law Journal Company, 2011, 443(111), str. 461.

instituce nebo chudoba, s nimiž se mnohé z rozvojových států primárně potýkají.⁸² Podniknout za takové situace právní kroky proti ekonomicky silnějším nadnárodním subjektům, které bývají navzdory faktu, že většinu zisků pramenící z národního přírodního bohatství rozvojových států odvádějí pryč z jejich území,⁸³ obecně považovány za důležité zaměstnavatele přinášející do zemí potřebný kapitál v podobě technologií, financí a zkušeností, proto nebývá obvyklým řešením. Výjimkou nejsou ani případy, kdy nadnárodní korporace podplatí nejdůležitější státní činitele, jako jsou představitelé vlády nebo justice, aby svému podnikatelskému záměru zajistily úspěšnou realizaci navzdory nenávratným škodám na životním prostředí.⁸⁴ Jak vyplývá z mnohých výzkumů, nadnárodní korporace jsou předně přitahovány k působení v nedemokratických režimech, přičemž jejich přítomnost autoritářskou vládu ještě utužuje.⁸⁵ Mzdy vyplácené v nedemokratických zemích jsou totiž nižší než v zemích demokratických⁸⁶ a dohody korporací o přímých investicích s autoritářskými vládami rozvojových zemí jsou tak mnohem méně uzavírány ve prospěch a se souhlasem místního obyvatelstva, jako spíše ve prospěch několika málo oligarchů ovlivňujících instituce a politické dění v daném státě. Největší risk pro obyvatelstvo a životní prostředí přitom představují dohody mezi vládami rozvojových států a nadnárodními korporacemi, které podnikají v oblasti získávání přírodních zdrojů.⁸⁷

I v nepříliš obvyklém případě, kdy je nadnárodní korporace v rozvojové zemi shledána odpovědnou za porušení právních předpisů a je jí jako sankce uložena

⁸² Modelovým příkladem může být tristní socioekonomická situace v Nigérii, s níž souvisí tamní rozvoj ropného průmyslu a jeho bezohledný přístup vůči životnímu prostředí. Viz DONNELLY-SAALFIELD, James. Op. cit.

⁸³ Například roku 2004 získala v Nigérii společnost Shell těžbou ropy průměrně 50 milionů dolarů denně, ExxonMobil 69 milionů dolarů denně, ChevronTexaco 36 milionů denně, TotalFinaElf 31 milionů dolarů denně, a Agip 15 milionů dolarů denně, zatímco region, kde k těžbě docházelo, patřil stále k nejchudším na světě – 70% jeho obyvatel nedisponovalo ani přístupem k pitné vodě. ¼ nigerijské populace přežívá s výdaji pouhého jednoho dolaru denně. Viz DONNELLY-SAALFIELD, James. Op. cit., str. 373.

⁸⁴ Nejvíce zjištěných korupčních kauz se týká nadnárodních těžařských společností (19%). Viz OECD. *OECD Foreign Bribery Report. An Analysis of the Crime of Bribery of Foreign Public Officials* [online]. Paris: OECD Publishing, 2.12.2014 [cit. 21.11.2018]. Str. 8. Dostupné z: <http://www.oecd.org/corruption/oecd-foreign-bribery-report-9789264226616-en.htm>

⁸⁵ KEOHANE, Robert O. a OOMS, Van Doorn. *The Multinational Firm and International Regulation. International Organization*. Cambridge: Cambridge University Press, 1975, 29(1), str. 180.

⁸⁶ RODRIK, Dani. *Democracies Pay Higher Wages. Quarterly Journal of Economics*. Oxford: Oxford University Press, 1999, 14(3).

⁸⁷ SPAR, Debora. *Foreign Investment and Human Rights. Challenge*. Abingdon UK: Routledge, 1999, 42(1). REED, Darryl. *Resource Extraction Industries in Developing Countries. Journal of Business Ethics*. New York: Springer, 2002, 39 (3).

pokuta, nepůsobí tento trest ani tak jako motivace pro změnu jejího chování, nýbrž spíše jako nepříjemná položka v rozpočtu, s níž se i přesto vyplatí počítat.⁸⁸ Z toho vyplývá, že v kontextu nerovného rozvržení moci a bohatství v jednotlivých státech ve vztahu k celosvětově globalizované ekonomice umožňující nadnárodním korporacím vykonávat svou činnost i na území těch nejzranitelnějších států, je potřeba vedle spoléhání se na často nefunkční národní právní řády hostitelských států hledat i další ambicióznější řešení, která by zajistila efektivnější ochranu životního prostředí ovlivňujícího kvalitu života lidstva napříč světadíly, a která by významná práva nadnárodních korporací proporcionálně vyrovnala stejně tak významnými povinnostmi. Mezinárodní právo poskytuje ochranu majetkovým právům nadnárodních korporací, stejně jako jejich investicím a smlouvám uzavřeným s hostitelskými státy.⁸⁹ Proto by bylo s ohledem na principy spravedlnosti a rovnosti práv a povinností vhodné v rámci mezinárodního práva zavést také instrumenty, které nadnárodním korporacím ukládají povinnosti.

V reakci na výše nastíněnou argumentaci lze namítat, že pokud nefunguje vymahatelnost práva v rozvojových hostitelských státech, mělo by namísto zavádění nových mezinárodněprávních mechanismů dojít k vymáhání práva v domovském státě, kde byla daná korporace založena. Argumentem pro tuto možnost by mohly být vyšší standardy vymahatelnosti ochrany lidských práv, lépe fungující institucionální státní aparát, dostatek finančních prostředků a odpovědnost domovského státu za jednání jím aprobovaných právních subjektů. Ve Spojených státech amerických, podle jejichž práva byla založena většina nadnárodních korporací, byl již roku 1789 přijat zákon *The Alien Tort Claims Act* (ATCA), který dodnes umožňuje občanům ostatních států v rámci civilního řízení požadovat náhradu škody za delikty spáchané těmito korporacemi.⁹⁰ Přestože se lidskoprávní aktivisté v posledních desetiletích mnohokrát snažili tento zákon použít k vymáhání odpovědnosti nadnárodních korporací,⁹¹ narazili obvykle na procesní překážky, které praktickou aplikaci zákona *de facto* vylučují.⁹² Předně je při určování jurisdikce amerických soudů aplikována

⁸⁸ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 438.

⁸⁹ OMOTESO, Kamil, YUSUF, Hakeem. Accountability of transnational corporations in the developing world: The case for an enforceable international mechanism. *Critical perspectives on international business* [online]. Bingley UK: Emerald Publishing, 2017 13(1), str. 56 [cit. 21.11.2018]. Dostupné z: <https://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/cpoib-08-2014-0040>

⁹⁰ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 439.

⁹¹ Viz například *Doe v. Unocal*, 395 F.3d 932 (9th Cir. 2002), *Bowoto v. Chevron Corp.* 481 F. Supp. 2d 1010 (N.D. Cal. 2007) nebo *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co.* 569 U.S. 108 (2013).

⁹² RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 439.

zásada *forum non conveniens*, podle níž je soud oprávněn žalobu zamítnout, shledá-li, že by byl pro meritorní posouzení věci vhodnější soud jiného státu.⁹³ Při prokazování environmentálních deliktů je z hlediska důkazní situace takovým soudem typicky soud hostitelské země. Tento však obvykle naráží na problémy nastíněné výše, obzvláště jedná-li se o soud působící v nedemokratickém státě s nedostatečnou dělbuou moci a dalšími mechanismy zajišťujícími fungující právní stát. Dostáváme se tak do bludného kruhu, z něhož v rámci stávajícího právního řádu neexistuje východisko. I kdyby se však žalobci zdařilou argumentací zásadu *forum non conveniens* podařilo prolomit, narazí u environmentálních deliktů na další překážku. Podmínkou aplikace ATCA je totiž porušení práva národů (*law of nations*) obchodní korporací, přičemž žádný z amerických soudů poškození životního prostředí takovým závažným porušením dosud neshledal.⁹⁴ V neposlední řadě je podle ustálené judikatury amerických soudů ve většině případů porušení lidských práv nutné prokázat vedle jednání osoby soukromého práva také participací hostitelského státu.⁹⁵ S ohledem na už tak složitou důkazní situaci, kdy se většina důkazů bude nacházet na území hostitelského státu, a kde přístup k informacím občanů kontrolují nedemokratické autoritativní vlády, bude prokázání něčeho takového obvykle nemožné, což povede k zamítnutí dané žaloby.⁹⁶

V evropském regionu je situace ještě neuspokojivější. Jediným státem, kde mohou občané jiných států podávat žaloby proti domnělým porušením lidských práv domovskými společnostmi v zahraničí, je Belgie., a to na základě Zákona o potrestání hrubých porušení mezinárodního humanitárního práva (*Act Concerning the Punishment of Grave Breaches of International Humanitarian Law*).⁹⁷ Tento zákon však ve většině environmentálních kauz nebude aplikovatelný, jak vyplývá z níže uvedené kapitoly o ochraně životního prostředí v době války prostřednictvím válečného a humanitárního práva. Pokusy o přivedení nadnárodních korporací k odpovědnosti probíhají v současné době také ve Velké Británii a Nizozemí, kde nevládní environmentální organizace podaly žaloby na ropnou akciovou společnost

⁹³ SAUNDERS, Lucinda. Rich and Rare Are the Gems They War: Holding De Beers Accountable for Trading Conflict Diamonds. *Fordham International Law Journal*. New York: Fordham University Press, 2001, 1402(24). str. 1453.

⁹⁴ DONNELLY-SAALFIELD, James. Op. cit., str. 394.

⁹⁵ Viz *Kadic v. Karadzic* 70 F.3d 232 C.A.2 (N.Y.) 1995, *Unocal II*, 110 F. Supp. 2d 1294, 1305 (C.D. Cal.) 2000, a *Beanal v. Freeport-McMoRan*, 969 F. Supp. 362, 373–4 (E.D. La.) 1997.

⁹⁶ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 440.

⁹⁷ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 440.

Royal Dutch Shell za její aktivity poškozující životní prostředí v Nigérii.⁹⁸ Tyto případy však dosud nebyly pravomocně rozhodnuty.

Stran aplikace práva v domovském státě ve věci možného poškození životního prostředí nadnárodními korporacemi tedy můžeme konstatovat, že občanskoprávní cesta vede pouze výjimečně ke kýženému výsledku. „*Nadnárodní korporace dávno přerostly právní struktury, které je regulují, dosahující tak stupně ekonomické síly přesahující hranice států, která překračuje možnosti domovských právních rádu vymáhat základní lidskoprávní normy.*“⁹⁹ Zajištění vyšší environmentální ochrany touto cestou je proto obvykle neúspěšné a neefektivní.

Ještě bezútešnější situace ve stejné oblasti panuje přímo v odvětví trestního práva. Ačkoli většina států environmentální trestné činy ve svých právních rádech zakotvuje, ne každý stát uznává princip trestní odpovědnosti právnických osob, neboť může v jeho trestněprávním systému převažovat tradiční teorie individuální odpovědnosti osob fyzických, které jsou ze své podstaty vždy tvůrci vůle osob právnických, jakožto abstraktních právních konstruktů.¹⁰⁰ I v případech, kdy je v právním rádu odpovědnost právnických osob zakotvena, narazí vyšetřovatelé často na problém diferenciací rozhodování nadnárodní korporace, kdy může být velmi složité určit, zda šlo o rozhodnutí mateřské společnosti působící v domovském státě anebo o rozhodnutí společnosti dceřiné působící ve státě hostitelském. Tyto problémy by z čistě právně-teoretického hlediska nebyly nepřekonatelné, avšak s přihlédnutím k politickým a ekonomickým faktorům daného jednání se státní orgány při vyšetřování těchto trestných činů často dostávají do choulostivých situací. Například zahájení vyšetřování skutku, který se stal na území hostitelského státu ve státě domovském, může z diplomatického hlediska implikovat zásah do suverenity hostitelského státu a vyjadřovat implicitní pohrdání jeho kompetencemi.¹⁰¹ I proto se státy takovému jednání obvykle vyhýbají.¹⁰² Nadnárodní korporace navíc domovským

⁹⁸ Pro více informací k tématu viz GREENPEACE, AMNESTY INTERNATIONAL, GLOBAL WITNESS a MILIEUDEFENSIE. *Seeking justice: the rising tide of court cases against Shell* [online]. Amsterdam: Greenpeace International, květen 2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: http://www.greenpeace.nl/Global/nederland/report/2018/klimaat_en_energie/Investor%20Briefing%20Seeking%20justice%20the%20rising%20tide%20of%20court%20cases%20against%20Shell.pdf

⁹⁹ STEPHENS, Beth. The Amoralität of Profit: Transnational Corporations and Human Rights. *Berkeley Journal of International Law*. Berkeley: UC Berkeley School of Law, 2002, 45(20), str. 54.

¹⁰⁰ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 440.

¹⁰¹ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 441.

¹⁰² WOUTERS, Jan, RYNGAERT, Cedric. Litigation for Overseas Corporate Human Rights Abuses in the European Union: The Challenge of Jurisdiction. *George Washington International Law Review*. Washington, D.C.: University of Washington School of Law, 2009, 939(40), str. 945.

státům přinášejí určitou prestiž, zisk a zaměstnanost, a mohou proto vyvíjet značný tlak na politickou reprezentaci, aby policie s vyšetřováním nezačínala, případně aby v něm nepokračovala.¹⁰³ Bohužel příliš nepomáhá ani kontrola veřejnosti, neboť přestože povědomí o environmentálních problémech v posledních letech značně vzrostlo, obecně je veřejnost více než kriminalitou bílých límečků a environmentálními zločiny přitahována z globálního hlediska nepříliš významnou pouliční kriminalitou, jež se však člověka jakožto jednotlivce dotýká konkrétněji a bezprostředněji než nelegální kácení deštného pralesa či praní špinavých peněz někde na druhé straně zeměkoule, jakkoliv jsou důsledky těchto činností z dlouhodobějšího hlediska pro lidskou společnost závažnější.¹⁰⁴ Přesto se však veřejnost, státní instituce i právní věda nadále soustřeďují především na pouliční kriminalitu modrých límečků a její potírání na úkor těch sociálně a ekonomicky nejslabších, zatímco ekonomicky nejsilnější subjekty působící svým protispolečenským jednáním riziko pro budoucí příznivý vývoj lidstva jako by se pohybovaly v jakémisi právním vakuu, na které si stávající národní státy ani netroufají stačit.¹⁰⁵

Jak tedy vyplývá z výše nastíněných problémů, trestní stíhání stejně jako strategická litigace¹⁰⁶ proti osobám soukromého práva, jejichž moc z ekonomického i politického hlediska přesahuje hranice národních států, naráží v národních právních rádech na mnohé systémové a teoretické problémy. Použití partikulárních právních úprav národních států proto není pro vymáhání odpovědnosti relevantních soukromých osob v oblasti environmentální kriminality a destrukce ani zdaleka účelnější a efektivnější než potenciální mezinárodněprávní úprava, která by mohla mnohým z dříve zmiňovaných problémů předejít. „Korporace jsou nadnárodní, zatímco právní systémy zůstávají stále převážně národní, což korporátní struktury od práva jako takového odděluje.“¹⁰⁷ Pro řešení nastíněného problému se proto příkláním k možnosti posílení mezinárodních struktur a vytvoření takových

¹⁰³ FAFO Research Foundation. FAFO report 467. *Business and International Crimes: Assessing the Liability of Business Entities for Grave violations of International Law* [online]. Oslo: International Peace Academy, 2004, str. 22 [cit. 21.11.2018]. Dostupné z:

https://www.fafon.no/media/com_netsukii/467.pdf

¹⁰⁴ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 441.

¹⁰⁵ LYNCH, Michael J a Paul B STRETESKY. Op. cit., str. 5.

¹⁰⁶ Strategická litigace, někdy také nazývaná jako litigace ve veřejném zájmu, je způsob prosazování právních a politických změn ve společnosti prostřednictvím soudních rozhodnutí v individuálních kauzách, které svým významem přesahují zájmy jednotlivců a upozorňují na širší celospolečenské problémy.

¹⁰⁷ STEPHENS, Beth. Op. cit., str. 57.

mezinárodněprávních institutů, které by byly způsobilé odpovědnost i těch nejsilnějších subjektů soukromého práva vynuocovat.

2.3.3 Potenciál Mezinárodního trestního soudu

Vedle dalších opatření fakticky zmírňujících nerovnosti mezi jednotlivými národními státy a jejich obyvatelstvem, jež však tematicky přesahují možnosti této práce, proto považuji za stěžejní existenci nadnárodní soudní instituce, která by v případě nejzávažnějších pochybení nadnárodních subjektů na území cizích států umožňovala poškozeným dovolat se spravedlnosti ve formě restituce, reparace a potrestání pachatelů.

Výše nastíněným ideálům se zatím nejvíce přibližuje ustavení Mezinárodního trestního soudu, který začal fungovat od roku 2002 a zabývá se třemi kategoriemi zločinů podle mezinárodního práva – genocidou, zločiny proti lidskosti a válečnými zločiny. Zločiny proti lidskosti a genocida přitom mohou být spáchány jak v době míru, tak v době války. Nepřímou ochranou životního prostředí skrze tyto dva instituty se blíže zabývám v sekci 3.5 věnované pouze Římskému statutu. Ačkoli je ochrana životního prostředí skrze zločiny proti lidskosti a genocidu pouze nepřímá a nepříliš uspokojivá, vnímám v ní vývoj pozitivním směrem. V této podkapitole bych se však ráda vyjádřila k personální jurisdikci Mezinárodního trestního soudu, která tematicky blízce souvisí s problematikou probíranou v předešlých podkapitolách.

Největší problém totiž spatřuji v limitaci personální jurisdikce Mezinárodního trestního soudu pouze na fyzické osoby, jak vyplývá z článku 25 odst. 1 Římského statutu. Přestože se účastníci diplomatické konference při sjednávání Statutu zabývali také otázkou trestní odpovědnosti právnických osob soukromého práva, již podporovala zejména francouzská delegace, byl tento návrh nakonec odmítnut s poukazem na složitost důkazní situace v takových případech a z důvodu absence tohoto konceptu v některých trestněprávních systémech.¹⁰⁸

Stran prvního argumentu týkajícího se složitosti důkazní situace v případě právnických osob lze však podotknout, že důkazní situace v případě individuální právní odpovědnosti fyzických osob je mnohdy ještě složitější. Ačkoli totiž není

¹⁰⁸ ŠTURMA, Pavel. Op. cit., str. 151.

pochyb, že ke spáchání trestného činu došlo, „s technickým rozvojem se pracovní, kontrolní a rozhodovací mechanismy organizací (korporací) stávají tak složitými, že je prakticky nemožné zjistit, kdo je odpovědný za to které rozhodnutí, individualizovat viníka a dohnat jej k trestní odpovědnosti.“¹⁰⁹

Dalším závažným argumentem pro zavedení trestněprávní odpovědnosti právnických osob, který od dob diplomatické konference v Římě ještě nabral na důležitosti, je „sílicí reálná moc právnických osob a rozmach jejich protispoločenských aktivit a z toho vyplývající ohrožení hospodářské stability, lidských práv a životního prostředí.“¹¹⁰ Potrestání pouhých několika členů právnické osoby ani zdaleka nedosahuje stejného stupně společenského odsouzení jako v případě potrestání celé právnické osoby, která svým významem své jednotlivé členy přesahuje. Je navíc pravděpodobné, že v takových případech právnická osoba hodí přes palubu pouze několik méně důležitých členů jako obětní beránky a sama bude i nadále pokračovat v potenciálně trestně činnosti.¹¹¹

K tomu došlo například při soudních procesech s níže postaveným managementem indického původu, který byl odsouzen za trestný čin zabití z nedbalosti¹¹² v souvislosti se známou ekologickou katastrofou z roku 1984 ve městě Bhópál, kde havárie v chemičce americké společnosti *Union Carbide* připravila o život až 10 000 lidí a dalším 100 000 - 200 000 způsobila trvalou újmu na zdraví.¹¹³ Zatímco nízko postavený management byl odsouzen ke dvěma létům odnětí svobody, tehdejší výkonný ředitel společnosti Warren Anderson ani samotná společnost za své jednání nikdy potrestáni nebyli.¹¹⁴ Bhópálská katastrofa se tak stala „symbolem lhostejnosti nadnárodních korporací vůči lidským bytostem.“¹¹⁵

Na druhou stranu, přílišná akcentace odpovědnosti právnických osob na úkor individuální odpovědnosti osob fyzických by mohla způsobit beztrestnost jednání vrcholného managementu či jiných rozhodujících aktérů, kteří by se za jednání

¹⁰⁹ JELÍNEK, Jiří, Karel BERAN, Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ a Jiří ŘÍHA. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 204.

¹¹⁰ Op. cit. str. 203.

¹¹¹ FAUCHALD, Ole Kristian a Jo STIGEN,. Corporate Responsibility before International Institutions, *George Washington International Law Review*. 2009, 40(4), str. 1043.

¹¹² BBC.. *Bhopal trial: Eight convicted over India gas disaster* [online]. Bbc.co.uk, 2010 [cit. 10. 10. 2018]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/8725140.stm.

¹¹³ ECKERMAN, Ingrid. *The Bhopal Saga – Causes and Consequences of the World's Largest Industrial Disaster*. Hyderabad: Universities Press, 2005, str. 9.

¹¹⁴ BBC, 2010. Op. cit.

¹¹⁵ ECKERMAN, Ingrid. Op. cit. str. 9.

právnícké osoby mohli jednoduše schovat.¹¹⁶ Je proto potřeba uplatňovat oba typy odpovědnosti ve vzájemné souvztažnosti a nespokojit se pouze s aplikací jedné z nich na úkor té druhé. Konkrétní návrhy pro reformy Mezinárodního trestního soudu v této věci formuluji v kapitole 5., která se podrobněji zabývá návrhy do budoucna, jež by význam mezinárodního trestního práva ve vztahu k ochraně životního prostředí posílily.

2.4 Shrnutí

Navzdory dynamickému rozvoji mezinárodního práva životního prostředí po Stockholmské konferenci v roce 1972, které částečně přispívá k lepší ochraně životního prostředí, čelíme na počátku 21. století stále více se prohlubující ekologické krizi, pro jejíž řešení se stávající prostředky mezinárodního práva životního prostředí ukazují být nedostatečnými. Primární nedostatek spočívá v neexistenci zastřešující instituce, která by zajišťovala faktické vymáhání závazků států z jednotlivých mezinárodních environmentálních úmluv. Ke zvážení se nabízí otázka posílení kompetencí Programu pro životní prostředí, který v rámci OSN koordinuje otázky v této oblasti a jehož primárním účelem by mělo být právě zajišťování ochrany životního prostředí. Bez možnosti aplikace odpovědnostních mechanismů založených na mezinárodním obyčejovém právu, které autoritativně potvrzují obě verze Návrhu článků o odpovědnosti států za protiprávní chování, však tato ochrana není fakticky možná. Je potřeba stabilizovat imperativní normu mezinárodního práva spočívající v zákazu značného znečišťování životního prostředí a větší aktivitou států směřovat k její úspěšnější vymahatelnosti. Jinak bude i nadále přetrvávat stávající nebezpečný stav, kdy jsou v době míru jednání států zahrnující závažné poškozování globálního životního prostředí fakticky bez následků a právním řádem přehlížena na úkor nenapravitelných škod, které tímto přístupem na planetě Zemi vznikají.

Podobně bezútěšná situace panuje také v oblasti mezinárodněprávní odpovědnosti osob soukromého práva, a zejména pak nadnárodních korporací, jejichž podíl na environmentální destrukci je obzvláště v rozvojových oblastech světa kruciólní. Trestněprávní systémy národních států se pro řešení daného problému ukazují být nedostatečnými a dosud neexistuje univerzální mezinárodněprávní

¹¹⁶ Srov. například FAUCHALD, Ole Kristian a Jo STIGEN. Op. cit. str. 1043 – 1044.

mechanismus, a to ani v oblasti občanskoprávní odpovědnosti, který by byl schopen odpovědnost nadnárodních korporací efektivně vynucovat. Na mezinárodněprávní úrovni v oblasti občanskoprávní odpovědnosti osob soukromého práva existují zejména dokumenty *soft law*¹¹⁷, které přestože se ubírají správným směrem, samy o sobě příliš nemění. Mohou však sloužit jako hodnotové východisko pro pozitivní vývoj do budoucna.

V souhrnu však můžeme říci, že mezinárodní právo stran ochrany životního prostředí v době míru nedisponuje dostatečnými odpovědnostními mechanismy a zastřešujícími institucemi, které by slova proklamovaná v mezinárodních smlouvách a deklaracích proměňovaly v činy. Dokonce se zdá, že o čím závažnější jednání se z globálního hlediska jedná, tím je mezinárodní právo bezradnější. Proto je dle mého mínění důležité v rámci mezinárodního trestního práva více akcentovat mezinárodní zločiny proti životnímu prostředí a odpovídat tak na společensky nejškodlivější jednání právě prostředkem *ultima ratio*, který mezinárodní trestní právo představuje.

¹¹⁷ Ohledně partikulárních oblastí občanskoprávní odpovědnosti za ropné nebo nukleární znečištění, které jsou regulovány dokumenty *hard law*, viz kapitolu 1.1.

3. Ochrana životního prostředí ve válečných a ozbrojených konfliktech

3.1. Vliv ozbrojených konfliktů na životní prostředí

Válečné a ozbrojené konflikty nepříznivě ovlivňují stav životního prostředí v první řadě svou samotnou existencí. Závažné poškození životního prostředí je často vedlejším produktem použití zbraní s nerozlišujícími účinky (*indiscriminate weapons*) jako jsou například nášlapné miny, chemické nebo biologické zbraně, případně užitím vojenské techniky útoku na strategicky významné objekty (továrny, sklady s nebezpečnými látkami apod.). Negativní efekt na životní prostředí má však i samotný pohyb vojáků, zejména používají-li k přesunu tanky, letadla či jiná těžká vozidla devastující půdu a produkující vysoké množství skleníkových plynů.¹¹⁸

Druhou relevantní oblastí je záměrné poškození životního prostředí jakožto tradiční technika vedení boje. Cílem může být například připravit civilní obyvatelstvo o přístup k vodě a potravě nebo jeho násilné vysídlení. Tuto techniku použila mimo jiné americká armáda při válce ve Vietnamu užitím chemické zbraně *Agent Orange* nebo irácká armáda při válkách v Perském zálivu zapálením ropných vrtů v Kuvajtu a úmyslným vypuštěním ropy do Perského zálivu.

Ke specifickým situacím dochází během občanských válek, kdy typicky nejméně jedna ze stran potřebuje získat velký objem finančních prostředků pro obstarání zbraní. Ovládne proto přístup k místním strategicky výhodným surovinám (tzv. *conflict commodities*), které následně poskytuje nadnárodním korporacím výměnou za peníze,¹¹⁹ jež následně investují do zbraní a drog činících armádu, často složenou z dětských vojáků, agresivnější a ochotnější v boji riskovat.¹²⁰ Tento jev byl v odborných člancích popsán například v souvislosti s diamanty,¹²¹ zlatem,¹²² mědí,¹²³

¹¹⁸ HUSTON, Meredith DuBarry. Wartime Environmental Damages: Financing the Cleanup. *University of Pennsylvania Journal of International Economic Law*. Philadelphia: Penn Law, 2002, 899(23), str. 910.

¹¹⁹ FAFO Research Foundation. Op. cit., str. 12.

¹²⁰ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 427.

¹²¹ Viz např. SAUNDERS, Lucinda. Op. cit.

¹²² Rada bezpečnosti OSN. *Final Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo* [online]. New York: United Nations, 2002,, str. 11 [cit. 18.10.2018]. Dostupné z: <https://repositories.lib.utexas.edu/bitstream/handle/2152/5170/2477.pdf?sequence=1>

¹²³ Ibid.

coltanem¹²⁴ nebo tropickým dřevem.¹²⁵ Vliv nadnárodních korporací na prohlubování a financování ozbrojených konfliktů přitom neustále roste.¹²⁶

3.2 Haagské úmluvy

Haagské úmluvy z roku 1907, které kodifikují mezinárodní obyčejové právo při vedení války, se nepřilíš překvapivě otázkami ochrany životního prostředí výslovně nezabývají. V některých situacích však můžeme aplikovat článek 55 Řádu pozemní války jakožto přílohy Úmluvy o zákonech a obyčejích pozemní války, který ukládá okupačnímu státu povinnost zachovávat lesy a zemědělské závody nepřátelského státu a spravovat je podle pravidel o poživacím právu. Stejně tak lze uvažovat o aplikaci článku 23 písmene g), který zakazuje zničení nebo zabavení nepřátelského majetku kromě případů, kdy to válečná nutnost nezbytně vyžaduje. Tento článek však z hlediska ochrany životního prostředí ani zdaleka nepostačuje, neboť není aplikovatelný v případě věcí ničích (*res nullius*), které zahrnují mnohé složky životního prostředí jako je například voda, vzduch nebo divoká zvěř. Dalším problémem tohoto způsobu ochrany je omezení článku na případy, kdy to válečná nutnost (*military necessity*) nezbytně nevyžaduje, neboť „*takové případy (...) jsou vzácné, pokud vůbec nějaké.*“¹²⁷ Nicméně podle rezoluce Valného shromáždění číslo 47/37 z prosince roku 1992 ospravedlnitelnou válečnou nutností nebylo chování irácké armády spočívající v zapálení ropných vrtů v Kuvajtu a vypuštění ropy do Perského zálivu.¹²⁸ Tehdy se Valné shromáždění vůbec poprvé zabývalo otázkou odpovědnosti státu za rozsáhlé poškození životního prostředí v době ozbrojeného konfliktu.¹²⁹

Nejzávažnější problém Haagských úmluv však spočívá v neexistenci donucovacích mechanismů.¹³⁰ Při porušení Řádu pozemní války nenastupuje ani trestněprávní odpovědnost, válečná strana je podle článku 3 Úmluvy o zákonech a

¹²⁴ Rada bezpečnosti OSN. Op. cit.

¹²⁵ VAN SOLINGE, Boekhout Tim. Crime, conflict and Ecology in Africa, In: SOLLUND, Ragnhild. *Global Harms. Ecological Crime and Speciesism*. New York: Nova Science Publishers, 2008, str. 13 – 35.

¹²⁶ FAUCHALD, Ole Kristian a Jo STIGEN. Op. cit., str. 1028.

¹²⁷ HUSTON, DuBarry Meredith. Op. cit., str. 903.

¹²⁸ Valné shromáždění OSN. *Rezoluce č. 47/37. Protection of the Environment in the Times of Armed Conflict* [online]. New York: United Nations, 9.2.1993 [cit. 18.10.2018]..Dostupné z: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/47/37

¹²⁹ SANDS, Philippe, Jacqueline PEEL, Adriana FABRA a Ruth MACKENZIE. Op. cit., str. 796.

¹³⁰ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 429.

obyčejných války pouze zavázána k náhradě škody poškozené straně.¹³¹ Nicméně jak bylo zmíněno výše, tento závazek je prakticky nevynutitelný a jako takový nejen pro ochranu životního prostředí málo efektivní.

3.3 Ženevské úmluvy

Ženevské úmluvy z roku 1949 reagují primárně na krutosti páchané na civilním obyvatelstvu v průběhu druhé světové války a *expressis verbis* se ochraně životního prostředí stejně jako Haagské úmluvy nevěnují. Zejména ve IV. Ženevské úmluvě o ochraně civilních osob za války však nacházíme několik ustanovení, která životní prostředí chrání alespoň nepřímou. Článek 3 odstavce 1 písmene a) IV. Ženevské úmluvy poskytuje základ pro ochranu života a zdraví civilního obyvatelstva v ozbrojených konfliktech nepřesahujících hranice států a nepřímou tak chrání i životní prostředí před jednáním, které dosahuje takové intenzity, že je způsobitelné ohrozit zdraví a životy osob. Příkladem může být užití bojových plynů nebo taktiky spálené země.¹³² Dále se IV. Ženevská úmluva stejně jako Řád pozemní války zabývá ochranou majetku, a to konkrétně ve článku 33, který zakazuje plnění a článku 55, který okupační mocnosti zakazuje ničit movitý i nemovitý majetek s výjimkou případů, kdy by vojenské operace činily takové zničení naprosto nezbytným. Článek 147 téže úmluvy považuje za její vážné porušení mimo jiné zničení a přisvojení si majetku neodůvodněné vojenskou nutností a provedené ve velkém měřítku svévolným a nezákonným způsobem, přičemž podle článku 146 v takovém případě dochází ke vzniku jak občanskoprávní, tak i trestněprávní odpovědnosti.¹³³ Úmluva dává smluvním stranám univerzální personální jurisdikci nad osobami, které se dopustí vážného porušení IV. Ženevské úmluvy, a to bez ohledu na jejich státní

¹³¹ POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. Praha: Beck, 2000, str. 296.

¹³² BRUCH, Carl, All's Not Fair in (Civil) War: Criminal Liability for Environmental Damage in Internal Armed Conflict. *Vermont Law Review*. Vermont: Vermont Law School, 2001, 695(25), str. 709.

¹³³ Viz článek 146 IV. Ženevské úmluvy o ochraně obětí války (1949): „Vysoké smluvní strany se zavazují, že učiní veškerá potřebná opatření zákonodárná, aby stanovily přiměřené trestní sankce postihující osoby, které se dopustí toho či onoho vážného porušení této úmluvy, vymezeného v následujícím článku, nebo dají k takovému porušení rozkaz. Každá smluvní strana je povinna vypátrat osoby obviněné z toho, že se dopustily některého z těchto vážných porušení anebo daly k němu rozkaz, a musí je postavit před svoje vlastní soudy, ať je jakákoli jejich státní příslušnost. Může také, dá-li k tomu přednost, odevzdat je v souladu s podmínkami stanovenými svým vlastním zákonodárstvím, k soudnímu stíhání některé jiné smluvní strany mající zájem na potrestání, pokud tato smluvní strana má dostatečná obvinění proti těmto osobám.“

příslušnost. Nejde však tak daleko, že by v případě nečinnosti jednotlivých smluvních států stanovila také komplementární trestní odpovědnost podle mezinárodního práva, která by potenciálně zmocnila některou mezinárodní instituci k trestnímu stíhání osob, jež se takového jednání dopustily.

Přesto se ve srovnání s Haagskými úmluvami jedná o pokrok, který v určitých případech trestní stíhání za poškození životního prostředí, ač pouze na vnitrostátní úrovni, umožňuje.¹³⁴ Nevyhneme se však problémům zmíněným již v souvislosti s Haagskými úmluvami, tedy konkrétně omezením předmětných ustanovení pouze na složky životního prostředí, které jsou způsobilé být předmětem vlastnického práva a také limitací široce vykládané válečné nutnosti, která většinu poškození životního prostředí z hlediska válečného a humanitárního práva ospravedlňuje a zbavuje tak jejich viníky jakékoli právní odpovědnosti.

3.4 Dodatkové protokoly a ENMOD

První mezinárodněprávní dokumenty, které výslovně zmiňují poškození životního prostředí v souvislosti s válečnými a ozbrojenými konflikty vznikly v reakci mezinárodního společenství na působení Spojených států amerických ve válce ve Vietnamu. Jedná se o Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I.), Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II.) a o Úmluvu o zákazu vojenského nebo jakéhokoli jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí (*Convention on the Prohibition of Military or any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques*, ENMOD), přičemž Protokoly vedle ochrany životního prostředí upravují mnohá další obecná pravidla vedení války a ozbrojených konfliktů, zatímco ENMOD stanoví pouze zvláštní pravidla pro ochranu životního prostředí.¹³⁵

Podle článku 35 odstavec 3 Protokolu I jako jednoho z obecných pravidel způsobů a vedení války je zakázáno použití takových prostředků, jejichž cílem je způsobit, nebo u nichž se dá rozumně předpokládat, že mohou způsobit rozsáhlé, dlouhodobé a vážné škody na životním prostředí. Článek 55 odstavec 1 dále stanoví,

¹³⁴ HUSTON, DuBarry Meredith. Op. cit., str. 903.

¹³⁵ SANDS, Philippe, Jacqueline PÉEL, Adriana FABRA a Ruth MACKENZIE. Op. cit., str. 792 a 794.

že je při vedení vojenských akcí třeba dbát o ochranu životního prostředí před rozsáhlými, dlouhodobými a vážnými škodami, přičemž tato ochrana zahrnuje zákaz používání způsobů nebo prostředků vedení války, jejichž cílem je způsobit takové škody na životním prostředí, nebo u nichž se dá rozumně předpokládat způsobení takových škod, že tím ohrozí zdraví nebo přežití obyvatelstva. Tato ustanovení jsou nyní podle názoru Mezinárodního výboru Červeného kříže a Červeného půlměsíce součástí obyčejového mezinárodního humanitárního práva, a zavazují tudíž i státy, které nejsou stranami daného protokolu.¹³⁶

Definice neurčitých právních pojmů „rozsáhlé“, „dlouhodobé“ a „vážné“ škody na životním prostředí není v Protokolu I vymezena, avšak podle oficiálního Komentáře (*Understandings*) Konference výboru pro odzbrojení (*Conference of the Committee on Disarmament*), pod jejíž záštitou byly Protokoly a ENMOD sjednány, a které byly Valnému shromáždění postoupeny společně s textem daných úmluv, se pojmy rozumí následující: „rozsáhlé“ - dosahující území v rozsahu několik stovek čtverečných kilometrů; „dlouhodobé“ - trvající několik měsíců, nebo přibližně jedno roční období; „vážné“ - zahrnující závažné nebo významné narušení nebo poškození lidského života, přírodních a hospodářských zdrojů nebo jiných hodnot.

Ve srovnání s Haagskými i Ženevskými úmluvami tedy Protokol I rozsahem aplikace přesahuje úžeji pojatou ochranu životního prostředí skrze ustanovení o majetku v předešlých úmluvách a vztahuje se i na složky životního prostředí, které samy o sobě nemohou být předmětem vlastnického práva. Navíc Protokol I při porušení článků 35 a 55 neobsahuje okolnosti vylučující protiprávnost spočívající ve vojenské nutnosti jako je tomu u předešlých dvou úmluv.¹³⁷ Oba články přitom nepožadují přímý úmysl pachatele poškodit životní, nýbrž jen jeho vědomou nedbalost, což vyplývá z užití slovního spojení „u nichž se dá rozumně předpokládat“ v obou předmětných ustanoveních.

Nevýhodou Protokolu I jsou však vysoké nároky, které akt poškození životního prostředí musí naplnit, aby byl kvalifikováno jako porušení dané úmluvy. Nestačí totiž naplnit jeden z aspektů „rozsáhlé“, „dlouhodobé“ a „vážné“ škody na životním prostředí, tyto podmínky musejí být splněny všechny kumulativně. Tím

¹³⁶ Mezinárodní výbor Červeného kříže a půlměsíce. Study on Customary International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross* [online].. 2005, 87(857), str. 202, body 43 – 45 a str. 205, bod 76(e). [cit. 22.10.2018]. Dostupné z:

https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_857_henckaerts.pdf

¹³⁷ BRUCH, Carl. Op. cit., str. 703.

dochází k poměrnému zúžení aplikace daného Protokolu na konkrétní případy.¹³⁸ Porušení článků 35 a 55 navíc není hrubým porušením Protokolu, které by konstitovalo vznik trestněprávní odpovědnosti za jejich porušení.¹³⁹

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II.) měl podle původního návrhu ve vztahu k životnímu prostředí obsahovat ustanovení, která by v podstatě kopírovala principy obsažené v Protokolu I.¹⁴⁰ Taková ustanovení se však do finální verze Protokolu II nakonec nedostala a nalézáme v něm tudíž pouze ustanovení, která životní prostředí chrání nepřímo. Podle článku 14 je zakázáno užívat hladovění civilních osob jako způsobu vedení války, což může souviset například s chemickými útoky na zdroje potravy, a článek 15 zakazuje útok na stavby a zařízení obsahující nebezpečné síly jako jsou například přehrady, hráze a atomové elektrárny. Ve srovnání s Protokolem I je však ochrana životního prostředí v konfliktech nemajících mezinárodní charakter o poznání slabší a musí se spokojit s ustanoveními, která se životním prostředím výslovně nezabývají.

Milníkem v ochraně životního prostředí v ozbrojených konfliktech se stalo přijetí Úmluvy o zákazu vojenského nebo jakéhokoli jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí (ENMOD). Tato úmluva se jako první zabývá výhradně ochranou životního prostředí v době ozbrojených a válečných konfliktů, a to nejen mezinárodních, ale i nepřesahujících hranice států. Stejně jako Protokol I neobsahuje okolnost vylučující protiprávnost spočívající ve vojenské nutnosti.

Podle článku I odstavce 1 ENMOD se smluvní státy nesmějí uchýlovat k vojenskému nebo jakémukoliv jinému nepřátelskému použití prostředků měnících životní prostředí, které mají rozsáhlé, dlouhodobé nebo vážné následky. To znamená, že na rozdíl od Protokolu I stačí pro aplikaci ENMOD naplnění jednoho ze tří kritérií rozsáhlého, dlouhodobého nebo vážného poškození životního prostředí. Prostředky měnící životní prostředí jsou v článku II široce definovány jako všechny prostředky vyvolávání změn – pomocí záměrného řízení přírodních procesů – dynamiky, složení nebo struktury Země, včetně její bioty, litosféry, hydrosféry, atmosféry nebo kosmického prostoru. Z definice však nevyplývá, zda je k aplikaci úmluvy nutné prostředek měnící životní prostředí použít s úmyslem vyvolat výše zmíněné změny na

¹³⁸ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 430.

¹³⁹ *A contratio* článek 85 Protokolu I

¹⁴⁰ HUSTON, DuBarry Meredith. Op. cit., str.907.

životním prostředí, anebo zda je dostačující jejich užití bez takového úmyslu.¹⁴¹ Přikloníme-li se k prvnímu restriktivnějšímu výkladu, stane se rozsah užití úmluvy značně omezeným a neefektivním.

V souhrnu můžeme říct, že mezinárodněprávní instrumenty reagující na válku ve Vietnamu posilují ochranu životního prostředí v době ozbrojených a válečných konfliktů. Poprvé v historii se v humanitárním a válečném právu objevuje zákaz poškozování životního prostředí bez ohledu na souvislost s újmou na lidských životech či zdraví. Přestože tento méně antropocentrický přístup vnímám pozitivně, shledávám dosah Protokolu I a ENMOD příliš úzce vymezený a nedostatečný k zabránění většině poškozování životního prostředí v ozbrojených a válečných konfliktech. Za největší problém však považuji faktickou nevymahatelnost v úmluvách definovaných závazků, které v případě ochrany životního prostředí nejsou považovány za hrubé porušení zakládající trestní odpovědnost.

3.5 Římský statut

Dne 17. července 1998 byl na Diplomatické konferenci v Římě přijat zřizující statut stálého Mezinárodního trestního soudu (*International Criminal Court*, dále též Soud) „s jurisdikcí vůči nejzávažnějším zločinům, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek.“¹⁴² Soud začal fungovat od roku 2002 a zabývá se třemi kategoriemi zločinů podle mezinárodního práva – genocidou, zločiny proti lidskosti a válečnými zločiny.

Statut Mezinárodního trestního soudu (Římský statut) je prvním mezinárodněprávním dokumentem, který uděluje mezinárodnímu trestnímu soudu přímou jurisdikci v některých věcech týkajících se ochrany životního prostředí.¹⁴³ Konkrétně podle článku 8 odstavce 2 písmene b) pododstavce (iv) má soud jurisdikci nad válečnými zločiny spočívajícími v úmyslném zahájení útoku s vědomím, že v souvislosti s takovým útokem dojde k rozsáhlým, dlouhodobým a závažným škodám na životním prostředí, které budou zjevně nepřiměřené v poměru k očekávané konkrétní a přímé celkové vojenské výhodě.

¹⁴¹ SANDS, Philippe, Jacqueline PEEL, Adriana FABRA a Ruth MACKENZIE. Op. cit., str. 795.

¹⁴² POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. Op. cit., str. 282 – 283.

¹⁴³ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str.433.

Na rozdíl od Protokolu I je tedy v Římském statutu pro způsobení závažných škod na životním prostředí vyžadován úmysl a pouhá nedbalost k naplnění skutkové podstaty daného válečného zločinu nepostačuje. Dále je nutné naplnit všechna tři kritéria rozsáhlého, dlouhodobého a závažného poškození životního prostředí. Aplikaci předmětného ustanovení ztěžuje také široce pojatá možnost rozsáhle, dlouhodobě a závažně poškodit životní prostředí, půjde-li o vojenskou výhodu, která není zjevně nepřiměřená. Z hlediska Římského statutu lze proto předpokládat, že se ve většině případů poškození životního prostředí v průběhu války o válečný zločin jednat nebude, neboť obvykle jisté vojenské výhody poskytuje.

Zločiny podle článků 8 odstavce 2 se navíc vztahují pouze na mezinárodní ozbrojené konflikty. Jak bylo prokázáno v kapitole 3.1, k některým vysoce společensky nebezpečným jednáním poškozujícím životní prostředí dochází specificky v konfliktech nepřesahujících hranice státu. Jedná se zejména o financování ozbrojených konfliktů skrze obchod s excesivně využívanými přírodními zdroji jako je například dřevo, ropa, kobalt nebo diamanty. Přestože je tedy článek 8 odstavce 2 písmene b) pododstavce (iv) Římského statutu důležitým milníkem v historii mezinárodního trestního práva, jeho záběr ve věci ochrany životního prostředí ve válečných a ozbrojených konfliktech považují za příliš úzký a nedostatečný.

V souvislosti s Římským statutem lze dále uvažovat o nepřímé ochraně životního prostředí skrze ustanovení chránící primárně jiné hodnoty jako jsou například náboženské objekty (zejména v souvislosti s tradicemi domorodého obyvatelstva) nebo přírodní objekty chráněné jako historické nebo kulturní památky.¹⁴⁴

V určitých případech může poškozením životního prostředí dojít také k mezinárodnímu zločinu genocidy podle článku 6 písmene c) Římského statutu, je-li kterákoliv skupina uvedena do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení. Příkladem může být destrukce přirozených životních podmínek domorodého obyvatelstva, jehož přežití závisí například na přístupu k místním vodním zdrojům či půdě.¹⁴⁵ Problém aplikace článku 6 písmene c) Římského statutu však bude ve většině takových případů spočívat v nutnosti prokázat úmysl vyhladit danou etnickou skupinu, neboť většina tohoto jednání spočívá spíše

¹⁴⁴ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 433.

¹⁴⁵ BRUCH, Carl. Op. cit., str. 727.

v nedbalosti a touze po přisvojení si daného přírodního bohatství, nikoli z čisté touhy zničit dané skupiny původního obyvatelstva.

Uvažovat lze také o nepřímé ochraně skrze článek 7 definující zločiny proti lidskosti, a to konkrétně podle odstavce 1 písmene k), kdy rozsáhlé poškození životního prostředí můžeme posoudit jako nelidský čin spočívající v úmyslném způsobení velkých útrap nebo těžké újmy na zdraví či poruchy duševního nebo tělesného zdraví, byl-li spáchán v rámci rozsáhlého nebo systematického útoku zaměřeného proti civilnímu obyvatelstvu při vědomé existenci takového útoku. Tato kategorie je však již ze své podstaty přísně antropocentrická a škoda na životním prostředí by se tak v rámci jejího posuzování vždy odvíjela pouze od škody, která poškozením životního prostředí vznikla konkrétním civilistům, a to bez ohledu na mnohem širší důsledky a problémy způsobené celému ekosystému. Nicméně článek 7 by mohl být aplikovatelný v případech jako je úmyslné znečištění pitné vody nebo zničení zdrojů potravy civilního obyvatelstva.¹⁴⁶ Výhodou aplikace tohoto článku může být, že je jeho rozsah na rozdíl od válečných zločinů širší - vztahuje se nejen na období války, ale také míru, a nejen na mezinárodní konflikty přesahující hranice států, ale také na konflikty vnitrostátní.¹⁴⁷

3.6 Shrnutí

Z předešlých podkapitol vyplývá, že stávající mezinárodní humanitární a válečné právo chrání životní prostředí před poškozením jen sporadicky. Za základ považují takový mezinárodněprávní řád, který by existenci válek a ozbrojených konfliktů naprosto eliminoval, a tím i zabránil veškerým negativním důsledkům na životním prostředí, nicméně z realističtějšího úhlu pohledu je ve stávající patriarchální kapitalistické společnosti¹⁴⁸ zapotřebí především přísnější regulace vedení ozbrojených bojů. Přestože státy zejména ve druhé polovině dvacátého století přijaly několik mezinárodních úmluv, jež na některé negativní důsledky válek na životní prostředí reagují, dosud neexistuje efektivní systém kontroly, který by tyto závazky také

¹⁴⁶ BRUCH, Carl. Op. cit., str. 729.

¹⁴⁷ FENRICK, J. W. *Crimes in combat: the relationship between crimes against humanity and war crimes* [online]. Hague: ICC, 5.3.2004 [cit.22.11.2018]. Dostupné z: <https://www.icc-cpi.int/NR/ronlyres/E7C759C8-C5A4-4AD3-8AB5-EF6ED68AC1D4/0/Fenrick.pdf>

¹⁴⁸ Ohledně vztahu mezi patriarchálním kapitalismem a válkami viz například COCKBURN, Cynthia. Gender Relations as Causal in Militarization and War. *International Feminist Journal of Politics*. Abingdon: Taylor & Francis, 2010, 12(2).

fakticky vynucoval. Nejvíce se tomuto ideálu blíží ustavení Mezinárodního trestního soudu jakožto prvního permanentně fungujícího mezinárodního trestního tribunálu, který je oprávněn vykonávat jurisdikci vůči osobám pro nejzávažnější zločiny, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek. Životní prostředí je skrze Římský statut chráněno zejména článkem 8, který prohlašuje úmyslný útok na životní prostředí, k němuž dojde k rozsáhlým, dlouhodobým a závažným škodám na životním prostředí, za válečný zločin, bude-li zjevně nepřiměřený v poměru k očekávané konkrétní a přímé celkové vojenské výhodě. Aplikace článku je však značně omezena okolností vylučující protiprávnost spočívající ve vojenské výhodě, za níž úmyslný útok na životní prostředí obvykle můžeme prohlásit. Válečný zločin je také aplikovatelný pouze na mezinárodní konflikty přesahující hranice států, přestože k mnohým závažným poškozením životního prostředí dochází také při ozbrojených konfliktech vnitrostátního charakteru. Ostatní způsoby ochrany životního prostředí ve válkách a ozbrojených konfliktech jsou pouze nepřímé a odvozují se od antropocentrických norem primárně chránících lidské životy, které poměřují ztráty na životním prostředí pouze prospěšností pro člověka, bez ohledu na hodnotu, jíž disponují příroda a její složky samy o sobě.

4. Případová studie: krvavé diamanty v Sieře Leone

4.1 Důvod pro výběr případu

Dne 26. dubna 2012 vynesl Zvláštní soud pro Sierru Leone (*Special Court for Sierra Leone*, SCSL) odsuzující rozsudek proti bývalému prezidentovi Libérie Charlesi Taylorovi, který byl shledán vinným ze všech 11 bodů obžaloby zahrnujících válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Z pohledu práva životního prostředí si rozsudek zaslouží pozornost pro odhalení příčinné souvislosti mezi drancováním přírodních zdrojů a financováním ozbrojených konfliktů, jejichž symbolem se v občanské válce v Sieře Leone staly takzvané krvavé diamanty. Klíčová role Charlese Taylora spočívala v dodávání zbraní a munice Jednotné revoluční armádě (*Revolutionary United Front*, RUF) výměnou za diamanty, v poskytování rad vojenskému veliteli RUF stran získání kontroly nad diamantovými doly, v poskytnutí potřebného náčiní pro těžbu v dolech a ve zprostředkovávání mezinárodního obchodu s diamanty skrze Libérii.¹⁴⁹

Kauzu Taylor považují za vhodný modelový příklad, na němž lze do hloubky vysvětlit spojitost mezi válečnými konflikty s drancováním přírodního bohatství v rozvojových zemích, ať už se jedná o diamanty, dřevo, ropu, kobalt či další strategicky významné suroviny. Pozornost bude věnována nejen ekologickým konkvencím případu, jako jsou odlesňování krajiny, desertifikace či pokles biodiverzity, ale také širším společenským souvislostem a problematice určení všech odpovědných činitelů za daný stav věci.

Jak bude rozvedeno níže, po analyzování širších souvislostí v kauze Taylor dojdeme k závěru, že přestože se na první pohled jedná o rozsudek historického významu, kdy mezinárodní trestní tribunál kategoricky odsoudil drancování přírodního bohatství za účelem válečného zbrojení, při zohlednění širších souvislostí a příčin občanské války v Sieře Leone zjistíme, že trestná činnost Charlese Taylora je pouze špičkou ledovce společensky škodlivých jednání hluboce zakořeněných nejen v Sieře Leoně a Libérii, ale v celém mezinárodním společenství, k jejichž vymýcení je stávající mezinárodněprávní řád naprosto nedostatečný.

¹⁴⁹ SCSL. *The Prosecutor v. Charles G. Taylor Trial Judgment. SCSL -03-01-T*. [online]. Freetown: SCSL Trial Chamber II, 18. 5. 2012 [cit. 23.11.2018]. Dostupné z: <http://www.rscsl.org/Documents/Decisions/Taylor/1283/SCSL-03-01-T-1283.pdf>

4.2 Pozadí občanské války v Sieře Leone

Sierra Leone byla od roku 1792 do roku 1961 britskou kolonií.¹⁵⁰ Jak vyplývá z mnohých studií, kolonialismus Afriku zásadní měrou negativně ovlivnil, a to jak v politické, hospodářské tak i kulturní oblasti.¹⁵¹ V Sieře Leone bezútěšná situace následující po dekolonizaci vygradovala roku 1991, kdy skupina vzbouřenců zvaná Jednotná revoluční armáda (RUF) s podporou Charlese Taylora zaútočila z Libérie na Sierru Leone s cílem svrhnout vládu Josepha Momoha, jehož strana v zemi nedemokraticky vládla od roku 1968.¹⁵²

Jednotná revoluční armáda do svých řad zrekrutovala celou generaci nespokojených mladých lidí, kteří byli oprávněně rozhořčeni nad totálním kolapsem veřejných institucí, jako je školství nebo zdravotnictví, a přáli si žít ve společnosti neovládané korupcí a prospěchářstvím několika málo vyvolených. Generace bojovníků Jednotné revoluční armády byla produktem chudoby státu, který nedisponoval dostatkem financí ani na zaplacení učitelů ve veřejném školství, a tak se mládež v osmdesátých letech bezcílně potulovala po ulicích bez možnosti seberealizace a společenského uplatnění.¹⁵³

Podle údajů Světové banky byla Sierra Leone navzdory svému nerostnému bohatství na počátku devadesátých let jedním z nejchudších států světa.¹⁵⁴ Jak vyplývá z psychologických a sociologických výzkumů, stěžejním důvodem pro vypuknutí masového násilí v lidské společnosti je přítomnost různých forem nerovnováhy a nerovnosti, například v podobě nerovného přístupu k bohatství, moci nebo příležitostem.¹⁵⁵ Z výše uvedeného popisu společenské situace v Sieře Leone

¹⁵⁰ BEAH, Ishmael. *A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier*. New York: Sarah Crichton Books, 2007, str. 276.

¹⁵¹ Viz například RODNEY, Walter. *How Europe Underdeveloped Africa*. London: Bogle-L'Ouverture Publications, 1983; BOAHEN, Alfred Adu. *African Perspectives on Colonialism*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987; MBEMBE, Achile. *On the Postcolony*. Oakland: University of California Press, 2001.

¹⁵² GBERIE, Lansana. *A Dirty War in West Africa: the RUF and the Destruction of Sierra Leone*. Bloomington: Indiana University Press, 2005, str. 28.

¹⁵³ *Ibid.*, str. 45.

¹⁵⁴ World Bank. *GDP per capita* [online]. The World Bank Data Catalogue, 1991 [cit. 23.11.2018]. Dostupné z:

https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=SL&order=wbapi_data_value_1991+wbapi_data_value&page=3&sort=desc

¹⁵⁵ NOUWEN, Sarah M. H. a WERNER, Wouter, G. Monopolizing Global Justice: International Criminal Law as Challenge to Human Diversity. *Journal of International Criminal Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2015, 13 (1), str. 170.

vyplývá, že byly přítomny všechny tři z těchto faktorů a občanská válka byla tudíž téměř nevyhnutelná.

Přestože s prvotní motivací řadových členů Jednotné revoluční armády není těžké sympatizovat, brutální násilná cesta, kterou k získání moci zvolili, proslulá zejména užitím mačet k amputaci končetin protivníků, rozšířeným sexuální násilím vůči ženám¹⁵⁶ a rekrutováním dětských vojáků,¹⁵⁷ proměnila naději v pozitivní společenskou změnu v krvavou, jedenáct let trvající občanskou válku.

4.3. Diamantový průmysl v Sieře Leone

Použijeme-li slova Martina O'Bieana ze závěru jeho eseje *Criminal degradation of consumer culture*: „smutným faktem zůstává, že společensky škodlivé jevy jsou někde pro někoho vždy vysoce ziskové.“¹⁵⁸ Nejinak tomu bylo také v případě občanské války v Sieře Leone. Vysoce ziskovou se válka stala z důvodu obchodování s diamanty, které se nacházely ve snadno přístupných povrchových dolech v regionech *Kono* a *Kenema* na východě a jihovýchodě Sierry Leone.¹⁵⁹

4.3.1 Situace před občanskou válkou

Dříve než se přesuneme k úloze diamantů při financování občanské války, je důležité podívat se do nedávné historie s cílem zjistit, kdo na těžbě diamantů profitoval před totálním ekonomickým a politickým kolapsem země. Kdyby totiž zisk z diamantů plynul samotnému lidu Sierry Leone, ke krvavému konfliktu na prvním místě nikdy nemuselo dojít. Slovy Victorie Federici: „*mnohé nepokoje a nerovnosti v historii Sierry Leone pramení ze stavu diamantového průmyslu a jeho vlivu na kapacitu a uspořádání sierraleonských institucí. V průběhu dějin se úloha centrální*

¹⁵⁶ Physicians for Human Rights. *War-Related Sexual Violence in Sierra Leone: A Population-Based Assessment* [online]. PHR, 2002, str. 2 [cit. 13. 4.2018].. Dostupné z: https://s3.amazonaws.com/PHR_Reports/sierra-leone-sexual-violence-2002.pdf

¹⁵⁷ Human Rights Watch. *Sierra Leone: Landmark Convictions for Use of Child Soldiers* [online]. New York: HRW, 20.6.2018 [cit. 13. dubna, 2018]..Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2007/06/20/sierra-leone-landmark-convictions-use-child-soldiers>

¹⁵⁸ O'BRIEN, Martin. Criminal degradation of consumer culture. In SOLLUND, Ranghild. *Global Harms, Ecological Crime and Speciesism*. New York: Nova Science Publishers, 2008, str. 12.

¹⁵⁹ ABDULLAH, Ibrahim. *Between Democracy and Terror: The Sierra Leone Civil War*. Dakar: Council for the Development of Social Science Research in Africa, 2004, str. 106.

vlády Sierry Leone při ovládnutí přírodních zdrojů proměňovala, nikdy však nedokázala získat z diamantů finanční prospěch; zisk vždy skončil v soukromých rukou a potenciál státu zajistit blahobyt vlastnímu lidu nebyl nikdy realizován.¹⁶⁰

Diamanty byly v Sieře Leone objeveny na počátku třicátých let dvacátého století, tedy ještě v době, kdy byla země jakožto kolonie součástí britského impéria, bez možnosti uplatňovat při nálezů cenného nerostného bohatství vlastní národní zájmy. V letech 1934 – 1956 získal monopol k těžbě diamantů *Sierra Leone Selection Trust* (SLST), dceřiná společnost britské nadnárodní společnosti *De Beers*.¹⁶¹ Zatímco Velká Británie, respektive několik jejích občanů, ze sierraleonských diamantů profitovali, občanům Sierry Leone zákon těžbu vlastních diamantů zakazoval. V zemi proto začal vzkvétat černý trh s diamanty, který v padesátých letech tvořil asi dvě třetiny veškeré diamantové produkce. Ze strany Velké Británie z tohoto důvodu došlo k ústupku a pro místní obyvatelstvo byla legalizována těžba menšího množství diamantů z naplavenin, která byla realizována prostřednictvím poskytování licencí lokálním vůdcům. Tito během krátké doby získali dosud nevídané bohatství a moc, odlišující je od zbytku populace.¹⁶²

Přestože se roku 1961 Sierra Leone stala podle mezinárodního práva samostatným svrchovaným státem, kontrolu nad jejím přírodním bohatstvím i nadále vykonávala společnost SLST kontrolovaná britskou společností *De Beers*. Sierraleonská vláda SLST přímo nevlastnila, ani v ní neměla přímý podíl na zisku, což vysvětluje postupný hospodářský i politický kolaps nově vzniklého státu.¹⁶³ Sierraleonské bohatství i nadále krvácelo ven ze státu.

Kontrolní podíl v SLST získala Sierra Leone až roku 1971 prostřednictvím Národní diamantové těžební společnosti (známé také jako DIMINCO). Tou dobou stál v čele sierraleonské vlády již třetím rokem autoritářský vůdce Siaka Stevens, který zemi připravil o poslední prvky konstituční demokracie.¹⁶⁴ Stevens využíval moc především ve vlastní prospěch a získaný podíl na zisku z prodeje diamantů

¹⁶⁰ FEDERICO, Victoria. *The Curse of Natural Resources and Human Development* [online]. Lehigh: Lehigh University, 2007 [cit. 14. 4. 2018]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120322022750/http://jsaw.lib.lehigh.edu/viewarticle.php?id=924&layout=html>

¹⁶¹ GREENHALGH, Peter. *West African diamonds, 1919-1983: an economic history*. Manchester: Manchester University Press, 1985, str. 3.; FEDERICO, Victoria. Op. cit.

¹⁶² KEEN, David. *Conflict and Collusion in Sierra Leone*. New York: Palgrave, 2005, str. 8 - 36.

¹⁶³ FEDERICO, Victoria. Op. cit.

¹⁶⁴ GBERIE, Lansana. Op. cit., str. 28.

v SLST neplynul do státní pokladny, nýbrž „do soukromých rukou vybrané skupiny obchodníků – často libanonského původu a obvykle blízkých Stevensovi“¹⁶⁵

Britská společnost *De Beers* však v SLST i nadále sehrávala klíčovou roli; když roku 1984 prodala svůj zbývající podíl v dané společnosti, nedokázala sierraleonská vláda nad SLST sama udržet kontrolu a ztratila zbývající, už tak mizivý, vliv nad těžbou diamantů na vlastním území. Naproti tomu společnost *De Beers* svou moc nad těžbou diamantů na území Sierry Leone i po prodání podílu v SLST neztratila – až do roku 1994 vlastnila výhradní práva a povolení k pevninské těžbě diamantů na sierraleonském území.¹⁶⁶

Během osmdesátých let byla z výše uvedených důvodů většina diamantů ze Sierry Leone pašována do zahraničí a zisky z jejich prodeje plynuly rovnou do kapes soukromých investorů.¹⁶⁷ Kromě výše zmíněných libanonských obchodníků proudil zisk především na účty investorů z Izraele s vazbami na ruské a americké kriminální rodiny, navázané na proslulou mezinárodní Burzu diamantů v Antverpách.¹⁶⁸ Keen uvádí, že „podle odhadů ekonomů bylo na konci osmdesátých let kolem 95 procent veškeré diamantové produkce ze Sierry Leone propašováno pryč ze země“¹⁶⁹

Z výše nastíněné historie těžby diamantů na území Sierry Leone vyplývá, že ke společensky škodlivým jevům v této oblasti docházelo dávno před vypuknutím notoricky známé občanské války na počátku devadesátých let. S ohledem na odcizenou práci, kterou obyvatelé kolonizované Sierry Leone při těžbě diamantů od počátku třicátých let dvacátého století pro britskou těžařskou společnost *De Beers* vykonávali bez možnosti získat legálně bohatství pramenící z vlastní země, byly tyto diamanty krvavé dávno před vypuknutím ničivého válečného konfliktu. Vedle koloniálních zločinů, kterých se Velká Británie na Sieře Leone dopustila, je potřeba brát zřetel také na přetrvávající neokolonialismus, který se v zemi projevoval neměnnou přítomností zahraničních těžařských společností vykonávajících v Sieře Leone, i přes její formálně nabytou suverenitu a svrchovanost, rozhodující vliv.

¹⁶⁵ KEEN, David. Op. cit., str. 23.

¹⁶⁶ SMILLIE, Ian; GBERIE, Lansana; HAZLETON, Ralph.. *The Heart of the Matter: Sierra Leone, Diamonds and Human Security* [online]. Ottawa: Partnership Africa Canada, 2000, str. 35. [cit. 11. 4., 2018]. Dostupné z: <https://cryptome.org/kimberly/kimberly-016.pdf>

¹⁶⁷ HIRSCH, John L.. *Sierra Leone: Diamonds and the Struggle for Democracy*. Boulder, US: Lynne Rienner Publishers, 2000, str. 27-28. KEEN, David. Op. cit., str. 22.

¹⁶⁸ SMILLIE, Ian; GBERIE, Lansana; HAZLETON, Ralph.. Op. cit., str. 5 – 6.

¹⁶⁹ KEEN, David. Op. cit., str. 22.

Přestože je snadné při letmém studiu společenské situace v Siere Leone před vypuknutím občanské války sklouznout ke zjednodušujícímu vysvětlení, které většinu viny za kolaps státu svaluje na autoritářsky vládnoucího Siaka Stevense a později jeho nástupce Josepha Momoha, při hlubším studiu případu jsem dospěla k názoru, že k situaci také výrazně přispěla britská těžbařská společnost *De Beers* odvádějící většinu tolik potřebného kapitálu pramenícího z těžby diamantů ze sotva zrozeného malého státu zmítaného chudobou, kupující si lid Sierry Leone malými ústupky, jako je umožnění těžby diamantů z naplavenin několika málo lokálním vůdcům, případně přenechání části podílu ve společnosti SLST zkorumpované sierraleonské vládě. Dále se na situaci podíleli také libanonští a izraelští obchodníci napojení na mezinárodní burzu diamantů v Antverpách, stejně tak jako bohatí obchodníci, kteří diamanty na burze nakupovali. Na základě širšího kontextu při pohledu na věc tedy získáváme dlouhý seznam klíčových činitelů společensky škodlivých jevů souvisejících s takzvanými krvavými diamanty, k nimž došlo ještě před začátkem jedenáct let trvající občanské války, která ke konfliktu o diamanty přivedla dosud nevídanou pozornost mezinárodního společenství.

4.3.2 Boj o nerostné bohatství v období občanské války

Již od počátku padesátých let, kdy došlo k rozvoji diamantové horečky, čelila vláda Sierry Leone problému pašování sierraleonských diamantů přes Monrovii, hlavní město sousední Libérie. Pašování diamantů přes pobřežní město Monrovia bylo pro zúčastněné výhodné z důvodů snadné propustnosti hranic, akceptace amerických dolarů jako zákonné měny v Libérii a relativně vysokých nezdaněných cen nabízených dealery za sierraleonské diamanty.¹⁷⁰ S nástupem Charlese Taylora do prezidentského úřadu v Libérii roku 1987 se však úloha Libérie ve vztahu k sousední Siere Leoně postupně stala ještě mnohem zlověstnější. Politická i materiální podpora *Jednotné revoluční armády* (RUF) Charlesem Taylorem měla primárně za cíl ovládnout a vyplenit nerostné bohatství Sierry Leone.¹⁷¹

¹⁷⁰ SMILLIE, Ian; GBERIE, Lansana; HAZLETON, Ralph..Op . cit., str. 47.

¹⁷¹ Ibid., str.48.

V prvním roce války RUF získala kontrolu nad většinou východních a jihovýchodních teritorií Sierry Leone, kde se nacházejí diamantové doly.¹⁷² V následujících jedenácti letech občanské války byl vliv Jednotné revoluční armády v diamantových dolech střídavě oslabován a upevňován. Protože ambicí této kapitoly není do detailů popsat průběh sierraleonské občanské války, ale poukázat na spojitost mezi nadměrnou těžbou nerostného bohatství a financováním válečných konfliktů, zaměřím se v následujících odstavcích primárně na zapojení ostatních aktérů do obchodu s krvavými diamanty. Neopomenu také popsat úlohu takzvaného konfliktního dřeva, které je na rozdíl od světově proslulých krvavých diamantů méně notoricky známou, a přesto neméně významnou komoditou, jejíž obchodování na světových trzích prodlužovalo sierraleonskou válku, způsobilo rozsáhlé odlesňování původního pralesa v Libérii a s tím související pokles biodiverzity na africkém kontinentě.¹⁷³

Rozsudek Zvláštního soudu pro Sierru Leone prokazuje, že Charles Taylor poskytoval Jednotné revoluční armádě zbraně výměnou za diamanty.¹⁷⁴ Více než 95 procent zbraní užívaných ve válečných konfliktech přitom původně nepochází z afrického kontinentu, přičemž nejčastěji užívanou zbraní bývá AK-47, lidově zvaná kalašník, dovážená z východní Evropy.¹⁷⁵ „Mnohé africké vlády se cítí být podvedeny mezinárodní komunitou. Vědí, že obchod se zbraněmi je globalizován.“¹⁷⁶ V lednu 1999 zveřejnily britské noviny *Sunday Times* článek, v němž odhalují jednu ze zakázek pro Jednotnou revoluční armádu, při níž vyřazené britské boeingy přivezly na východ Sierry Leone čtyřicetitunovou zásilku obsahující střelné zbraně AK-47 pocházející ze slovenské Bratislavy, jež byly nepochybně zaplacený ze zdrojů získaných z prodeje diamantů.¹⁷⁷

¹⁷² GBERIE, Lansana. Op. cit., str. 103.

¹⁷³ BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Crime, conflict and Ecology in Africa, in SOLLUND, Ragnhild. *Global Harms. Ecological Crime and Speciesism*. New York: Nova Science Publishers, 2008, str. 14.

¹⁷⁴ SCSL. Op. cit., str. 2404.

¹⁷⁵ BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Op. cit., str. 3.

¹⁷⁶ IANSA (International Action Network on Small Arms), Oxfam International and Saferworld . *Africa's Missing Billions. International arms flow and the cost of conflict* [online]. London: IANSA, Oxfam, Saferworld, 2007, str. 3 – 4 [cit. 26.11.2018].. Dostupné z: <https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/africas%20missing%20bils.pdf>

¹⁷⁷ Sunday Times, 23 ledna 1999., cit. in SMILLIE, Ian, GBERIE, Lansana; HAZLETON, Ralph. Op. cit., str. 48.

Společnost *De Beers* v těžbě diamantů na území Sierry Leone pokračovala i za války prostřednictvím vlastnictví výhradních práv k těžbě až do roku 1994.¹⁷⁸ Následně se na těžbě podílela alespoň nepřímo, prostřednictvím nákupu krvavých diamantů v sousední Libérii a Guinei.¹⁷⁹ Přestože společnost tvrdí, že diamanty, které v Libérii a Guinei nakupovala, pravděpodobně nejsou sierraleonského původu, je všeobecně známo, že tyto země fungují jako tranzitní zóny pro překupování diamantů pašovaných ze Sierry Leony.¹⁸⁰

S podporou sierraleonské vlády se na těžbě diamantů za války podílely také tři společnosti formálně založené v Kanadě, které vedle těžařského průmyslu podnikaly s vojenskou technikou a v oblasti poskytování soukromých bezpečnostních složek.¹⁸¹ Například první z těchto společností zvaná *Rex Diamond Mining Corporation* reálně sídlí v belgických Antverpách. Jejím prezidentem a současně hlavním akcionářem je Serge Muller, který je zároveň členem Burzy s diamanty v Antverpách. V letech 1982 – 1994 zastupoval jednu z dceřiných společností *De Beers*, která se zabývala nákupem nezpracovaných diamantů.¹⁸² V průběhu války se Serge Muller nezdíral spolupracovat jak s vládou Sierry Leone, tak s RUF, neboť se těšil řadě známostí v nejvyšších politických kruzích země.¹⁸³ Když například roku 1998 sierraleonská vláda přišla o svůj jediný bojový vrtulník, nejúčinnější zbraň v boji, poskytl jí Serge Muller společně s výkonným ředitelem společnosti Zeevem Morgensternem motory, součástky do vrtulníku a bojovou municí v hodnotě 3,8 milionu amerických dolarů.¹⁸⁴ Podobné vzorce chování se objevují také u těžařských společností *AmCan Minerals* a *DiamondWorks*, které se v období války více než samotné těžbě věnovaly poskytování soukromých bezpečnostních služeb sierraleonské vládě.¹⁸⁵

Přestože roku 2000, tedy až devět let po začátku vleklého konfliktu, uvalila *Rada bezpečnosti OSN* embargo na Sierru Leone ve věci obchodu s diamanty, obchod i nadále pokračoval v Libérii prostřednictvím liberijského prezidenta Taylora. Vedle obchodu často docházelo také ke přímé směně diamantů za zbraně. Mezi významné

¹⁷⁸ SMILLIE, Ian; GBERIE, Lansana; HAZLETON, Ralph..Op . cit., str. 27.

¹⁷⁹ DE BEERS. A Diamond is Forever-1998, Annual Report. Cit. in. SMILLIE, Ian; GBERIE, Lansana; HAZLETON, Ralph..Op . cit., str. 3.

¹⁸⁰ SMILLIE, Ian; GBERIE, Lansana; HAZLETON, Ralph..Op . cit., str. 27.

¹⁸¹ Ibid., str. 6 – 7.

¹⁸² Ibid., str. 51.

¹⁸³ Ibid., str. 52.

¹⁸⁴ Ibid., str. 6.

¹⁸⁵ Ibid., str. 55-62.

dodavatele zbraní patřil mezinárodní proslulý obchodník Victor Bout, libanonský podnikatel Talal El Ndine a Leonid Mimin z Ukrajiny.¹⁸⁶

Nabízí se však otázka, co dělalo mezinárodní společenství celých devět let od začátku sierraleonské války kromě přehlížení obchodování s diamanty, bezpečnostními agenturami a vojenským materiálem. Výše jsem uvedla pouze několik příkladů demonstrujících, jak lidské utrpení a drancování přírody může představovat lákavou investiční příležitost pro aktéry pocházející z Evropy, Ameriky i Asie. Jedná se nejen o nelegální obchody na černém trhu, ale také o obchodování na právně posvěcených místech, jako je například Burza diamantů v Antverpách. Hranice mezi legálním a nelegálním se v případě obchodování se zbraněmi a diamanty stává zlověstně propustnou a nejednoznačnou. Ačkoli mezinárodní společenství devět let po začátku války obchodování s krvavými diamanty prostřednictvím embarga odsoudilo, tytéž státy se předešlých devět let prostřednictvím svých občanů na obchodování se sierraleonskými diamanty mnohdy přímo i nepřímo podílely také. Charles Taylor a s ním spříznění obchodníci tak ani zdaleka nejsou jedinými činiteli společensky škodlivých jevů, ke kterým v průběhu sierraleonské občanské války došlo.

Ačkoli finální snahu Rady bezpečnosti OSN o ukončení konfliktu v roce 2000 nelze než uvítat, z pohledu pozůstalých po 50 000 obětech zavražděných v nesmyslném válečném běsnění a dalších tisíců lidí, kteří vinou konfliktu přišli o nohu nebo o ruku, z pohledu dětských vojáků a znásilněných žen do konce života bojujících s válečnými traumaty, přišla pomoc zvenčí až příliš pozdě.

4.4 Těžba konfliktního dřeva a její vliv na občanskou válku

4.4.1 Konfliktní dřevo

Na rozdíl od uvalení embarga ve věci obchodu s diamanty na Sierru Leone a Libérii, kde bylo na podnět Expertního panelu OSN embargo uvaleno o rok později, roku 2001, nepřihlédla Rada bezpečnosti OSN k expertnímu doporučení uvalit na

¹⁸⁶ BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Op. cit., str. 4.

Libérii embargo také ve věci obchodu s tropickým dřevem.¹⁸⁷ Poté, co došlo k pozastavení obchodu s diamanty, stal se hlavním zdrojem příjmů Libérie obchod s tropickým dřevem. Liberijský prezident Taylor získal na základě zákonného zmocnění právo „provádět, vyjednávat a uzavírat všechny obchodní smlouvy (...) pro těžbu strategických komodit Liberijské republiky.“¹⁸⁸

Taylorovým hlavním obchodním partnerem byl výše uvedený podnikatel se zbraněmi Leonid Minin, který zároveň vlastnil společnost obchodující s tropickým dřevem, zvanou *Exotic Tropical Timber Enterprise*. Dalším klíčovým hráčem byl holandský občan Guus Kouwenhoven, který v Libérii v osmdesátých letech založil hotel a začal podnikat v oblasti hazardních her. Kouwenhoven během devadesátých let přivedl do Libérie indonéskou společnost *Oriental Timber Company* (OTC), která získala postavení největší dřevařská společnosti v Libérii. Zároveň se stal ředitelem druhé největší těžařské společnosti v Libérii zvané *Royal Timber Corporation*.¹⁸⁹

Na legalitu těžby a obchodování s tropickým dřevem měl v Libérii dohlížet státní Úřad pro rozvoj lesnictví (*Forestry Development Authority - FDA*). Mezi řídicí členy této instituce však patřili podnikatel Kouwenhoven a libanonský pašerák diamantů Talal El Ndine. Ředitelem FDA byl bratr prezidenta Taylora, Robert Taylor.¹⁹⁰ Není proto divu, že Úřad pro rozvoj lesnictví svou praxí více než na rozvoj a ochranu liberijských pralesů dohlížel na shromažďování co největšího zisku pro zúčastněné podnikatele.

Na spojitost mezi kácením tropického dřeva a obchodem se zbraněmi upozorňovali opakovaně aktivisté z nevládních organizací po celém světě. Roku 2002 skupina aktivistů pocházejících z různých evropských zemí obsadila v Haagu obchodní loď Kouwenhovenovy společnosti OTC s poukazem na jeho klíčovou roli ve financování ozbrojených konfliktů, odlesňování afrických pralesů a s tím souvisejícím poklesem biodiverzity. Roku 2001 aktivisté z *Greenpeace*

¹⁸⁷ BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Op. cit., str. 3.

¹⁸⁸ GLOBAL WITNESS. *The Role of Liberia's Logging Industry on National and Regional Insecurity* [online]. London: Global Witness, 2001 [cit. 27.11.2018]. Dostupné z: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/194-liberia/39174-the-role-of-liberias-logging-industry.html>

¹⁸⁹ UNSC - United Nations Security Council. *Report of the Panel of Experts appointed to Security Council resolution 1306*, *UN Security Council Report S/2000/1195*, New York City: UNSC, 2000, str. 37.

¹⁹⁰ BEAUMONT, Peter. How a tyrant's 'logs of war' bring terror to West Africa [online]. Monrovia: The Observer, 27. května 2001 [cit. 27.11.2018]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2001/may/27/theobserver>

v amsterdamském přístavu polili dřevo společnosti OTC rudou barvou, jež měla symbolizovat krvácení pradávných afrických pralesů.¹⁹¹

Protože však tropické dřevo z hlediska práva životního prostředí získalo prostřednictvím zkorumpovaného FDA všechna potřebná povolení, mohlo být na evropských trzích legálně obchodováno. Z podnikatele Kouwenhovena se stal multimilionář patřící mezi 500 nejbohatších lidí Nizozemska.¹⁹²

Ačkoliv Expertní panel OSN pro Sierra Leone doporučil Radě bezpečnosti v prosinci 2000 přijmout embargo na liberijský export dřeva, dokud země přesvědčivě neprokáže, že nadále nevyvážá do Sierra Leone zbraně,¹⁹³ v květnu 2001 Rada bezpečnosti embargo na liberijské dřevo neschválila. Důvodem pro neschválení této sankce byly obchodní zájmy Francie a Číny, dvou ze stálých členů Rady bezpečnosti, a zároveň hlavních dovozců liberijského dřeva.¹⁹⁴ Jak poznamenal britský novinář Peter Beaumont: „*Nové sankce OSN proti Sierra Leone a Libérii jsou bezvýznamné, dokud je Taylor stále schopný vyvážet dřevo a přivážet zbraně.*“¹⁹⁵

Sankce proti Libérii ve věci konfliktního dřeva schválila Rada bezpečnosti OSN až v červenci roku 2003, a to nikoliv z důvodů ekologických, ale z důvodů politických a vojenských. Následujícího měsíce Charles Taylor pod mezinárodním tlakem rezignoval na funkci prezidenta a ze strachu před zatčením uprchl do Nigérie. V Libérii, kde probíhala občanská válka téměř paralelně s občanskou válkou v Sierra Leone, v letech 1989-1996 a 1999-2003, byla podepsána dohoda o uzavření míru.¹⁹⁶

4.4.2 Ekologické a sociální důsledky odlesňování

Kácení tropického dřeva a těžba nerostného bohatství jsou hlavními důvody odlesňování v Africe.¹⁹⁷ Tropické pralesy jsou přitom centrem světové biodiverzity. „*Přestože pokrývají pouze šest procent zemského povrchu, žije v nich více než polovina známých živočišných druhů. Deštné pralesy jsou však také hlavními jatkami,*

¹⁹¹ BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Op. cit., str. 6.

¹⁹² Ibid., str. 6.

¹⁹³ UNSC - United Nations Security Council. Op. cit., str. 13.

¹⁹⁴ BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Op. cit., str. 6 – 7.

¹⁹⁵ BEAUMONT, Peter. Op. cit.

¹⁹⁶ BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Op. cit., str. 7.

¹⁹⁷ Ibid., str. 12.

kde živočišné druhy vymírají, roztržštěné do stále menších fragmentů, které jsou znečišťovány nebo rovnou odstraňovány ze zemského povrchu“¹⁹⁸

Pokud bude výše nastíněný trend i nadále pokračovat stejným tempem, předpovídají biologové, že do konce století vymřou tisíce živočišných druhů. Podle Mezinárodního svazu ochrany přírody (*International Union for Conservation of Nature*, IUCN) je vyhnutím ohrožen každý čtvrtý savec, každý osmý pták a každý třetí obojživelník.¹⁹⁹ Roku 2017 byla zveřejněna respektovaná vědecká studie, která hovoří o právě probíhající šestém vymírání živočišných druhů.²⁰⁰ Slovy profesora Geranda Ceballa: „*Situace je tak špatná, že by bylo neetické neužít k jejímu popisu silná slova.*“²⁰¹

Podíváme-li se konkrétně na situaci v Libérii, zjistíme, že v zdánlivě krátkém pětiletém období, kdy v Sieře Leone zuřila občanská válka, se rozloha liberijských deštných pralesů snížila o celou polovinu.²⁰² Západoafrické státy přitom spadají mezi takzvané světové biologické hotspoty. Biologický hotspot je část zemského povrchu, kde se ve velkém množství nacházejí unikátní živočišné druhy, které se nikde jinde na světě nevyskytují, a jež jsou ve své budoucí existenci ohroženy.²⁰³ Libérie je ze západoafrických států jediným místem, kde se tyto biologické hotspoty stále ještě vyskytují. Sierra Leone, Guinea, Pobřeží slonoviny, Ghana a Togo, kterými pás deštného pralesa dříve také probíhal, jsou dnes již téměř odlesněny.²⁰⁴ Vinu na tom nesou přítomné válečné konflikty, o jejichž nejzávažnějších příčinách bylo pojednáno výše, a stále vzkvétající trh s tropickými dřevy a dalšími nerostnými surovinami. Podle odhadů odborníků je přibližně polovina tropického dřeva nacházejícího se na západních trzích nelegálního původu.²⁰⁵ Jak bylo demonstrováno v kauze Taylor, ani legální původ dřeva však nezaručuje jeho ekologickou a etickou nezávadnost.

¹⁹⁸ WILSON, Edward, O. *The Future of Life*, New York Vintage Random House, 2002, str. 59.

¹⁹⁹ BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Op. cit., str. 13.

²⁰⁰ CEBALLOS, Gerardo; EHRlich, Paul R.; DIRZO, Rodolfo. *Biological Annihilation via the Ongoing Sixth Mass Extinction Signaled by Vertebrate Population Losses and Declines* [online]. Washington: National Academy of Sciences, 2017 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <http://www.pnas.org/content/pnas/early/2017/07/05/1704949114.full.pdf>

²⁰¹ CEBALLOS, Gerardo. Cit. in. CARRINGTON, Damian.. *Earth's sixth mass extinction under way, scientists warn* [online]. The Guardian, 10. června 2017 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2017/jul/10/earths-sixth-mass-extinction-event-already-underway-scientists-warn>

²⁰² BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Op. cit., str. 2.

²⁰³ WILSON, Edward O. Op. cit., str. 215.

²⁰⁴ BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Op. cit., str. 13.

²⁰⁵ FRIENDS OF EARTH. *European League Table of Imports of Illegal Timber* [online]. London: Friends of the Earth, 2001 [cit. 29.11.2018]. Dostupné z: https://friendsoftheearth.uk/sites/default/files/downloads/league_table_tropical_timber.pdf

Sociální věda si již od devatenáctého století všímala souvislosti mezi degradací životního prostředí a degradací lidské společnosti charakterizované chudobou a sociálními nerovnostmi.²⁰⁶ Slovy biologa Wilsona: „*Co lidstvo seslalo na sebe a planetu Zemi je, řečeno moderní metaforou, důsledek chybné kapitálové investice. Přivlastněním si přírodních zdrojů Země jsme se zaslepeni vidinou krátkodobého zisku rozhodli pro jejich znehodnocení.*“²⁰⁷

4.5 Právní posouzení případu

4.5.1 Jurisdikce Zvláštního soudu pro Sierra Leone

Zvláštní soud pro Sierra Leone (dále také jen „Soud“) je mezinárodní trestní soud, který byl zřízen dohodou mezi OSN²⁰⁸ a vládou Sierry Leone.²⁰⁹ Podle článku 1 odst. 1 Statutu zvláštního soudu pro Sierra Leone (dále také jen „Statut“) je tento soud oprávněn stíhat osoby, které nesou nejvyšší zodpovědnost za porušení mezinárodního humanitárního práva a vnitrostátního sierraleonského práva na území Sierry Leone od 30.11.1996. Konkrétně jde podle článků 2 - 5 Statutu o stíhání zločinů proti lidskosti, hrubého porušení společného článku 3 Ženevských úmluv a Dodatkového protokolu II, ostatních závažných porušení mezinárodního humanitárního práva²¹⁰ a vyjmenovaných trestných činů podle sierraleonského právního řádu. Podle článku 6 Statutu se osobní jurisdikce soudu vztahuje pouze na fyzické osoby.

Z hlediska ochrany životního prostředí je jurisdikce Soudu velmi úzká a naráží na mnohé problémy, které byly popsány ve 3. kapitole věnující se ochraně životního prostředí v období války. Konkrétně jde pouze o nepřímou, antropocentricky pojatou ochranu životního prostředí, již můžeme odvodit ze společného článku 3 odstavce 1 písmene a) Ženevských úmluv, který zakazuje poškození zdraví a života civilního

²⁰⁶ Viz například ENGELS, Friedrich. *The Condition of the Working Class in England*. London: Panther, 1969, str. 97; BENTON, Ted. Rights and Justice on a Shared Planet. *Theoretical Criminology*. Thousand Oaks, US: SAGE Publishing, 1998, 2(2), str. 150.

²⁰⁷ WILSON, Edward O. Op. cit., str. 149.

²⁰⁸ Na základě zmocnění Radou bezpečnosti OSN skrze Rezoluci 1315 ze dne 14.8.2000, UN Doc. S/RES/1315 (2000).

²⁰⁹ Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of a Special Court for Sierra Leone ze dne 16.1.2002.

²¹⁰ Nejde o jakousi zbytkovou kategorii neuzavřených zločinů, ale pouze o taxativní výčet činů uvedených ve článku 4 Statutu.

obyvatelstva. Ve vztahu k drancování přírodních zdrojů přichází v úvahu také aplikace zákazu plenění podle článku 3 odst. 1 písm. f) Statutu.

Dodatkový protokol II²¹¹ na rozdíl od Dodatkového protokolu I žádné ustanovení přímo chránící životní prostředí neobsahuje. Kdyby se jednalo o konflikt mezinárodního charakteru a byl by proto aplikovatelný Dodatkový protokol I, bylo by s ohledem na výše zmíněná poškození životního prostředí vhodné aplikovat článek 35 odstavec 3. Tento zakazuje při vedení války použití takových prostředků, jejichž cílem je způsobit, nebo u nichž se dá rozumně předpokládat, že mohou způsobit rozsáhlé, dlouhodobé a vážné škody na životním prostředí. Použití ekologicky vysoce škodlivé povrchové těžby diamantů a pozdější intenzivní kácení tropických dřevin k financování války dle mého názoru tato kritéria naplňuje. V období občanské války ztratila Sierra Leone každý rok průměrně 19 000 hektarů lesů²¹² a pozůstatky těžby diamantů ve východní oblasti Sierry Leone zvané *Kono* čítají tisíce opuštěných povrchových dolů způsobujících kolaps tamních ekosystémů,²¹³ čímž je naplněna podmínka rozsáhlosti.²¹⁴ Jedná se o změnu dlouhodobou, jejíž důsledky se projevují v řádu měsíců až let mimo jiné poklesem biodiverzity, zhoršenou kvalitou ovzduší a prohlubováním problémů sucha a s tím související desertifikace. Z okolí opuštěných dolů v oblasti *Kono* vymizela původní divoká příroda a v ní žijící organismy. Tamní půda dříve vhodná k zemědělství začala podléhat erozím a proměnila se v nehostinný monolit nevhodný k hospodaření. Prohlubně dolů navíc zadržují dešťovou vodu, která ve své stagnující podobě představuje závažné zdravotní riziko pro sierraleonskou populaci. Stojaté vody jsou zamořeny komáry šířícími malárii a další závažná onemocnění.²¹⁵ Z těchto důvodů byla naplněna i třetí podmínka, tedy podmínka

²¹¹ Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter.

²¹² FAO. *Global Forest Resources Assessment. Annex 3 Global Tables* [online]. Řím: FAO, 2005, str. 197 [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: <http://www.fao.org/docrep/pdf/008/A0400E/A0400E14.pdf>

²¹³ Pro více informací o environmentální destrukci Sierry Leone srov. např. UNEP. *Sierra Leone: Environment, Conflict and Peacebuilding Assessment. Technical Report* [online]. Ženeva: United Nations Environmental Programme, únor 2010, str. 44 – 56 [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: https://postconflict.unep.ch/publications/Sierra_Leone.pdf

²¹⁴ Přestože probíhající občanská válka nebyla jedinou příčinou odlesňování, lze z výše uvedených informací a statistik ve srovnání s řádově nižším odlesňováním v Sieře Leone v období míru vidět mezi těmito jevy nepopíratelnou příčinnou souvislost. Dále srov. např. BURGESS, Robin, MIGUEL Edward a STANTON Charlotte. *War and Deforestation in Sierra Leone. Environmental Research Letters* [online]. Bristol: IOP Publishing, 24.9.2015, 10(9) [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: http://emiguel.econ.berkeley.edu/assets/miguel_research/65/ERL-published-pdf_2015-09.pdf

²¹⁵ International Human Rights Clinic. *Digging in the Dirt: Child Miners in Sierra Leone's Diamond Industry* [online]. Cambridge, MA: Harvard Law School, 2009, str. 27. [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: http://hrp.law.harvard.edu/wp-content/uploads/2014/07/Digging_In_The_DirtLR.pdf

závažnosti, neboť došlo k zásadnímu narušení přírody a s ní úzce souvisejícího lidského zdraví a životů. Protože však ve finální podobě Dodatkového protokolu II neexistuje žádné ustanovení, které by zrcadlově přejímalo výše uvedený článek také pro ozbrojené konflikty nemající mezinárodní charakter, zůstává tato úvaha pouze v teoretické rovině a ochrana životního prostředí v občanských válkách, které jsou často úzce spjaty s drancováním nerostného bohatství, tak zůstává opomíjena.

Jako řešení tohoto problému se nabízí aplikace Úmluvy o zákazu vojenského nebo jakéhokoli jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí (ENMOD), která se zabývá výhradně ochranou životního prostředí v době ozbrojených a válečných konfliktů, a to nejen mezinárodních, ale i nepřesahujících hranice států. Podle Statutu zvláštního soudu pro Sierra Leone však není v jurisdikci Soudu ENMOD aplikovat,²¹⁶ a tudíž se opět jedná pouze o teoretickou úvahu, která by však mohla přispět ke zkvalitnění ochrany životního prostředí při tvorbě statutů obdobných mezinárodních soudních tribunálů v budoucnu.

V souhrnu lze ohledně věcné jurisdikce Soudu ve vztahu k životnímu prostředí konstatovat, že je pojata čistě antropocentricky a ani zdaleka nevyužívá všechny existující mezinárodněprávní instrumenty, které by k vyšší ochraně životního prostředí mohly přispět. Nepřímou ochranu životního prostředí, již je Soud při své činnosti povinen zabezpečovat, můžeme odvodit ze společného článku 3 odstavce 1 písmene a) Ženevských úmluv, který zakazuje poškození zdraví a života civilního obyvatelstva. Ve vztahu k drancování přírodních zdrojů přichází v úvahu také aplikace zákazu plenění podle článku 3 odst. 1 písm. f) Statutu. Potenciál Úmluvy o zákazu vojenského nebo jakéhokoli jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí (ENMOD) však bohužel zůstává nenaplněn, přestože se pro válečné konflikty nepřesahující hranice států jedná o jediný mezinárodněprávní instrument, který v takovém ozbrojeném konfliktu zajišťuje životnímu prostředí přímou ochranu. Další omezení Soudu spatřuji v limitaci jeho osobní jurisdikce pouze na fyzické osoby, které na mezinárodní úrovni apriorně vylučuje trestněprávní postih právnických osob, přestože tyto hrají v globalizovaných ozbrojených konfliktech klíčovou roli.

²¹⁶ A contrario články 2 – 5 Římského statutu.

4.5.2 Rozsudek Zvláštního soudu pro Sierra Leone

Přestože se podstata případu silně vztahuje k poškozování životního prostředí prostřednictvím těžby diamantů a dřeva, *stricto sensu* se soud ekologickou tematikou v rozsudku nezabýval. To je primárně dáno úzkým vymezením jeho věcné jurisdikce, která je pojata čistě antropocentricky, a neponechává tak podobným úvahám prostor. Ačkoli se tedy většina rozsudku týká drancování diamantových dolů, důraz je kladen na prokázání zločinů proti lidskosti jako například otroctví nebo nucených prací, jež sice s problematikou v kontextu občanské války úzce souvisely, avšak pro samotné posouzení ekologických a sociálních důsledků těžby diamantů nedisponoval soud dostatečně široce vymezenými kompetencemi.

Vedle nedostatečného zohlednění ekologického rozměru celé kauzy se dle mého názoru v rozsudku objevuje problém nedostatečného zohlednění globalizovaného válečného průmyslu, v jehož kontextu by nebylo z dlouhodobého hlediska možné vést úspěšnou občanskou válku bez pomoci zahraničních partnerů. V případě sierraleonské občanské války se jedná mimo jiné o zapojení dodavatelů zbraní Victora Bouta, libanonského podnikatele Talal El Nidina nebo Leonida Minina z Ukrajiny, stejně jako zahraničních právnických osob formálně založených v Kanadě,²¹⁷ které vedle těžbařského průmyslu podnikaly s vojenskou technikou a v oblasti poskytování soukromých bezpečnostních služeb pro sierraleonskou vládu i opoziční RUF vedené Charlesem Taylorem. Přestože se soud při dokazování do hloubky zabýval, jak Charles Taylor a jeho spojenci získávali diamanty a směňovali je za zbraně, jeho úvahy a zjištění navzdory globálním příčinám celé kauzy nepřesahují hranice samotné Sierry Leone a širší společensko-ekonomické okolnosti nezohledňují. To je opět způsobeno úzce pojatou jurisdikcí soudu, která se omezuje pouze na skutky spáchané na území Sierry Leone.

Tímto nastává situace exemplární beztrestnosti většiny výše uvedených aktérů společensky škodlivých jednání souvisejících s občanskou válkou v Sierrě Leone. V případech, kdy k uložení alespoň nějakého trestu došlo, byly tyto tresty vzhledem k závažnosti jednání zúčastněných obvykle neproporcionálně nízké. Konkrétně Leonid Minin, klíčový podnikatel se zbraněmi, diamanty a tropickým dřevem, o němž bylo pojednáno výše, byl roku 2001 zadržen italskou policií ve vlastním hotelu,

²¹⁷ AmCan Minerals, DiamondWorks a Rex Diamond Mining Corporation.

obklopený čtyřmi prostitutkami, dvaceti gramy kokainu, 150 000 amerických dolarů v hotovosti a s diamanty v hodnotě více než půl milionu dolarů. V pokoji bylo také nalezeno přes 1500 listinných důkazů o Mininových obchodech s ropou, dřevem, drahokamy a zbraněmi.²¹⁸ Italský státní zástupce Minina obvinil z nakládání s konfliktním dřevem a krvavými diamanty, nicméně italský soud shledal, že jednání obžalovaného nespadá pod jeho jurisdikci, a odsoudil ho proto pouze k dvouletému trestu odnětí svobody za přechovávání drog na italském území.²¹⁹

Spravedlivému trestu však nakonec neunikl nizozemský občan Guus Kouwenhoven, kterého roku 2005 zadržela policie v Rotterdamu. Obžalobou mu byly kladeny za vinu válečné zločiny spáchané v souvislosti se směnou zbraní za vzácné dřevo. Prvostupňový soud ho nicméně shledal vinným pouze z pašování zbraní, které však dle jeho názoru intenzity válečného zločinu nedosáhlo. Roku 2008 odvolací soud v Haagu rozsudek prvostupňového soudu zrušil a zprostil Kouwenhovena obžaloby pro nedostatek důkazů.²²⁰ Dne 21. dubna 2017 však Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a odsoudil Kouwenhovena *in absentia* k 19 letům odnětí svobody za trestný čin pašování zbraní ve spojení s válečnými zločiny v Libérii a Guineji.²²¹ Dne 8. prosince 2017 Kouwenhovena zadržela místní policie v Kapském městě na základě nizozemského zatykače.²²²

V souhrnu se domnívám, že úzce vymezená jurisdikce Zvláštního soudu pro Sierru Leone přehlíží ekologické a sociální důsledky související s intenzivní těžbou diamantů i dřeva a zároveň přispívá ke kriminalizaci pouze úzké skupiny západoafrického obyvatelstva, zatímco vlivným osobám ze západu působícím v kontextu globalizovaného válečného průmyslu ponechává bezprecedentní svobodu zbavenou veškeré společenské i právní odpovědnosti ve vztahu k jejich krvavému předmětu podnikání. Vedle rozšíření jurisdikce Zvláštního soudu pro Sierru Leone se nabízí také řešení, které nám v případě Guuse Kouwenhovena ukázaly vnitrostátní

²¹⁸ BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Op. cit., str.7.

²¹⁹ TRAYNOR, Ian. *The international dealers in death* [online]. Odesa: The Guardian, 9. července 2001 [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2001/jul/09/armstrade.iantraynor>

²²⁰ BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Op. cit., str. 8.

²²¹ BOWCOTT, Owen. *Dutch arms trafficker to Liberia given war crimes conviction* [online]. The Guardian, 22. dubna 2017 [cit. 16. 1.2019]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/law/2017/apr/22/dutch-arms-trafficker-to-liberia-guus-kouwenhoven-given-war-crimes-conviction>

²²² BEHR, Mike. *Gunrunner arrested in Cape town for war crimes in Liberia* [online]. IOL, 9. prosince 2017 [cit. 16. 1, 2019]. Dostupné z: <https://www.iol.co.za/weekend-argus/news/gunrunner-arrested-in-cape-town-for-war-crimes-in-liberia-12329332>

soudy Nizozemí. To však předpokládá důslednou integraci mezinárodněprávního řádu do vnitrostátního práva daného státu, která je ve většině států z historických důvodů méně zakořeněná než v Nizozemí, jak vyplývá mimo jiné z případu Leonida Minina postaveného před soud v Itálii. Takový postup by musel znamenat změnu stávajícího paradigmatu převažujícího v právních řádech většiny států ve prospěch internacionalizace trestního práva a s tím související trestní odpovědnosti, a klade mimo jiné vysoké požadavky na vnitrostátní orgány činné v trestním řízení, které s vyšetřováním mezinárodního organizovaného zločinu mnoho zkušeností nemají. V případě zahájení trestního stíhání proti občanu cizího státu by navíc z pohledu stávajících mezinárodních zvyklostí bylo považováno za zásah do svrchovanosti země původu obviněného a mohlo by způsobit řadu politických a diplomatických problémů. Proto se osobně přikláním spíše k řešení skrze mezinárodní trestní tribunály, jejichž nadnárodní charakter lépe odpovídá globalizované podobě dnešních společensky nejzávažnějších trestných činů. V případě úzce vymezené jurisdikce Zvláštního soudu pro Sierra Leone nedošlo k plnému využití potenciálu mezinárodní soudní instituce, avšak po vytvoření Mezinárodního trestního soudu, jehož územní jurisdikce má k univerzalitě mnohem blíže, se v podobných případech v budoucnosti možnosti nacházení širěji pojaté spravedlnosti značně rozšiřují a mohou zahrnout plejádu subjektů z nejrůznějších koutů světa.

4.5.3 Shrnutí

Z případové studie občanské války v Sierra Leone vyplývají mnohé výzvy, před nimiž mezinárodní trestní právo jakožto nástroj ochrany životního prostředí v současné době stojí. Předně narážíme na problém nižšího standardu ochrany životního prostředí ve vnitrostátních ozbrojených konfliktech, které jsou přitom s ohledem na často se opakující scénář boje o konfliktní suroviny k devastaci životního prostředí náchylnější. Další problém spatřuji v omezení osobní jurisdikce soudu pouze na fyzické osoby v kombinaci s úzce pojatou místní jurisdikcí, které jsou v přímém rozporu s realitou současných válečných konfliktů, jež jsou ze své podstaty globalizované a závislé na existenci množství nad zákonem se pohybujících právnických osob. V neposlední řadě pak narážíme na nedostatečnou regulaci označení ekologicky nezávadného původu konfliktních surovin obchodovaných na

západních trzích. Jak bylo demonstrováno na příkladu konfliktního tropického dřeva z Libérie, přestože bylo ze země vyvezeno legálně a získalo tak pro obchodování na západních trzích všechna potřebná povolení, z etického pohledu dřevo morálně nezávadné ani zdaleka nebylo. Je proto nutné zavést přísnější kritéria posuzování ekologicky nezávadného původu potenciálně konfliktních surovin a neomezovat se formalisticky pouze na získání všech potřebných povolení v zemi původu. Taková povolení jsou totiž zejména v nedemokratických autoritářských státech vydávána osobami přímo zainteresovanými na zisku z obchodování s danými surovinami. Posouzení vlivů na životní prostředí je v takových případech účelové a materiálně ztrácí svou relevanci.

Přestože je tedy snadné pocítit při čtení odsuzujícího rozsudku proti mezinárodnímu zločinci Charlesi Taylorovi spravedlivé zadostiučinění, považují za důležité být si zároveň vědoma faktu, že Charles Taylor byl z velké části pouze toxickým produktem toxického prostředí, v němž se pohyboval. Zaměříme-li se na koloniální a neo-koloniální křivdy páchané v západní Africe v souvislosti s odčerpáváním cenného nerostného bohatství pryč ze zemí jejich původu, vyplují na povrch skutky srovnatelně závažné, avšak ze své podstaty nikým nepotrestané a neodčiněné. Nejinak je tomu také v případě zprivatizovaného válečného průmyslu, který se stal lákavou investiční příležitostí pro obchodní korporace z Evropy, Ameriky i Asie bez ohledu na uvědomění si nevyčíslitelné hodnoty života každého člověka, který je vidinou vysokého a rychlého zisku zastíněn a převálcován. S ohledem na zajištění univerzálně uznávaného práva na život jakožto předpokladu pro realizaci ostatních lidských práv by proto mezinárodní právo měla věnovat mnohem větší pozornost regulaci obchodování se zbraněmi a ideálně směřovat k postupnému útlumu a zániku celého zbrojařského průmyslu sloužícího primárně ke generaci soukromého zisku zainteresovaných subjektů.

Konkrétní doporučení pro efektivnější ochranu životního prostředí skrze mezinárodní trestní právo i jejich potenciální úskalí budou podrobněji rozvedena v následující kapitole.

5. Návrhy de lege ferenda

5.1. Myšlenková východiska pro formulaci návrhů

V následujících podkapitolách budou zformulovány a podrobněji rozebrány některé z návrhů, jejichž realizace by přispěla k posílení významu mezinárodního trestního práva jakožto nástroje ochrany životního prostředí. Jak vyplývá z předešlých kapitol, stávající nástroje mezinárodního práva životního prostředí ani národní právní řády nejsou způsobilé nejzávažnějším poškozením životního prostředí zabránit. Přestože důslednější dodržování výše zmíněných norem, včetně instrumentů *soft law*, je samo o sobě pro faktickou realizaci ochrany životního prostředí klíčové, domnívám se, že je v nejzávažnějších případech nutné do ochrany životního prostředí více integrovat také mezinárodní trestní právo, jakožto prostředek *ultima ratio*, jménem celého lidstva odsuzující nejzávažnější chování proti životnímu prostředí.

Na druhou stranu jsem si však vědoma úskalí, která přílišný důraz na trestněprávní řešení problému přináší, a představím proto také několik alternativních pojetí mezinárodní spravedlnosti a s tím souvisejícího lepšího zajištění ochrany životního prostředí, které se více než na řešení důsledků problému soustřeďují na jejich příčiny a způsoby jejich předcházení.

5.2. Rozšíření jurisdikce Mezinárodního trestního soudu

Mezinárodní trestní soud publikoval v září 2016 na svých webových stránkách novou Politiku výběru a priority případů soudu, v níž mimo jiné zdůrazňuje důležitost trestněprávního postihu osob způsobujících destrukci životního prostředí. Proto bude Mezinárodní trestní soud údajně přednostně stíhat trestné činy spočívající v poškození životního prostředí, nadměrném využívání přírodních zdrojů a protiprávním odnětí půdy.²²³ Politika výběru a priority případů soudu však není právním dokumentem a nelze z ní proto vyvozovat jakékoliv rozšíření jurisdikce soudu. Lze si pouze představit rozšíření výkladu některých pojmů v Římském statutu ve prospěch zajištění vyššího standardu ochrany životního prostředí, avšak pouze v mezích ve statutu

²²³ ICC. *Policy Paper on Case Selection and Prioritisation* [online]. Hague: The Office of The Prosecutor, 15.9.2016, str. 14 [cit. 16. 1. 2019]. Dostupné z: https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/20160915_OTP-Policy_Case-Selection_Eng.pdf.

definovaných zločinů podle mezinárodního práva.²²⁴ Jak bylo rozebráno výše, taková nepřímá ochrana životního prostředí je nedostatečná, neboť primárním objektem předmětných trestných činů vždy zůstane ochrana lidských životů, avšak primárním objektem trestného činu proti životnímu prostředí je ze své podstaty ochrana životního prostředí, což je kategorie mnohem širší, zahrnující vedle negativních důsledků pro člověka také negativní důsledky pro další živočišné druhy a ekosystémy. Lze si proto jen stěží představit, jak by Mezinárodní trestní soud za stávajícího právního stavu životní prostředí efektivně chránil. Ani více než dva roky po zveřejnění předmětné Politiky výběru a priority případů navíc nedošlo k faktickému naplnění soudem proklamovaného cíle a žádná z obžalob podaných v posledních dvou letech se ekologickou tematikou ani okrajově nezabývá.²²⁵

Jestliže tedy Mezinárodní trestní soud myslí ekologické cíle formulované v Politice výběru a priority případů vážně, lze si jako jediný efektivní nástroj k jejich realizaci představit rozšíření jeho stávající jurisdikce. Římský statut by byl rozšířen o novou skutkovou podstatu trestného činu, jehož primárním objektem bude ochrana životního prostředí v celospolečensky nejzávažnějších případech.

5.2.1. Zločin ekocidy

V odborné literatuře se v tomto ohledu můžeme setkat s množstvím návrhů. První z často prezentovaných možností²²⁶ je zavedení takzvaného mezinárodního zločinu ekocidy. Termín ekocida poprvé zformuloval roku 1970 americký biolog Arthur Galston v souvislosti s použitím chemické zbraně Agent Orange americkou armádou ve válce ve Vietnamu.²²⁷ Roku 1972 na Konferenci OSN o životním prostředí člověka válku ve Vietnamu označil za ekocidu také švédský předseda vlády

²²⁴ Tedy v mezích genocidy, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů.

²²⁵ Viz případy předběžně vyšetřované Mezinárodním trestním soudem: <https://www.icc-cpi.int/pages/pe.aspx> a případy vyšetřované Mezinárodním trestním soudem: <https://www.icc-cpi.int/pages/situation.aspx>

²²⁶ Viz například GRAY, Mark Allan. *The International Crime of Ecocide*. *California Western International Law Journal*. San Deigo: California Western School of Law, 1996, 26(2); FALK, Richard. *Environmental Warfare and Ecocide – Facts, Appraisal, and Proposals*. *Bulletin of Peace Proposals*. Oslo: International Peace Research Institute, 1973, 4(1).

²²⁷ ZIERLER, David. *The Invention of Ecocide: Agent Orange, Vietnam and the Scientists Who Changed the Way We Think about the Environment*. Georgia: University of Georgia Press, 2011.

Olaf Palme.²²⁸ Na této konferenci byla za účelem potírání zločinů proti životnímu prostředí sestavena Pracovní skupina pro zločiny proti životnímu prostředí, která o rok později předložila OSN svůj návrh Úmluvy o ekocidě. Tato se následně stala inspiračním zdrojem pro práci Komise pro mezinárodní právo na Návrhu článků o odpovědnosti států za protiprávní chování, avšak z níže uvedených důvodů návrh tohoto zločinu pokaždé narazil na nelibost většiny států.

Definice ekocidy bývá navrhována jako „*rozsáhlé poškození, zničení nebo ztráta ekosystému určitého území lidským jednáním nebo jinou příčinou do takové míry, že došlo ke značnému snížení možnosti obyvatel daného území pokojně jej užívat.*“²²⁹ Rozsáhlým poškozením je v souladu s Úmluvou OSN o zákazu vojenského nebo jakéhokoli jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí míněno poškození rozsáhlé buďto co do rozlohy, trvání nebo závažnosti.²³⁰

Pachatelem tohoto navrhovaného mezinárodního trestného činu by mohly být jak osoby soukromého práva, tak i samotné státy. Z hlediska subjektivní stránky skutkové podstaty trestného činu by byla stran zavinění postačující nedbalost. Postačovalo by tedy, aby osoba nebo stát věděly, že svým jednáním mohou způsobit výše vymezené rozsáhlé poškození životního prostředí, avšak bez přiměřených důvodů spoléhaly, že takové poškození nezpůsobí,²³¹ případně nevěděly, že svým jednáním mohou takové poškození způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měly a mohly.²³²

Přestože vnímám výše uvedené vymezení zločinu ekocidy velmi pozitivně například ve vztahu k ukončení (ne)činnosti některých klíčových hráčů²³³ v rámci boje proti klimatické změně, chápu zároveň, že je z politického i právního hlediska za současných okolností z mnohých důvodů nepřijatelný. Výše nastíněná definice

²²⁸ TORD, Björk. *The Emergence of Popular Participation in World Politics: United Nations Conference on Human Environment 1972*. Stockholm: University of Stockholm, 1996, str. 15.

²²⁹ HIGGINS, Polly. *Closing the Door to Dangerous Industrial Activity: A Concept Paper for Governments to Implement Emergency Measures* [online]. Stroud: The Earth Community Trust, 21.3.2012, str. 7 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <http://eradicatingecocide.com/wp-content/uploads/2012/06/Concept-Paper-Closing-the-Door-to-Dangerous-Industrial-Activity.pdf>

²³⁰ K definici právně neurčitých pojmů „rozsáhlé co do rozlohy, trvání nebo závažnosti“ viz kapitulu 3.4 této práce.

²³¹ Tj. nedbalost vědomá.

²³² Tj. nedbalost nevědomá.

²³³ Ať už se jedná o některé nadnárodní korporace věnující se těžbě a obchodu s fosilními palivy navzdory jednoznačným zjištěním IPCC, že chceme-li do roku 2050 předejít globálnímu oteplení o více než 1,5 C, bude potřeba co nejdříve přejít k uhlíkově neutrální ekonomice, anebo o státy jako USA, jejichž politická reprezentace odmítá navzdory rozhodující produkci skleníkových plynů pocházejících z tohoto státu převzít celospolečenskou odpovědnost za své (ne)konání a problém ostentativně ignorují.

ekocidy je totiž dle mého soudu natolik obecná a široce pojatá, že se nelze odmítavému postoji zástupců mnohých států divit. Obzvlášť v kontextu Mezinárodního trestního soudu, jehož činnost je při výběru a prioritě případů ze své podstaty značně selektivní, by v případě takto široké definice nového trestného činu nemohla být zaručena objektivita práva a rovnosti před zákonem jakožto jedna ze základních maxim spravedlnosti. Přestože si lze představit hraniční situace, u nichž by závažnost poškození životního prostředí byla nepopíratelná, jako například v případě Bhópálské katastrofy anebo u výše zmíněné případové studie občanské války v Sieře Leone, ve většině případů není u závažných ekologických problémů možné jednoznačně určit jejich jediného viníka. Činnost soudu by v těchto případech mohla vést k arbitrárnosti a s tím související nepředvídatelnosti mezinárodního trestního práva. Zejména u trestní odpovědnosti samotných států je pak z jejich pohledu pochopitelná jistá zdrženlivost k podobnému konceptu, zejména v případě, kdy by jejich trestní odpovědnost byla vymezena takto neurčitě.

Dalším problémem výše uvedené definice je dle mého pohledu vymezení trestného činu jako poruchového a nikoli ohrožovacího. Podíváme-li se znovu na výše uvedený příklad nečinnosti v boji proti klimatické změně, která je způsobilá existenciálně ohrozit množství ekosystémů včetně celého lidstva, je stěžejní proti takovému jednání zakročit už ve chvíli ohrožení primárního objektu trestného činu a nečekat až na nastání samotné poruchy, která by pro lidstvo či jiný ekosystém mohla být v tomto případě fatální. Zatímco v ostatních ohledech vnímám výše vymezenou definici ekocidy jako příliš širokou a tedy politicky i doktrinárně nepřijatelnou, z hlediska objektivní stránky trestného činu, kterou je mimo jiné jeho následek, považuji pro účely zajištění co nejvyššího stupně ochrany životního prostředí za klíčové zformulovat skutkovou podstatu trestného činu jako ohrožovací, a nikoli pouze poruchovou, která v tomto případě dostatečně nenaplní účel prevence environmentálních katastrofám.

V souhrnu lze říct, že přestože vnímám zformulování návrhu skutkové podstaty mezinárodního trestného činu ekocidy pozitivně z hlediska upozornění na nejzávažnější jednání člověka vůči přírodě, z hlediska práva nesplňuje přísné nároky na precizní formulaci skutkové podstaty trestného činu a s tím související předvídatelnost práva, která je obzvlášť v trestněprávní oblasti jednou ze stěžejních podmínek jeho realizace.

5.2.2 Zločin zvláště závažného (hrubého) poškození životního prostředí

Profesor Robert McLaughlin navrhuje rozšíření Římského statutu o zločin zvláště závažného poškození životního prostředí. Jeho návrh je sice méně ambiciózní než výše zmiňovaný zločin ekocidy, avšak z politického hlediska by mohl být mezi jednotlivými státy jednodušeji akceptovatelný. Přestože autor nápadu připouští, že bude potřeba ještě doladit dílčí detaily definice, zformuloval základní skutkovou podstatu mezinárodního trestného činu závažného poškození životního prostředí následovně:

„Pro účely tohoto Statutu znamená zločin hrubého poškození životního prostředí úmyslné nebo nedbalé konání osoby nebo osob, které bez ohledu na jeho kvalifikaci podle aplikovatelného vnitrostátního práva, spočívá v některém z následujících jednání:

(a) přímé způsobení rozsáhlého nebo závažného znečištění:

- 1. moře;*
- 2. atmosféry;*
- 3. [dalších relevantních složek životního prostředí/způsobů znečištění]*

(b) provedení činnosti, jejíž možné rozsáhlé škodlivé důsledky na životní prostředí si dokáže průměrně rozumná osoba uvědomit;

(c) porušení povinnosti vyplývající z mezinárodního práva, jejíž dodržování je považováno za stěžejní pro ochranu životního prostředí; nebo

(d) napomáhání nebo podněcování k některému z výše uvedených činů.“²³⁴

Přestože tuto definici považuji za realističtější, ztotožňuji se v mnohém s kritikou profesorky Reginy Rauxloh, která upozorňuje na mnohé nedostatky takto formulované skutkové podstaty.²³⁵ Předně považuji za problematický překryv jednání uvedených v písmenech (a) a (b), čemuž by se však dalo jednoduše předejít změnou fráze „provedení činnosti“ na „provedení jiné činnosti, než uvedené v písmeně (a).“ Dále písmeno (d) je s ohledem na existenci článku 25 odst. 3 písm. c) Římského

²³⁴ MCLAUGHLIN, Robert. Improving Compliance: Making Non-State International Actors Responsible for Environmental Crimes. *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*. Denver: Madison James Publishing Corp, 2000, 377(11), str. 396.

²³⁵ RAUXLOH, Regina. Op. cit., str. 447.

statutu redundantní, avšak tato připomínka je spíše legislativně-technického charakteru a nepovažuji ji pro materiální hodnocení navrhované skutkové podstaty za stěžejní. Za klíčovou však považuji námitku stran písmene (c), která poukazuje na skutečnost, že ne všechny státy jsou vázány všemi mezinárodními environmentálními smlouvami a mohlo by proto docházet k nerovnému postavení státních příslušníků jednotlivých států, přičemž státy vázané menším množstvím environmentálních mezinárodních smluv by byly de facto zvýhodněny. Lze sice polemizovat o tom, zda nejsou povinnosti vyplývající z mezinárodního práva, jejichž dodržování je považováno za stěžejní pro ochranu životního prostředí, normami *jus cogens*, a není proto nutné, aby byl daný stát konkrétní mezinárodní úmluvou vázán, avšak praktická realizace takového výkladu by nejspíš mezi státy narazila na přílišné nejasnosti a komplikace ohledně vymezení konkrétního obsahu těchto norem, které by právní jistotě tolik stěžejní pro trestněprávní proces příliš nepřispěly.

Proto profesorka Regina Rauxloh namísto McLaughlinova pojetí navrhuje po vzoru válečných zločinů taxativně vymezených dohodou smluvních stran ve článku 8 Římského statutu podobný postup i pro zločiny hrubého poškození životního prostředí. Smluvní strany by se společně dohodly na katalogu konkrétních situací, jejichž způsobení by shodně považovaly za hrubé poškození životního prostředí, a rozšířily by o ně Římský statut. Zpočátku by takto pravděpodobně bylo schváleno jen několik málo nekontroverzních skutkových podstat, avšak postupně by se daný článek s ohledem na převažující mezinárodní situaci a vývoj mezinárodního práva životního prostředí mohl rozrůstat i o další konkrétně vymezené situace. Konkrétně definované výsledky jednání, jejichž způsobení či možnost způsobení by bylo považováno za hrubé poškození životního prostředí, by přitom byly založeny na existujících environmentálních mezinárodních smlouvách. Myslím, že takový postup by byl nejrealističtější pro prosazení alespoň nějakých mezinárodních environmentálních trestních činů a nevzbuzoval by ve státech tak velké pochybnosti ohledně nejasného významu prosazovaných norem. S ohledem na naplnění nejvyššího stupně závažnosti stran jednání, na něž se jurisdikce Mezinárodního trestního soudu vztahuje, by přitom měl být brán ohled na vymezení dostatečně vysoké hranice závažnosti poškození životního prostředí, ať už jde o jeho dlouhodobost, rozlohu nebo jiné potenciálně fatální důsledky.

Dle mého názoru by bylo možné zkombinovat myšlenky navrhované profesorkou Rauxloh i profesorem McLaughlinem. Konkrétně by mohlo zůstat zachováno písmeno

(a) i (b) z výše zmíněné definice navrhované Robertem McLaughlinem, zatímco písmeno (c) by bylo v souladu s návrhem Reginy Rauxloh namísto příliš obecně formulované skutkové podstaty nahrazeno seznamem konkrétních nežádoucích společensky škodlivých jevů, jejichž možnost způsobení by byla na základě konsensu států posuzována jako hrubé poškození životního prostředí. Inspiračním zdrojem by pro státy vedle mezinárodních smluv o ochraně životního prostředí mohla být také směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008, o trestněprávní ochraně životního prostředí, která se zabývá podobnou problematikou v kontextu území Evropské unie.

5.2.3 Změna souvisejících ustanovení Římského statutu

Aby se v souladu s argumenty prezentovanými výše jurisdikce Mezinárodního trestního soudu vztahovala také na právnické osoby, bylo by nutné změnit stávající článek 25 Římského statutu tak, aby již nadále nezůstával omezen pouze na osoby fyzické. S tím souvisí také otázka zavedení vhodných trestů pro právnické osoby, o něž by byla rozšířena část VII statutu. Konkrétně by se dle mého názoru mělo jednat o tresty zrušení právnické osoby, propadnutí majetku, peněžitý trest, zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži a zákaz přijímání dotací a subvencí. Navrhované tresty jsou inspirovány českým zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízením proti nim, přičemž byly úmyslně vynechány tresty propadnutí věci a uveřejnění rozsudku, které v kontextu nejzávažnější protispolečenské činnosti považují za nepřiměřeně nízké. Při ukládání jednotlivých trestů by pak byla vzata v úvahu jednak závažnost spáchaného trestného činu ve spojení s ekonomickou silou dané právnické osoby, od níž by se odvíjela například výše uloženého peněžitého trestu. Stanovení nejnížší a nejvyšší možné denní sazby peněžitého trestu, jakož i jeho délka, by závisela na politické dohodě stran Římského statutu, avšak měla by každopádně reflektovat dostupná data o ekonomické síle současných nadnárodních korporací.

5.3 Ochrana životního prostředí skrze alternativní pojetí spravedlnosti

Pro řešení závažného a mnohvrstevnatého problému nastíněného v předešlých kapitolách však v žádném případě nepostačí nástroje trestního práva, případně práva životního prostředí. Jak poukazuje ve své kritice inovativních přístupů mezinárodního práva Mark Osiel, „*mohou vytvořit stejně tolik problémů, kolik se jich snaží vyřešit.*“²³⁶ Jedním z těchto problémů je arbitrárnost a selektivita mezinárodního trestního práva, které si k potrestání zvolí zpravidla pouze několik politicky akceptovatelných obětních beránků, avšak podstata problému spočívající například ve stále pokračujících finančně výhodných válkách o nerostné bohatství zůstává efektivně neřešena. Sarah Nouwen a Wouter Werner ve svém inspirativním článku *Monopolizing Global Justice: International Criminal Law as Challenge to Human Diversity* upozorňují na problém zjednodušeného vnímání mezinárodní spravedlnosti, která je momentálně z velké části redukována pouze na činnost mezinárodních trestních tribunálů a v rámci mezinárodní debaty o globální spravedlnosti neponechává příliš možností pro další alternativy. Zároveň v článku prezentují některé alternativní způsoby k dosahování globální spravedlnosti, které lze stejně tak dobře vztáhnout k naplňování cílů globální ekologické spravedlnosti. Jsou jimi předně redistribuce, a to ve smyslu redistribuce finančních statků²³⁷ i ve smyslu redistribuce nerovnovážně rozdělené moci²³⁸, a usilování o obnovu harmonických vztahů ve společnosti²³⁹, namísto exemplárního potrestání několika málo jednotlivců. V těchto

²³⁶ OSIEL, Mark. Why Prosecute? Critics of Punishment for Mass Atrocity. *Human Rights Quarterly*. Cincinnati: Johns Hopkins University Press, 2000, 22(1), str. 124.

²³⁷ Příkladem může být zavedení progresivní daně cílící na 1 % nejbohatších obyvatel světa s cílem přerozdělit takto získané finanční prostředky nejchudším státům světa, čímž by došlo k poklesu společensky škodlivého chování, které se podle sociálních vědců častěji vyskytuje v oblastech žijících v materiálním nedostatku. Podle nevládní organizace Oxfam vlastní pouhých 26 lidí majetek o stejné hodnotě jako chudší polovina lidstva, tj. 3,8 miliardy lidí. Zatímco majetek chudší poloviny lidstva se v roce 2018 snížil o 11 %, bohatství světových miliardářů vzrostlo o 900 miliard amerických dolarů. Viz ELIOTT, Larry. *World's 26 richest people own as much as poorest 50%, says Oxfam* [online]. Londýn: The Guardian, 21. ledna 2019 [cit. 4. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.theguardian.com/business/2019/jan/21/world-26-richest-people-own-as-much-as-poorest-50-per-cent-oxfam-report?CMP=fb_gu&fbclid=IwAR3PPQ05QZeajK1flz6L2gsEwkku1RbqSVBm-T1IYkmXdxYurdwUA5nCX-k

²³⁸ Například prostřednictvím vyššího zastoupení rozvojových zemí ve vrcholných orgánech mezinárodních mezivládních organizací, kterým dominují reprezentanti západní společnosti, ať už se jedná například o stálé členy Rady bezpečnosti OSN nebo soudce Mezinárodního trestního soudu.

²³⁹ Příkladem mohou být komise pravdy (*truth and reconciliation commissions*), které se osvědčily zejména v Jihoafrické republice při vyrovnávání se s apartheidem. Na rozdíl od klasické retributivní spravedlnosti nejsou v tomto případě proti sobě postaveny dvě protichůdné strany soutěžící před soudem o vítězství, avšak je usilováno o vzájemné odpuštění, širokou celospolečenskou debatu o závažné historické etapě a komplexní vyrovnání se s minulostí, které na rozdíl od retributivní

institutech doplněných o výjimečné použití mezinárodního trestního práva spatřuji jistou naději k přestavbě lidské společnosti, která by byla založena primárně na péči jednoho člověka o druhého, stejně tak jako na péči člověka o ostatní živočišné a rostlinné druhy, namísto stávajícího kořistnického a bezohledného společenského systému deroucího se za ziskem bez ohledu na společensky škodlivé důsledky takového jednání. Abych tuto kapitolu zakončila v alespoň trochu pozitivním duchu, tak tyto alternativní pohledy nabízím k zamyšlení a diskusi. Slova jako redistribuce nebo smíření působí možná v dnešní době radikálně, ale parafrázuji-li profesora Ceballa, situace je tak špatná, že by bylo neetické radikálně nepřemýšlet.

společnosti tolik nepolarizuje společnost a nevytváří protichůdné tábory dobrých a zlých či vítězů a poražených.

6. Závěr

Cílem této práce bylo zamyslet se nad potenciálem mezinárodního trestního práva jakožto instrumentu k řešení globálních environmentálních problémů, který by zvyšoval vymahatelnost norem mezinárodního práva životního prostředí. Nejprve bylo pojednáno o ochraně životního prostředí v době míru, přičemž byl akcentován nedostatečně využitý potenciál odpovědnostních norem při vymáhání závazků vyplývajících z mezinárodního práva životního prostředí a ve věcně nejzávažnějších případech byla navržena realizace mezinárodní trestněprávní odpovědnosti. Dále se práce zabývala ochranou životního prostředí ve válečných a ozbrojených konfliktech, kde jsou odpovědnostní mechanismy v rámci mezinárodního trestního práva rozvinuty více než v době míru, avšak environmentální tematika ani zde obvykle není jejich primárním objektem. Podrobněji jsou závěry pramenící z těchto dvou oblastí shrnuty v podkapitolách 2.4. a 3.6. Na případové studii občanské války v Sierrě Leone byly poté názorně demonstrovány nedostatky stávajícího převládajícího antropocentrického přístupu, který na základě platných trestněprávních norem neumožnil Zvláštnímu soudu pro Sierra Leone posoudit tuto významně environmentální kauzu také z environmentálních hledisek. Nakonec byly zváženy některé návrhy *de lege ferenda*, které by mohly dosud nevyužitý, a dle mého názoru přesto značný, potenciál mezinárodního trestního práva k ochraně životního prostředí zvýšit, přičemž největší důraz byl kladen na zformulování nové politicky i právně průchodné skutkové podstaty trestného činu hrubého poškození životního prostředí, o níž by mohl být Římský statut Mezinárodního trestního soudu rozšířen.

Zatímco na počátku jedenadvacátého století tedy chrání mezinárodní trestní právo životní prostředí pouze nepřímo, navrhují mnozí z akademické oblasti v souladu s mými návrhy rozšířit jurisdikci Mezinárodního trestního soudu o skutkovou podstatu nového trestného činu, jehož primárním objektem by byla přímo ochrana životního prostředí. Přestože z právně teoretického hlediska považují daný návrh za důležitou součást řešení stávající environmentální krize, bohužel na sklonku druhé dekady jedenadvacátého století nežijeme v době příliš nakloněné globální spolupráci v environmentálních otázkách. Zatímco poslední zpráva Mezinárodního panelu pro klimatickou změnu vyzývá lidskou společnost k bezprecedentním změnám ve všech oblastech života, pokud nemá do roku 2050 dojít ke globálnímu oteplení nad 1,5 °C, pokračuje většina států včetně České republiky ve stejném chování, které nás

do stávající environmentální krize přivedlo. Najdou se i čelní představitelé ekonomicky vysoce rozvinutých států, kteří globální změnu klimatu a další environmentální problémy s čistým svědomím popírají. Pokud nebudou stávající sílí nacionalistické a sobecké tendence států nahrazeny novou vlnou mezinárodní spolupráce a solidarity nejen v environmentálních otázkách, která by svým rozsahem předčila sedmdesátá léta dvacátého století vyznačující se dynamickým rozvojem nově vznikajícího odvětví mezinárodního práva životního prostředí, nevidím prosazení výše formulovaných návrhů příliš realisticky. Parafrázujeme-li slova švédské ochránky přírody Greta Thunberg,²⁴⁰ dokud nepřestanou být nejdůležitější fakta zformulovaná vědci většinou politické reprezentace ignorována, zůstanou veškeré poznatky a návrhy akademické obce bezcenné.

²⁴⁰ „*Facts don't matter any more, politicians aren't listening to the scientists, so why should I learn?*“ THUNBERG, Greta. *The Swedish 15-year-old who's cutting class to fight the climate change* [online].. Stockholm, 1.9.2018 [cit. 16.1.2019].. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/science/2018/sep/01/swedish-15-year-old-cutting-class-to-fight-the-climate-crisis>

Seznam použitých zdrojů

A) Seznam odborné literatury

ABDULLAH, Ibrahim. *Between Democracy and Terror: The Sierra Leone Civil War*. Dakar: Council for the Development of Social Science Research in Africa, 2004.

BAUMAN, Zygmunt. *Globalizace: Důsledky pro člověka*. Praha: Mladá fronta, 1999.

BEAH, Ishmael. *A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier*. New York: Sarah Crichton Books, 2007.

BOAHEN,, Alfred Adu. *African Perspectives on Colonialism*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987.

BOEKHOUT VAN SOLINGE, Tim. Crime, conflict and Ecology in Africa, in SOLLUND, Ragnhild. *Global Harms. Ecological Crime and Speciesism*. New York: Nova Science Publishers, 2008.

CALDWELL, Lynton K. *International Environmental Policy: From the Twentieth to the Twenty-First Century*. Durham, North Carolina: Duke University Press, 1996.

CASSESE, Antonio. *International criminal law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2008.

CRYER, Robert. *An introduction to international criminal law and procedure*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2010.

ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. Praha: Beck, 2008.

DAMOHOŘSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010.

ECKERMAN, Ingrid. *The Bhopal Saga – Causes and Consequences of the World's Largest Industrial Disaster*. Hyderabad: Universities Press, 2005.

ELLEFSSEN, Rune, Ragnhild Aslaug SOLLUND a Guri LARSEN. *Eco-global crimes: contemporary problems and future challenges*. Farnham, Surrey, Velká Británie: Ashgate, 2012.

ENGELS, Friedrich. *The Condition of the Working Class in England*. London: Panther, 1969.

ESTY, Daniel a Maria IVANOVA. Globalisation and Environmental Stewardship: A Global Governance Perspective. In: ZOETEMAN, B. C. J, Frank WIJEN a Jan PIETERS. *A handbook of*

globalisation and environmental policy: national government interventions in a global arena. Cheltenham: Edward Elgar, 2005.

GBERIE, Lansana. *A Dirty War in West Africa: the RUF and the Destruction of Sierra Leone.* Bloomington: Indiana University Press, 2005.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, 6. vydání. Praha: Argo, 2013.

GIDDENS, Anthony. *The politics of climate change.* Cambridge: Polity Press, 2009.

GREENHALGH, Peter. *West African diamonds, 1919-1983: an economic history.* Manchester: Manchester University Press, 1985

GREER, Jed. *Greenwash: The Reality Behind Corporate Environmentalism.* Lanham US: Rowman & Littlefield Publishers, 1997.

HENDRYCH, Dušan, Miroslav BĚLINA, Josef FIALA, Pavel ŠÁMAL, Ivana ŠTENGLOVÁ a Pavel ŠTURMA. *Právníký slovník*. 3. podstatně rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009.

HIRSCH, John L.. *Sierra Leone: Diamonds and the Struggle for Democracy.* Boulder, US: Lynne Rienner Publishers, 2000.

JELÍNEK, Jiří, Karel BERAN, Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ a Jiří ŘÍHA. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010.

KEEN, David. *Conflict and Collusion in Sierra Leone.* New York: Palgrave, 2005.

LEVY, Marc A. a kolektiv. *Improving the Effectiveness of International Environmental Institutions.* In: HAAS, Peter M. *Institutions for the Earth: Sources of Effective Environmental Protection.* Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1993.

LYNCH, Michael J a Paul B STRETESKY. *Exploring Green Criminology: Toward a Green Criminological Revolution.* Farnham, Surrey: Ashgate, 2014.

MBEMBE, Achile. *On the Postcolony.* Oakland: University of California Press, 2001.

POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech.* Praha: Beck, 2000.

RAUXLOH, Regina. The Role of International Criminal Law in Environmental Protection. In: BOTCHWAY, Francis N. (Ed.). *Natural Resource Investment and Africa's Development*. Cheltenham: Edward Elgar, 2011.

RODNEY, Walter. *How Europe Underdeveloped Africa*. London: Bogle-L'Ouverture Publications, 1983.

SANDS, Philippe. *Principles of International Environmental Law*, 2. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

SANDS, Philippe, Jacqueline PEEL, Adriana FABRA a Ruth MACKENZIE. *Principles of international environmental law*. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

SOLLUND, Ragnhild Aslaug. Introduction: Critical Green Criminology – An Agenda for Change. In: *Green Harms and Crimes*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015.

SPAPENS, A. C, R. D WHITE a Marieke KLUIN. *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Farnham, Surrey, Velká Británie: Ashgate, 2014.

ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinců podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002.

TORD, Björk. *The Emergence of Popular Participation in World Politics: United Nations Conference on Human Environment 1972*. Stockholm: University of Stockholm, 1996.

VAN SOLINGE, Boekhout Tim. Crime, conflict and Ecology in Africa, In: SOLLUND, Ragnhild. *Global Harms. Ecological Crime and Speciesism*. New York: Nova Science Publishers, 2008.

WILSON, Edward, O. *The Future of Life*, New York Vintage Random House, 2002.

ZIERLER, David. *The Invention of Ecocide: Agent Orange, Vietnam and the Scientists Who Changed the Way We Think about the Environment*. Georgia: University of Georgia Press, 2011.

B) Seznam článků v periodickém odborném tisku

ALSHUWAIHKAT, Habib M., Strategic environmental assessment can help solve environmental impact assessment failures in developing countries. *Environmental Impact Assessment Review*. Amsterdam: Elsevier, 2005.

BENTON, Ted. Rights and Justice on a Shared Planet. *Theoretical Criminology*. Thousand Oaks, US: SAGE Publishing, 1998, 2(2).

BRUCH, Carl, All's Not Fair in (Civil) War: Criminal Liability for Environmental Damage in Internal Armed Conflict. *Vermont Law Review*. Vermont: Vermont Law School, 2001, 695(25).

COCKBURN, Cynthia. Gender Relations as Causal in Militarization and War. *International Feminist Journal of Politics*. Abingdon: Taylor & Francis, 2010, 12(2).

FALK, Richard. Environmental Warfare and Ecocide – Facts, Appraisal, and Proposals. *Bulletin of Peace Proposals*. Oslo: International Peace Research Institute, 1973, 4(1).

FAUCHALD, Ole Kristian a Jo STIGEN,. Corporate Responsibility before International Institutions, *George Washington International Law Review*. 2009, 40(4).

GRAY, Mark Allan. The International Crime of Ecocide. *California Western International Law Journal*. San Deigo: California Western School of Law, 1996, 26(2).

HUSTON, Meredith DuBarry. Wartime Environmental Damages: Financing the Cleanup. *University of Pennsylvania Journal of International Economic Law*. Philadelphia: Penn Law, 2002, 899(23).

KEOHANE, Robert O. a OOMS, Van Doorn. The Multinational Firm and International Regulation. *International Organization*. Cambridge: Cambridge University Press, 1975, 29(1).

MCLAUGHLIN, Robert. Improving Compliance: Making Non-State International Actors Responsible for Environmental Crimes. *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*. Denver: Madison James Publishing Corp, 2000, 377(11).

NOUWEN, Sarah M. H. a WERNER, Wouter, G. Monopolizing Global Justice: International Criminal Law as Challenge to Human Diversity. *Journal of International Criminal Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2015, 13 (1),

O'BRIEN, Martin. Criminal degradation of consumer culture. In SOLLUND, Ranghild. *Global Harms, Ecological Crime and Speciesism*. New York: Nova Science Publishers, 2008.

OSIEL, Mark. Why Prosecute? Critics of Punishment for Mass Atrocity. *Human Rights Quarterly*. Cincinnati: Johns Hopkins University Press, 2000, 22(1).

PALMER, Geoffrey. New Ways to Make International Environmental Law. *American Journal of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, 86 (2).

RATNER, Steven S. Corporations and Human Rights: A Theory of Legal Responsibility. *Yale Law Journal*. Yale: The Yale Law Journal Company, 2011, 443(111).

RODRIK, Dani. Democracies Pay Higher Wages. *Quarterly Journal of Economics*. Oxford: Oxford University Press, 1999, 14(3).

SAUNDERS, Lucinda. Rich and Rare Are the Gems They War: Holding De Beers Accountable for Trading Conflict Diamonds. *Fordham International Law Journal*. New York: Fordham University Press, 2001, 1402(24).

STEPHENS, Beth. The Amoralität of Profit: Transnational Corporations and Human Rights. *Berkeley Journal of International Law*. Berkeley: UC Berkeley School of Law, 2002, 45(20).

SPAR, Debora. Foreign Investment and Human Rights. *Challenge*. Abingdon UK: Routledge, 1999, 42(1). REED, Darryl. Resource Extraction Industries in Developing Countries. *Journal of Business Ethics*. New York: Springer, 2002, 39 (3).

WOUTERS, Jan, RYNGAERT, Cedric. Litigation for Overseas Corporate Human Rights Abuses in the European Union: The Challenge of Jurisdiction. *George Washington International Law Review*. Washington, D.C.: University of Washington School of Law, 2009, 939(40),

C) Seznam použitých internetových zdrojů

BBC. *Bhopal trial: Eight convicted over India gas disaster* [online]. Bbc.co.uk, 2010 [cit. 10. 10. 2018]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/8725140.stm.

BEAUMONT, Peter. How a tyrant's 'logs of war' bring terror to West Africa [online]. *The Observer*, 27. května 2001 [cit. 27.11.2018]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2001/may/27/theobserver>

BEHR, Mike. *Gunrunner arrested in Cape town for war crimes in Liberia* [online]. IOL, 9. prosince 2017 [cit. 16. 1. 2019]. Dostupné z: <https://www.iol.co.za/weekend-argus/news/gunrunner-arrested-in-cape-town-for-war-crimes-in-liberia-12329332>

BOWCOTT, Owen. *Dutch arms trafficker to Liberia given war crimes conviction* [online]. *The Guardian*, 22. dubna 2017 [cit. 16. 1. 2019]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/law/2017/apr/22/dutch-arms-trafficker-to-liberia-guus-kouwenhoven-given-war-crimes-conviction>

BURGESS, Robin, MIGUEL Edward a STANTON Charlotte. War and Deforestation in Sierra Leone. *Environmental Research Letters* [online]. Bristol: IOP Publishing, 24.9.2015, 10(9) [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: http://emiguel.econ.berkeley.edu/assets/miguel_research/65/ERL-published-pdf_2015-09.pdf

CEBALLOS, Gerardo. Cit. in. CARRINGTON, Damian.. *Earth's sixth mass extinction under way, scientists warn* [online]. The Guardian, 10. června 2017 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2017/jul/10/earths-sixth-mass-extinction-event-already-underway-scientists-warn>

CEBALLOS, Gerardo; EHRLICH, Paul R.;DIRZO, Rodolfo. *Biological Annihilation via the Ongoing Sixth Mass Extinction Signaled by Vertebrate Population Losses and Declines* [online]. Washington: National Academy of Sciences, 2017 [cit. 15. 4. 2018]. . Dostupné z: <http://www.pnas.org/content/pnas/early/2017/07/05/1704949114.full.pdf>

DONNELLY-SAALFIELD, James. Irreparable Harms: How the Devastating Effects of Oil Extraction in Nigeria Have Not Been Remedied by Nigerian Courts, the African Commission, or U.S. Courts. *Hastings Environmental Law Journal* [online]. San Francisco: UC Hastings College of the Law 2009 [cit. 21.11.2018], 15(2), str. 371. Dostupné z: https://repository.uclaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1205&context=hastings_environmental_law_journal

ELIOTT, Larry. *World's 26 richest people own as much as poorest 50%, says Oxfam* [online]. Londýn: The Guardian, 21. ledna 2019 [cit. 4. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.theguardian.com/business/2019/jan/21/world-26-richest-people-own-as-much-as-poorest-50-per-cent-oxfam-report?CMP=fb_gu&fbclid=IwAR3PP05QZeajK1fz6L2gsEwku1RbqSVBm-T1IYkmXdxYurdwUA5nCX-k

FAO. *Global Forest Resources Assessment. Annex 3 Global Tables* [online]. Řím: FAO, 2005, str. 197 [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: <http://www.fao.org/docrep/pdf/008/A0400E/A0400E14.pdf>

FAFO Research Foundation. FAFO report 467. *Business and International Crimes: Assessing the Liability of Business Entities for Grave violations of International Law* [online]. Oslo: International Peace Academy, 2004, str. 22 [cit. 21.11.2018]... Dostupné z: https://www.fafno.no/media/com_netsukii/467.pdf

FEDERICO, Victoria. *The Curse of Natural Resources and Human Development* [online]. Lehigh: Lehigh University, 2007 [cit. 14. 4. 2018].. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120322022750/http://jsaw.lib.lehigh.edu/viewarticle.php?id=924&layout=html>

FENRICK, J. W. *Crimes in combat: the relationship between crimes against humanity and war crimes* [online]. Hague: ICC, 5.3.2004 [cit. 22.11.2018]. Dostupné z: <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/E7C759C8-C5A4-4AD3-8AB5-EF6ED68AC1D4/0/Fenrick.pdf>

FRIENDS OF EARTH. *European League Table of Imports of Illegal Timber* [online]. London: Friends of the Earth, 2001 [cit. 29.11.2018]. Dostupné z: https://friendsoftheearth.uk/sites/default/files/downloads/league_table_tropical_timber.pdf

GLOBAL WITNESS. *The Role of Liberia's Logging Industry on National and Regional Insecurity* [online]. London: Global Witness, 2001 [cit. 27.11.2018]. Dostupné z: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/194-liberia/39174-the-role-of-liberias-logging-industry.html>

GREENPEACE, AMNESTY INTERNATIONAL, GLOBAL WITNESS a MILIEUDEFENSIE. *Seeking justice: the rising tide of court cases against Shell* [online]. Amsterdam: Greenpeace International, květen 2018 [cit. 4.2.2019]. Dostupné z: http://www.greenpeace.nl/Global/nederland/report/2018/klimaat_en_energie/Investor%20Briefing%20Seeking%20justice%20the%20rising%20tide%20of%20court%20cases%20against%20Shell.pdf

HIGGINS, Polly. *Closing the Door to Dangerous Industrial Activity: A Concept Paper for Governments to Implement Emergency Measures* [online]. Stroud: The Earth Community Trust, 21.3.2012, str. 7 [cit. 15. 4. 2018]. Dostupné z: <http://eradicatingcococide.com/wp-content/uploads/2012/06/Concept-Paper-Closing-the-Door-to-Dangerous-Industrial-Activity.pdf>

Human Rights Watch. *Sierra Leone: Landmark Convictions for Use of Child Soldiers* [online]. New York: HRW, 20.6.2018 [cit. 13. dubna, 2018]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2007/06/20/sierra-leone-landmark-convictions-use-child-soldiers>

IANSA (International Action Network on Small Arms), Oxfam International and Saferworld. *Africa's Missing Billions. International arms flow and the cost of conflict* [online]. London: IANSA, Oxfam, Saferworld, 2007, str. 3 – 4 [cit. 26.11.2018]. Dostupné z: <https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/africas%20missing%20bils.pdf>

ICC. *Policy Paper on Case Selection and Prioritisation* [online]. Hague: The Office of The Prosecutor, 15.9.2016, str. 14 [cit. 16. 1. 2019]. Dostupné z: https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/20160915_OTP-Policy_Case-Selection_Eng.pdf

ILO. *Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy* [online]. Geneva: International Labour Office, 2017, páté vydání, str. 11 – 12 [cit. 21.11.2018].

Dostupné z: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---multi/documents/publication/wcms_094386.pdf

International Human Rights Clinic. *Digging in the Dirt: Child Miners in Sierra Leone's Diamond Industry* [online]. Cambridge, MA: Harvard Law School, 2009, str. 27. [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: http://hrp.law.harvard.edu/wp-content/uploads/2014/07/Digging_In_The_DirtLR.pdf

KNOX, John. *Transnational Corporations and Environmental Harm*. In: ohchr.org [online]. 11.3.2014 [cit. 21.11.2018]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Environment/TransCorpAndEnvironmentalHarm.pdf>.

Mezinárodní výbor Červeného kříže a půlměsíce. Study on Customary International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross* [online]. 2005, 87(857), str. 202, body 43 – 45 a str. 205, bod 76(e). [cit. 22.10.2018]. Dostupné z: https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_857_henckaerts.pdf

OECD. *Guidelines for Multinational Enterprises* [online]. Paris: OECD Publishing, 2008., str. 34, bod 2 d) [cit. 21.11.2018]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/investment/mne/1922428.pdf>

OECD. *OECD Foreign Bribery Report. An Analysis of the Crime of Bribery of Foreign Public Officials* [online]. Paris: OECD Publishing, 2.12.2014 [cit. 21.11.2018]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/corruption/oecd-foreign-bribery-report-9789264226616-en.htm>

OMOTESO, Kamil, YUSUF, Hakeem. Accountability of transnational corporations in the developing world: The case for an enforceable international mechanism. *Critical perspectives on international business* [online]. Bingley UK: Emerald Publishing, 2017 13(1), str. 56 [cit. 21.11.2018]. Dostupné z: <https://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/cpoib-08-2014-0040>

Physicians for Human Rights. *War-Related Sexual Violence in Sierra Leone: A Population-Based Assessment* [online]. PHR, 2002, str. 2 [cit. 13. 4.2018]. Dostupné z: https://s3.amazonaws.com/PHR_Reports/sierra-leone-sexual-violence-2002.pdf

Rada bezpečnosti OSN. *Final Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo* [online]. New York: United Nations, 2002., str. 11 [cit. 18.10.2018]. Dostupné z: <https://repositories.lib.utexas.edu/bitstream/handle/2152/5170/2477.pdf?sequence=1>

SCSL. *The Prosecutor v. Charles G. Taylor Trial Judgment. SCSL -03-01-T*. [online]. Freetown: SCSL Trial Chamber II, 18. 5. 2012 [cit. 23.11.2018]. Dostupné z: <http://www.rscsl.org/Documents/Decisions/Taylor/1283/SCSL-03-01-T-1283.pdf>

SMILLIE, Ian; GBERIE, Lansana; HAZLETON, Ralph.. *The Heart of the Matter: Sierra Leone, Diamonds and Human Security* [online]. Ottawa: Partnership Africa Canada, 2000, str. 35. [cit. 11. 4.,2018].. Dostupné z: <https://cryptome.org/kimberly/kimberly-016.pdf>

THUNBERG, Greta. *The Swedish 15-year-old who's cutting class to fight the climate change* [online].. Stockholm, 1.9.2018 [cit. 16.1.2019].. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/science/2018/sep/01/swedish-15-year-old-cutting-class-to-fight-the-climate-crisis>

TRAYNOR, Ian. *The international dealers in death* [online]. Odesa: The Guardian, 9. července 2001 [cit. 16.1.2019] . Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2001/jul/09/armstrade.iantraynor>

UN Economic and Social Council. *Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights* [online]. New York: United Nations, 26.8.2003, str. 3 [cit. 21.11.2018]. Dostupné z: http://digitallibrary.un.org/record/501576/files/E_CN.4_Sub.2_2003_12_Rev.2-EN.pdf

UN. The Ten Principles of the UN Global Compact. In: *unglobalcompact.org* [online]. 1999, principy 7 – 9 [cit. 21.11.2018]. Dostupné z: <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>

UNEP. *Sierra Leone: Environment, Conflict and Peacebuilding Assessment. Technical Report* [online]. Ženeva: United Nations Environmental Programme, únor 2010, str. 44 – 56 [cit. 16.1.2019]. Dostupné z: https://postconflict.unep.ch/publications/Sierra_Leone.pdf

Valné shromáždění OSN. *Rezoluce č. 47/37. Protection of the Environment in the Times of Armed Conflict* [online]. New York: United Nations, 9.2.1993 [cit. 18.10.2018]..Dostupné z: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/47/37

World Bank. *GDP per capita* [online]. The World Bank Data Catalogue, 1991 [cit. 23.11.2018]. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=SL&order=wbapi_data_value_1991+wbapi_data_value&page=3&sort=desc

D) Seznam použité judikatury

Beanal v. Freeport-McMoRan, 969 F. Supp. 362, 373–4 (E.D. La.) 1997.

Bowoto v. Chevron Corp. 481 F. Supp. 2d 1010 (N.D. Cal. 2007).

Doe v. Unocal, 395 F.3d 932 (9th Cir. 2002).

Gabčíkovo-Nagymaros Project Case 1997 (ICJ)

Kadic v. Karadzic 70 F.3d 232 C.A.2 (N.Y.) 1995.

Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co. 569 U.S. 108 (2013).

Pulp Mills on the River Uruguay case 2010 (ICJ)

Tadić ICTY Appeal Chamber, rozsudek ze dne 2.10.1995.

The Prosecutor v. Charles G. Taylor Trial Judgment. SCSL -03-01-T.

Unocal II, 110 F. Supp. 2d 1294, 1305 (C.D. Cal.) 2000.

E) Seznam použitých právních předpisů (včetně soft-law)

Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes of 22 March 1989

Belgium: Act of 1999 Concerning the Punishment of Grave Breaches of International Humanitarian Law

Brussels International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage of 1992

Brussels International Convention on the Establishment of an International Fund for Compensation of Oil Pollution Damage of 1992

Cartagena Convention on Biosafety to the Convention on Biological Diversity of 29 January 2000

Convention on Biological Diversity of 5 June 1992

Convention on Civil Liability for Bunker Oil Pollution Damage of 2001

Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment of 21 June 1993

Convention on the Prohibition of Military or any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques of 18 May 1977

Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts of 1996

Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts of 2001

Geneva Conventions of 12 August 1949 and their Additional Protocols

Hague Conventions of 1907

ILO Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy of 1977

International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage as amended up to 18 October 2000

Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention of 21 September 1988

Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights of 13 August 2003

OECD Guidelines for Multinational Enterprises of 1976

Paris Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy of 1960

Rome statute of the International Criminal Court of 17 July 1998

Statute of the Special Court for Sierra Leone of 14 August 2000

Stockholm Declaration on the Human Environment of 16 June 1972

The Alien Tort Claims Act of 1789

Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer of 22 March 1985

Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage of 21 May 1963

Vienna Convention on the Law of Treaties of 23 May 1969

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízením proti nim

F) Ostatní zdroje

Rezoluce 1315 ze dne 14.8.2000, UN Doc. S/RES/1315 (2000).

UNSC - United Nations Security Council. *Report of the Panel of Experts appointed to Security Council resolution 1306*, UN Security Council Report S/2000/1195, New York City: UNSC, 2000, str. 37.

Abstrakt: Mezinárodní trestní právo jako nástroj ochrany životního prostředí

Cílem práce je prozkoumat potenciál mezinárodního trestního práva jakožto instrumentu k řešení globálních environmentálních problémů, který by zvyšoval vymahatelnost norem mezinárodního práva životního prostředí. V první kapitole jsou nastíněna základní hodnotová a pojmová východiska, která spočívají zejména v pojetí mezinárodního trestního práva jako nástroje *ultima ratio* sloužícího k ochraně mezinárodní bezpečnosti a zdraví lidstva, tedy identických hodnot, jež jsou na počátku 21. století globálními environmentálními problémy závažně ohrožovány. Druhá kapitola se zabývá mezinárodněprávní ochranou životního prostředí v době míru, přičemž je akcentována neexistence funkčních odpovědnostních mechanismů, které by plnění daných norem ze strany států i osob soukromého práva byly schopny zajistit. V případě nejzávažnějších porušení je přitom do budoucna navrhováno právě větší využití potenciálu mezinárodního trestního práva. Třetí kapitola pojednává o mezinárodněprávní ochraně životního prostředí ve válečných a ozbrojených konfliktech, která se v normách pozitivního mezinárodního trestního práva na rozdíl od porušení norem mezinárodního práva životního prostředí v době míru alespoň částečně objevuje, avšak nikdy se nejedná o normy čistě environmentální, které by na ochranu životního prostředí cílily přímo. Ve čtvrté kapitole jsou na případové studii občanské války v Sieře Leone demonstrovány konkrétní problémy, které se v rámci dosahování mezinárodní spravedlnosti s neexistencí environmentálních norem na poli mezinárodního trestního práva pojí. Přestože daný ozbrojený konflikt obsahoval výrazné ekologické prvky (nerostné suroviny v podobě diamantů a tropického dřeva byly použity k financování a prodlužování celého konfliktu), při posouzení případu Zvláštním soudem pro Sierru Leone s ohledem na značně antropocentricky pojaté pozitivní právo nebyly v podstatě žádným způsobem zohledněny. Pátá kapitola přináší návrhy *de lege ferenda*, které by význam mezinárodního trestního práva při ochraně životního prostředí do budoucna posílily. Ústředním tématem je rozšíření jurisdikce Mezinárodního trestního soudu a hledání nejvhodnější formulace skutkové podstaty nového trestného činu, jehož primárním objektem bude ochrana životního prostředí. Stručně jsou zmíněny také alternativní nástroje dosahování mezinárodní a environmentální spravedlnosti, které jsou vůči posilování vlivu mezinárodního

trestního práva značně skeptické. V šesté kapitole jsou shrnuty závěry práce s důrazem na apel důkladnější mezinárodní ochrany životního prostředí.

Abstract: International Criminal Law as an Instrument of Environmental Protection

The aim of this thesis is to explore the potential of the international criminal law as an instrument for solving global environmental problems, which would enable better implementation of international environmental legal norms. The first chapter provides an outline of core ideas and concepts, which originate from the understanding of the international criminal law as an *ultima ratio* instrument for safeguarding the international security and the health of humankind, i.e. the identical values that have been seriously threatened by the global environmental crisis at the beginning of the 21st century. The second chapter elaborates on the international environmental protection in times of peace, with emphasis on the non-existence of effective responsibility mechanisms, which would oblige states and private entities to adhere to general international environmental norms. For the most severe cases of failure to adhere to said norms, the future use of the international criminal law is being proposed. The third chapter comments on the international protection of the environment at times of war and armed conflicts, which is, contrary to times of peace, at least partly embedded in the existing norms of the international criminal law; however not even these norms are aiming at direct protection of the environment. The fourth chapter focuses on the case study of the Civil war in Sierra Leone, which demonstrates particular problems arising out of the non-existence of environmental norms in the field of the international criminal law and thus impede achieving global justice. The civil war was specific for its strong environmental aspects (the natural resources in the form of diamonds and tropic timber were used to fund and prolong the armed conflict), however the Special Court for Sierra Leone did not pay much attention to these environmental facets and adjudicated the whole case only in the anthropocentric manner. The fifth chapter brings recommendations for the future, which would strengthen the role of the international criminal law in the field of environmental protection. The central theme is the amendment of the Rome statute of the International Criminal Court with regard to formulating a new criminal offence regarding severe damage to the environment. Furthermore, alternative conceptions of achieving global and environmental justice that have been representing a critical voice towards strengthening the role of the international criminal law are also briefly

described. The sixth chapter summarizes the findings of the whole thesis and calls for more thorough protection of the global environment.
